

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยรูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
 - 1.1 ความหมายของรูปแบบ
 - 1.2 องค์ประกอบของรูปแบบ
 - 1.3 การสร้างรูปแบบ
 - 1.4 การประเมินรูปแบบ
2. หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 2.2 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 2.3 ลักษณะการมีส่วนร่วม
 - 2.4 กระบวนการมีส่วนร่วม
 - 2.5 บทบาทการมีส่วนร่วม
 - 2.6 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 3.1 ความหมายของชุมชน
 - 3.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 3.3 บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 3.4 ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 3.5 หน่วยงานในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 4.1 ความหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 4.2 หลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.3 จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวทาง

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

5.1 ความหมายคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

5.2 องค์ประกอบเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

5.3 การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

6. การส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก

6.1 ความเป็นมาและปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก

6.2 การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษาขั้นพื้นฐาน

6.3 รูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งเสริมคุณภาพการศึกษาโรงเรียน

ขนาดเล็ก

7. การวิจัยและพัฒนา

7.1 ความหมายของการวิจัยและพัฒนา

7.2 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา

7.3 รูปแบบและกระบวนการวิจัยและพัฒนา

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

ในการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและการพัฒนารูปแบบ ผู้วิจัยได้ศึกษาหัวข้อที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาเกี่ยวกับความหมาย องค์ประกอบ การสร้างรูปแบบ และการประเมินรูปแบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความหมายของรูปแบบ

คำว่ารูปแบบโมเดลแบบจำลองหรือหุ่นจำลองเป็นคำที่ใช้กันแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวิชาการ สาขาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการบริหารโมเดลหรือตัวแบบนี้มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Model” ส่วนคำที่ใช้กันในภาษาไทยนั้นยังไม่ได้กำหนดชัดเจนว่าจะใช้คำใด ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้คำว่ารูปแบบเพื่อประโยชน์ในการทำ ความเข้าใจและนำไปสู่การศึกษา หลักการพัฒนารูปแบบ การพัฒนาบุคลากรต่อไป

ทั้งนี้ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของรูปแบบไว้หลายลักษณะ ดังนี้

ศิริชัย กาญจนวาสี (2550, หน้า 46) กล่าวว่า รูปแบบอาจเป็นเพียง การจำลองของจริงหรืออาจมีลักษณะเป็นทฤษฎี หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่ รูปธรรมของการปฏิบัติก็ได้

รัตนะ บัวสนธ์ (2555, หน้า 12) กล่าวถึง ความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบ ตรงกับคำว่า “Model” นั้นมักหมายถึง ภาพร่างที่แสดงถึงองค์ประกอบ ขั้นตอน การดำเนินงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือภาพย่อยของทฤษฎีหนึ่งๆ ที่เขียนออกมาในลักษณะที่ เป็นรูปธรรม ซึ่งจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. แผนภาพหรือภาพร่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์เหมือน ของจริง รูปแบบในความหมายนี้มักจะเรียกทับศัพท์ในภาษาไทยว่า “โมเดล” ได้แก่ โมเดล บ้าน โมเดลรถยนต์ โมเดลเสื้อ เป็นต้น

2. แบบแผนความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือสมการทางคณิตศาสตร์ ที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “Mathematical Model”

3. แผนภาพที่แสดงถึงองค์ประกอบการทำงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปแบบในความหมายนี้บางที่เรียกกันว่า ภาพย่อยของทฤษฎีหรือแนวคิดในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง เช่น รูปแบบการสอน รูปแบบการบริหาร รูปแบบการประเมิน เป็นต้น

ศิริพร กุลสานต์ (2557, หน้า 93) ให้ความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบ คือ สิ่งที่เป็นเค้าโครงของเรื่องที่ต้องการศึกษา โดยแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างทาง ความคิด องค์ประกอบต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน เพื่อช่วยในการศึกษาปัญหา แนวคิด และปรากฏการณ์ต่างๆ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้ง่ายและดียิ่งขึ้น

Bardo and Hartman (1982, pp. 22–24) ให้ความหมายของรูปแบบ ว่า เป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์อย่าง ใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ไม่ใช้การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ อย่างละเอียดทุกแง่มุม

Tosiand Canoll (1982, p. 163) กล่าวว่า รูปแบบเป็นนามธรรมของ จริงหรือภาพจำลองสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีตั้งแต่รูปแบบอย่างง่ายๆ จนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมากๆ

Stoner and Wankel (1986, p. 12) เสนอแนวคิดว่า รูปแบบ เป็นการ จำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของ

ปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ง่ายขึ้น เป็นการสร้างมโนทัศน์ (Conceptualization) เกี่ยวกับปรากฏการณ์โดยอาศัยหลักการ (Rationale) ของระบบรูปนัย (Formal system) และมีจุดมุ่งหมายเพื่อการทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยาม ความสัมพันธ์และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง

Keeves (1994, p. 33) ให้นิยามความหมายรูปแบบว่า สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบสำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะสามารถจัดประเภทของรูปแบบออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. Analog Models หมายถึง แบบหุ่นจำลองเชิงเทียบเคียง โดยวิธีการจำลองจากของจริงหรือคล้ายกับของจริง อาจมีขนาดแตกต่างจากขนาดจริงไปบ้าง เช่น หุ่นจำลองรถยนต์ หุ่นจำลองเครื่องบิน เป็นต้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเชิงกายภาพ จุดอ่อนที่พบ คือ ไม่สามารถระบุความสัมพันธ์ของแต่ละองค์ประกอบในแบบจำลองได้อย่างชัดเจน
2. Semantic Models หมายถึง รูปแบบที่ใช้ภาษาในการอธิบายหรือเรียกว่า รูปแบบเชิงข้อความ โดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น รูปแบบเกี่ยวกับเจตคติ รูปแบบเกี่ยวกับผลการเรียนแบบต่างๆ จุดอ่อนของรูปแบบนี้ คือ ขาดความชัดเจน ยากแก่การทดสอบโครงสร้างของรูปแบบ
3. Schematic Models หมายถึง รูปแบบที่ใช้แผนภูมิ (diagram) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีผลต่อกัน เช่น การเขียนรูปแบบโครงสร้างขององค์การการบริหารงาน เป็นต้น
4. Mathematic Models หมายถึง รูปแบบที่แสดงออกในรูปของสูตร หรือสมการทางคณิตศาสตร์จึงมักเรียกรูปแบบนี้ว่า รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ โดยเริ่มมีการนำมาใช้ในช่วงปี ค.ศ.1960 ในสาขาวิชาการวัดผลการศึกษา ต่อมาได้ขยายผลไปทางด้านการวิจัยทางการศึกษาและสาขาวิชาอื่นๆ เพราะสามารถทดสอบสมมติฐานได้ และนำไปสู่การพิสูจน์ข้อเท็จจริงในเรื่องนั้นๆ ได้
5. Causal Models หมายถึง รูปแบบเชิงสาเหตุ เป็นรูปแบบที่อยู่ในระดับขั้นสูงโดยมีตัวแปรแต่ละตัว แสดงความสำคัญเชิงสาเหตุกับตัวแปรอื่นๆ ซึ่งมี 2

ลักษณะ คือ

5.1 Recursive Models หมายถึง รูปแบบแสดงความสัมพันธ์ของสาเหตุหรือตัวแปรอื่นที่มีเส้นโยงที่มีทิศทางของการเป็นสาเหตุไปในทางเดียวหรือไม่มีความสัมพันธ์ย้อนกลับ

5.2 Non-Recursive Models หมายถึง รูปแบบแสดงความสัมพันธ์ของสาเหตุแบบเส้นคู่ระหว่างตัวแปร โดยทิศทางของความสัมพันธ์ของตัวแปรหนึ่ง อาจเป็นได้ทั้งสาเหตุและผลของตัวแปรอื่นๆ ภายในรูปแบบนั้น คือ ทั้งความสัมพันธ์ไปและย้อนกลับได้

Raj (1996, p. 241) ได้ให้ความหมายของคำว่า รูปแบบ คือ รูปย่อของความจริงของปรากฏการณ์ ซึ่งแสดงด้วยข้อความจำนวน หรือ ภาพโดยการลดทอนเวลาความพอเหมาะและกาลเทศะทำให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้น และเป็นตัวแทนของการใช้แนวความคิดของโปรแกรมที่กำหนดเฉพาะ

จากความหมายของรูปแบบ ตามแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวถึงสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โครงสร้าง โปรแกรม แบบจำลอง หรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริงที่สร้างขึ้น หรือภาพร่างที่แสดงถึงองค์ประกอบ ขั้นตอนการดำเนินงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ ภาพย่อของทฤษฎีหนึ่งๆ ที่เขียนออกมาในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน เพื่อช่วยในการศึกษาปัญหา แนวคิด และปรากฏการณ์ต่างๆ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้ง่ายและดียิ่งขึ้น

2. องค์ประกอบของรูปแบบ

มีนักการศึกษาและรายงานการวิจัยหลายเรื่อง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบไว้หลากหลายและแตกต่างกัน ดังนี้

Brown and Moberg (1980, pp. 16-17) ได้สังเคราะห์รูปแบบขึ้นมาจากแนวคิดเชิงระบบ (System Approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach) กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบประกอบด้วย

- 1) สภาพแวดล้อม (Environment) 2) เทคโนโลยี (Technology) 3) โครงสร้าง (Structure)
- 4) กระบวนการจัดการ (Management Process) และ 5) การตัดสินใจสั่งการ (Decision

Making)

Bardo and Hartman (1982, p. 15) ให้ความเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบไว้ว่า การที่จะระบุว่ารูปแบบหนึ่งจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้นควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์นั้นๆ รูปแบบระบบที่มีลักษณะบางประการของระบบเปิด เป็นรูปแบบที่แสดงถึงองค์ประกอบย่อยของระบบ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการ 3) ผลผลิตและ 4) ข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อม การพิจารณารูปแบบในลักษณะนี้ถือว่าผลผลิตของระบบเกิดจากการที่มีปัจจัยนำเข้าส่งเข้าไปผ่านกระบวนการซึ่งจะจัดกระทำให้เกิดผลผลิตขึ้นและให้ความสนใจกับข้อมูลป้อนกลับจากสภาพภายนอกซึ่งแสดงถึงการเริ่มมีลักษณะของความเป็นระบบเปิด

Bush (1986, p. 19) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบหลักของรูปแบบที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณารูปแบบขององค์การทางการศึกษา 4 ประการ คือ 1) เป้าหมาย 2) โครงสร้างองค์การ 3) สภาพแวดล้อม 4) ภาวะผู้นำ

จิณฉัตร ปะโคทัง (2549, หน้า 111) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกันทรารมณีย์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม 2) รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วม 3) เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน

สุระพี อาคมคง (2550, หน้า 178) ได้พัฒนารูปแบบความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า รูปแบบมีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเข้าร่วมวางแผนการศึกษา 2) การวางโครงการสนับสนุน 3) ร่วมกำกับติดตามประเมินผล

อภิชัย นุชเนื่อง (2550, หน้า 168) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า รูปแบบมีองค์ประกอบ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การส่งเสริมให้ชุมชนร่วมพัฒนาโรงเรียน 2) การรับรู้และร่วมดำเนินการ 3) ความรู้ความสามารถต่อหน้าที่ 4) ความสามารถในการปฏิบัติตนต่อส่วนรวม 5) ความสามารถในการเข้าร่วมดำเนินงาน 6) ความภาคภูมิใจและความศรัทธา 7) ประโยชน์ตอบแทนที่ควรจะได้รับ

วีรพร เชื้ออ่ำ (2553, หน้า 154) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า รูปแบบมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สภาพแวดล้อมชุมชน 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) โรงเรียน

สราวดี เพ็งศรีโคตร (2554, หน้า 68) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัย พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัยมี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการและแนวคิด 2) วัตถุประสงค์ 3) ลักษณะการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง 4) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง 5) บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก นั้นพบว่า การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบไม่ปรากฏ จะต้องม้องค์ประกอบใดบ้าง จำนวนเท่าใด และมีลักษณะอย่างไร ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับลักษณะ เฉพาะของปรากฏการณ์ที่ศึกษาเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้รูปแบบจะต้องมีตัวแปรผันครบแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลกัน และความสัมพันธ์เหล่านั้นสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ของการสร้างรูปแบบนั้นๆ โดยใช้ข้อมูลต่างๆ ที่พิสูจน์และเชื่อถือได้ รวมทั้งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป จากตัวอย่างการศึกษาที่ได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบดังกล่าวข้างต้นนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาจัดทำการวิเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบตามตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการมีส่วนร่วม

องค์ประกอบของรูปแบบ	Brown and Moberg (1980)	Bardo and Hartman (1982)	Bush (1986)	ชัยญา อภิบาลกุล (2545)	สายใจ คำช่วย (2545)	รุ่งนภา จิตรโรจนรักษ์ (2548)	ปริศนาพรรณ อินทรวินิลศิริ (2548)	ประสพ เทียงอยู่ (2548)	จินณณวัตร ประโดทัง (2549)	ศุระพี อาตมคง (2550)	อภิชัย มุขเนื่อง (2550)	วีรพร เชื้ออำ (2553)	สรารดี เพ็งศรีโคตร (2554)
1. หลักการและแนวคิด						/	/						/
2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ			/			/	/						/
3. รูปแบบกระบวนการ	/		/		/	/	/	/	/	/	/	/	/
4. สภาพแวดล้อม	/		/										
5. เทคโนโลยี	/												
6. โครงสร้าง	/		/										
7. กระบวนการจัดการ	/												
8. การตัดสินใจสั่งการ	/												
9. ผลผลิต	/		/										
10. แนวทางการนำรูปแบบไปใช้				/		/	/	/	/		/	/	
11. เงื่อนไขความร่วมมือ									/				
12. หน่วยปฏิบัติ												/	
13. เป้าหมายทั่วไป			/										
14. ปัจจัยนำเข้า		/											
15. ข้อมูลย้อนกลับ		/											
16. ผลที่เกิดหลังการใช้รูปแบบ	/		/	/		/	/		/	/	/	/	/

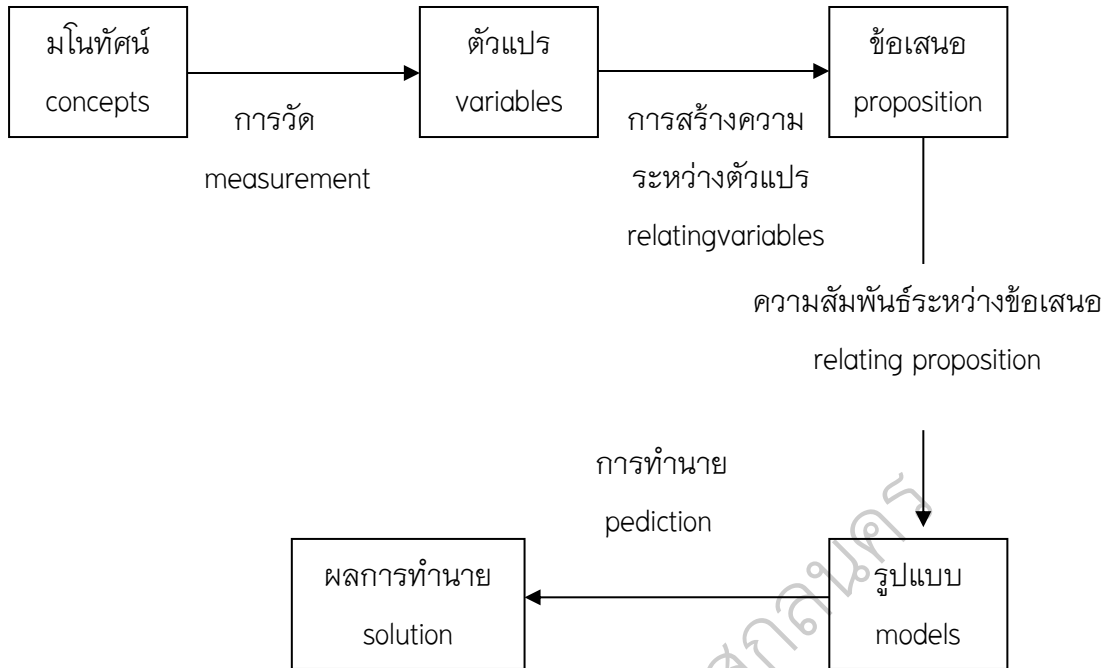
จากการวิเคราะห์ข้อมูลในข้างต้น ตามตาราง 1 ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการนำเกณฑ์ความถี่ที่นักการศึกษาได้ค้นพบตั้งแต่ 3 ความถี่ขึ้นไปมากำหนดเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้องค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการและแนวคิด 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) รูปแบบกระบวนการ 4) แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ 5) ผลที่เกิดหลังการใช้รูปแบบ

3. การสร้างรูปแบบ

การสร้างหรือการนำเสนอรูปแบบเป็นการกำหนดมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบเพื่อชี้ให้เห็นชัดเจนว่ารูปแบบเสนออะไร เสนออย่างไรเพื่อให้ได้ อะไร และสิ่งที่ได้นั้นอธิบายปรากฏการณ์อะไรและนำไปสู่ข้อค้นพบอะไรใหม่ๆ เพื่อให้สามารถนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปใช้ได้ประโยชน์สูงสุด สำหรับการสร้างรูปแบบนั้นมีขั้นตอนการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดที่เป็นพื้นฐานในการนำเสนอรูปแบบนั้นๆ จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างหรือพัฒนารูปแบบของนักวิชาการพบว่า มีขั้นตอนที่แตกต่างกัน ดังนี้

Willer (1986, p. 83) กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้าง (Construct) รูปแบบและ 2) การหาความเที่ยงตรง (Validity) ของรูปแบบ

Keeves (1988, p. 76) กล่าวไว้ว่า การสร้างรูปแบบ คือ การกำหนดมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบเพื่อชี้ให้เห็นชัดเจนว่า รูปแบบเสนออะไร เสนออย่างไร เพื่อให้ได้อะไร และสิ่งที่ได้นั้นอธิบายปรากฏการณ์อะไร และนำไปสู่ข้อค้นพบอะไรใหม่ๆ รายละเอียดการสร้างรูปแบบ ดังแสดงตามภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 ขั้นตอนการสร้างรูปแบบ

ที่มา : วิโรจน์ สารรัตนะ (2554, หน้า 154)

ชัยญา อภิบาลกุล (2545, หน้า 90-91) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและการจัดการศึกษาภายใต้โครงสร้างการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา เขตการศึกษา 9 โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการและปัจจัย ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและการจัดการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาหลักการ ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากระยะที่ 1 มาศึกษาเพื่อกำหนดกรอบตัวแปรที่เกี่ยวข้องและสร้างรูปแบบ 3) จัดสัมมนาผู้เชี่ยวชาญ ระยะที่ 3 แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1) จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมและดำเนินการฝึกอบรม 2) เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรม นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาปรับปรุงและนำเสนอรูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของประสาธน์ เทียงอยู่ (2548, หน้า 45-46) ที่ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนวัดมูลเหล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร เขต 1 ได้กำหนดขั้นตอนการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ 3

ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่ 2 ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 3 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและปรับแต่งรูปแบบตามผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ ส่วน สุระพี อาคมคง (2550, หน้า 92) ได้พัฒนารูปแบบความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขั้นตอนที่ 2 การสังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบ ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาความเป็นไปได้และเงื่อนไขในการประยุกต์ใช้รูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิชัย นุชเนื่อง (2550, หน้า 87) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การร่างรูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) การตรวจสอบรูปแบบฉบับร่าง 3) การปรับปรุงรูปแบบ ขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วม อีกรัตน์ วีรพร เชื้ออ่ำ (2553, หน้า 115) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเบื้องต้นของรูปแบบ ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาเครื่องมือ ขั้นตอนที่ 3 การสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 4 การเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์การวิเคราะห์ ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์รูปแบบที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ขั้นตอนที่ 6 การตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบสรุปได้ว่าการสร้างรูปแบบนั้นมีขั้นตอนการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วอาจจำแนกเป็นขั้นตอนสำคัญได้ 2 ส่วน คือ การสร้างรูปแบบ และการหาความเที่ยงตรงของรูปแบบ ส่วนในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะ และกรอบแนวคิดที่เป็นฐานในการนำเสนอรูปแบบนั้นๆ

4. การประเมินรูปแบบ

การประเมินรูปแบบมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการตรวจสอบรูปแบบนั้นๆ ว่ามีคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลเที่ยงตรง เชื่อถือเพียงใด ผลการประเมินรูปแบบจะนำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธรูปแบบนั้นๆ และนำไปสู่การสร้าง

ทฤษฎีใหม่ต่อไป

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544, หน้า 96) กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่ต้องพิจารณาสำหรับการประเมินตามแนวคิดเชิงระบบ และการจะประเมินระบบให้เป็นที่เชื่อถือได้นั้น จะต้องพิจารณาปัจจัยสำคัญในแต่ละส่วนของแนวคิดเป็นระบบ ซึ่งต้องประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ 1) ด้านปัจจัย 2) ด้านกระบวนการ 3) ด้านผลที่ได้จากการดำเนินการ ซึ่งแต่ละส่วนจะมีปัจจัยสำคัญที่ควรได้รับการตรวจสอบในการประเมิน

วารโร เฟ็งส์วีสต์ (2553, หน้า 11) กล่าวถึง การประเมินรูปแบบไว้

2 ลักษณะ ดังนี้

1. การประเมินรูปแบบโดยการสำรวจความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้องมักจะใช้กับการพัฒนารูปแบบโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เมื่อผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบโดยใช้เทคนิคเดลฟายเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นในรอบสุดท้ายมาจัดทำเป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบประมาณค่า (Rating Scale) เพื่อนำไปสำรวจความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ

2. การประเมินรูปแบบโดยการทดลองใช้รูปแบบการทดสอบรูปแบบ โดยการทดลองใช้รูปแบบนี้ผู้วิจัยจะนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมายมีการดำเนินการตามกิจกรรมอย่างครบถ้วนผู้วิจัยจะนำข้อค้นพบที่ได้จากการประเมินไปปรับปรุงรูปแบบต่อไป

Eisner (1976, pp. 192-193) ได้เสนอแนวคิดในการประเมินรูปแบบโดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีวิธีการแตกต่างจากการดำเนินการเชิงวิทยาศาสตร์หรือเชิงปริมาณ เนื่องจากการศึกษาในบางเรื่องต้องการความละเอียดอ่อน มากกว่าตัวเลขที่นำมาพิจารณาสรุป ดังนั้น จึงได้เสนอแนวทางการประเมินรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ไว้ดังนี้

1. การประเมินโดยแนวทางนี้จะเน้นการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้ง เฉพาะประเด็นที่ถูกนำมาพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเสมอไป แต่อาจผสมผสานปัจจัยต่างๆ ในการพิจารณาเข้าด้วยกันตามวิจรรณญาณของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเหมาะสมของสิ่งที่จะทำการประเมิน

2. รูปแบบการประเมินที่เป็นความเฉพาะทาง ในเรื่องที่จะประเมิน โดยที่พัฒนามาจากแบบการวิจารณ์งานศิลปะ ที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้งและต้องอาศัย

ผู้เชี่ยวชาญระดับสูงมาเป็นผู้วิจัย แนวคิดนี้ได้นำมาประยุกต์ในวงการอุดมศึกษา ซึ่งนิยมนำรูปแบบนี้มาใช้ในเรื่องที่ต้องการความลึกซึ้งและความเชี่ยวชาญเฉพาะทางสูง

3. รูปแบบที่ใช้ตัวบุคคล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมินโดยให้ความเชื่อถือกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เที่ยงธรรมและมีคุณพินิจที่ดี มาตรฐานและเกณฑ์มาจากประสบการณ์ของผู้ทรงคุณวุฒินั้นๆ

4. เป็นรูปแบบที่ยอมให้มีความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความต้องการและความถนัดของแต่ละคน ตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญการบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ การเก็บรวบรวม การประมวลผล การวินิจฉัยข้อมูลและวิธีการนำเสนอ

อย่างไรก็ตามการประเมินรูปแบบนั้น ต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับการศึกษางานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการประเมินตามแนวคิดในการประเมินรูปแบบโดยได้กำหนดมาตรฐานการประเมิน 4 ประการ คือ ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ และความครอบคลุมของเนื้อหา มาเป็นกรอบในการประเมินรูปแบบในครั้งนี้

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ในการศึกษาเกี่ยวกับ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะการมีส่วนร่วม กระบวนการการมีส่วนร่วม บทบาทการมีส่วนร่วม และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงาน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกมีความพึงพอใจต่อการทำงานในหน่วยงานนั้น เป็นแรงกระตุ้นไปสู่ความสำเร็จของการปฏิบัติงานซึ่งเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

ถวิลวดี บุรีกุล (2548, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมร่วมประกอบด้วย 3 มิติ คือ มิติที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่ 2 มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา ลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่

3 การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการดำเนินงาน

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2550, หน้า 4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วม การตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

ธนสาร บัลลังก์ปัทมา (2551, หน้า 30) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมว่าเป็นการเปิดโอกาส ให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามาาร่วมดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่การศึกษา ปัญหา การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาและการประเมินร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม คือ หลักร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ

Douglah (1990, p. 90) กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ว่าเป็นคำที่มีความหมายกว้างและใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน นักการศึกษาใช้คำนี้ในการอ้างอิงถึงการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ กิจกรรมหรือโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา นักรัฐศาสตร์ใช้คำนี้ในความหมายของการเข้าร่วมกับสถาบันทางการเมืองของชุมชน เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง นักสังคมวิทยาใช้ในความหมายของการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นส่วนกลุ่มอื่นๆ ใช้คำนี้ในความหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

United Nation (1991, p. 5) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน และสมาชิกในสังคมที่กว้างกว่า สามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมทั้งมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์จากผลของการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน

Oakley (1991, pp. 8-9) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ 3 ลักษณะต่อไปนี้ คือ เป็นการให้การช่วยเหลือเป็นการให้อำนาจเป็นงานขององค์กรโดยย้ำความสำคัญของการให้อำนาจว่า หมายถึงการมีส่วนร่วมการให้อำนาจเป็นการเพิ่มหรือพัฒนาทักษะขีดความสามารถ ในการบริหารการมีส่วนร่วมจึงมีความสัมพันธ์กับการให้อำนาจองค์กรเป็นปัจจัยพื้นฐานของการให้อำนาจ และมักจะเป็นรากฐานสำคัญของการให้ความร่วมมือช่วยเหลือด้วย ดังนั้นการช่วยเหลือการให้อำนาจและงานขององค์กรจึงมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาเอกสารและแนวคิดของนักการศึกษาหลายๆ ท่านดังที่กล่าว

มา สามารถสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมได้ว่า คือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มหรือองค์กร หรือหน่วยงานได้แสดงออกถึงแนวคิด แนวปฏิบัติ รวมถึงการได้ลงมือปฏิบัติทุกกระบวนการที่มาจากความสนใจในกิจกรรมใดๆ ขององค์กรและการร่วมรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น และการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การพัฒนาองค์กร

2. ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการพัฒนาและทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้
ไพรัช อรรถกษานนท์ (2550, หน้า 9) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นในการจัดการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและท้องถิ่น ได้เข้าไปเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยร่วมพิจารณากำหนดปัญหา ความต้องการของประชาชน ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาแนวทางพัฒนาโรงเรียน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2551, หน้า 138-139) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาว่า เป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์จากโครงการ โดยโครงการพัฒนาต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553, หน้า 17) ได้อธิบายความหมายการมีส่วนร่วม ไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ไม่ว่าจะส่วนบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน

Cohen and Uphoff (1992, p. 6) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการ

ดำเนินงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1992, หน้า 5)

จากการศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปแนวคิดเกี่ยวกับความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ว่า เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกิจกรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพราะชุมชนในฐานะเจ้าของการศึกษาจะรู้ดีว่าประชาชนและบุตรหลานต้องการอะไร ชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้หลายลักษณะ เช่น การมีส่วนร่วมในฐานะผู้จัดการศึกษา การมีส่วนร่วมในฐานะผู้มีสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา การมีส่วนร่วมในฐานะกรรมการในคณะกรรมการที่กฎหมายกำหนด การมีส่วนร่วมในฐานะทรัพยากรบุคคล การมีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุนช่วยเหลือทั่วไป

3. ลักษณะการมีส่วนร่วม

มีนักการศึกษาและรายงานการวิจัยหลายเรื่อง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายและแตกต่างกัน ดังนี้

จิณฉวีตร ปะโคทัง (2549, หน้า 140-144) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกัณฑ์ธารมณั จังหวัดศรีสะเกษ ได้กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมมีประเด็นสำคัญ 10 ประการ คือ

1. ระยะเวลาและสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้มีผู้มีส่วนได้-เสีย เข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ หรือหากคณะผู้บริหารเห็นว่าเหมาะสมก็ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องกับตัวจริงๆ เท่านั้นก็ได้

2. การมีส่วนร่วมนั้น มีมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดย

2.1 ทางด้านปริมาณ ถ้ามีคนมามีส่วนร่วมมากก็ทำให้

ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีขึ้นมาก ให้องค์การทางสังคมก่อตัวขึ้น

2.2 ทางด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วม มีมิติที่จะชัดเจน

ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือความเป็นนายเป็นบ่าวกัน ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน จึงจะถือว่าคุณภาพดี

3. จะให้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง (An End) หรือจะให้เป็นแนวทาง คือ จะให้เพียงบุคคลต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์ บางสิ่งบางอย่างแล้วหรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดีโดยตอบให้ได้ว่า “หลังจากการมีส่วนร่วมแล้วจะมีอะไรดีขึ้นอะไรควรเกิดขึ้นอีกบ้าง” อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้เกิดความสำเร็จยิ่งขึ้น

4. การมีส่วนร่วมนี้ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอหรือตลอดเวลาก็ได้ เช่น เวลาเกิดภัยพิบัติทุกคนช่วยกันเมื่อหมดภัยแล้วก็แยกกันกลับไปเช่นเดิม แต่ถ้าตั้งองค์การประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ในพื้นที่กว้างขวางขึ้นอาจต้องการตัวแทนประชาชนมีส่วนร่วมในเวลาที่ยาวนานขึ้นและอาจใช้วิธีการมีจดหมายข่าวแจ้งเรื่องไปยังประชาชนทั่วไปก็ได้

5. การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมและทางการศึกษา ซึ่งหากเกิดขึ้นได้ คือ ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วย จะเป็นเสมือนการให้การศึกษาแก่สังคมไปในขณะเดียวกันหลายโอกาสต้องเกิดความพร้อมในแต่ละเรื่องต้องใช้เวลารอคอยบางอย่างเช่นกัน

6. สถานการณ์มีส่วนร่วมนั้น ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แข่งขันมิใช่เกิดขึ้นจากการออกคำสั่ง แต่จะต้องสร้างขึ้นเองจะให้มีส่วนร่วมกันให้เต็มที่แล้วคนมาร่วมคงไม่ค่อยเกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเกิดแนวคิดประชาสังคมมีจิตสำนึกสาธารณะ เคารพความหลากหลายทางความคิดเพราะทำให้มุมมองกว้างขึ้นและเกิดความรอบคอบขึ้นจนเป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

7. มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณาเพื่อวางแผนดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลกลุ่มใดเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใดและโดยวิธีใด โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมนี้ควรมีตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอควรและให้มีความหลากหลายมากพอ

8. การมีส่วนร่วมรับรู้สภาพปัญหาโดยมีส่วนร่วมจะทำให้คนใน

ชุมชนได้รู้สภาพที่เป็นจริงมากขึ้น การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหาทำให้เมื่อเห็นปัญหาแล้ว จะนำความมุ่งมั่นที่จะคิดหาทางแก้ไขด้วยกันและร่วมกันแก้ปัญหานั้นๆ ได้จะทำให้เป็น บทเรียนที่จะแก้ปัญหากันเองต่อไปได้

9. คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนส่วนใหญ่ มิได้ใช้ชุมชนเป็นเพียงที่รวมคน คล้ายเอาก้อนหินมากองรวมกันเท่านั้น แต่คนในชุมชนหนึ่งๆ มักมีความผูกพันเชื้อ้อาทรต่อกันมีค่านิยมร่วมกัน

10. ควรทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นอารมณ์ขัน ประกอบไปบ้าง เพราะในสังคมไทยการมีอารมณ์ขันจะช่วยให้บรรยากาศมีส่วนร่วมเกิดขึ้น ดังนั้นในการประชุมถ้าใช้อารมณ์ขัน ดนตรี เกมส์ กีฬา เข้าร่วมด้วยจะสร้างอารมณ์การมีส่วนร่วมให้เพิ่มมากขึ้นได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุระพี อาคมคง (2550, หน้า 178) ได้พัฒนารูปแบบความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคเหนือตอนล่าง ได้สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมได้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมควรจำแนกออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

10.1 การมีส่วนร่วมแบบไม่เป็นทางการเป็นการร่วมกลุ่มของประชาชนโดยอิสระไม่มีกฎหมาย ระเบียบ ประเพณี และข้อตกลงรองรับ ซึ่งเข้ามารวมตัวกันด้วยความเต็มใจ เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมหรือดำเนินการตามความสนใจที่เหมือนกันของสมาชิก

10.2 การมีส่วนร่วมแบบเป็นทางการ การมีส่วนร่วมโดยมีกฎหมาย ระเบียบ ประเพณี และข้อตกลงร่วมกันรองรับการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ โดยกลุ่มบุคคล ได้แก่ สมาคมครูผู้ปกครอง

10.3 การมีส่วนร่วมโดยตรง เป็นการมีส่วนร่วมรับผิดชอบโดยตรง มีอำนาจในการตัดสินใจ

10.4 การมีส่วนร่วมทางอ้อม เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะการเป็นตัวแทนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ

อุตมสิทธิ จิตรวิจารณ์ (2553, หน้า 33) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management) ได้กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมว่า การส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีรากฐานความเชื่อในคุณค่าและศักยภาพ “คน” “ชุมชน” และ “ท้องถิ่น” การมีส่วนร่วมจึงเป็นการทำให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาเกี่ยวข้องให้ทุกคน

มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในลักษณะของกิจกรรม และดำเนินชีวิตในชุมชน อย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกันในสิทธิอำนาจตามแนวทางแห่งประชาธิปไตยอันเป็นความ สัมพันธ์ตามแนวราบ ปฏิสัมพันธ์ของทุกฝ่ายในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วม ตัดสินใจและร่วมดำเนินกิจกรรมจะทำให้ทุกคนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการทาง สังคมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง แบบของการมีส่วนร่วม ร่วมของสถานศึกษาและชุมชนสรุปได้ดังนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบชายขอบ เป็นลักษณะการร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและชุมชนที่มี ข้อจำกัด เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทั้งสองฝ่าย
2. การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบเป็นบางส่วน เป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องของประชาชนในระดับความเข้มข้นมากกว่าแบบชายขอบ ในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษาที่เป็นตัวแทนของผู้ปกครองและชุมชน ที่รัฐถือว่าเป็นนโยบายที่สำคัญ ซึ่งสามารถสร้างความชอบธรรมในการจัดการศึกษาของไทย
3. การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบสมบูรณ์ เป็นการ มีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียม กัน ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่ ทั้งการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล และร่วมรับประโยชน์ตามกลไกทางสังคม สิทธิ และอำนาจของ ประชาชน ไม่ว่าจะการมีส่วนร่วมจะเป็นไปในรูปแบบใดหรืออยู่ในลักษณะใดก็ตาม ทุกฝ่ายก็ ยังคงมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โรงเรียนอยู่เสมอ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2554, หน้า 104) และมัลลิกา ต้นสอน (2544, หน้า 127) มีความเห็นตรงกันในลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งระดับ ประชาชน ชุมชน และองค์กรของประชาชน ดังนี้

1. องค์กรประชาชนที่จัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการ รวมกลุ่มจากประชาชนที่มีความสนใจในการพัฒนาชุมชน อาจมีการรวมตัวกันเองเป็นกลุ่ม ขนาดเล็กในระดับหมู่บ้าน หรือ ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด เพื่อร่วมทำประโยชน์ให้แก่ ส่วนรวมเป็นกลุ่ม ตามลักษณะอาชีพหรือกิจกรรมที่จะทำเป็นกลุ่มที่จัดตั้งไม่เป็นทางการนี้ จะทำงานเพื่อประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มเป็นส่วนใหญ่และต่อส่วนรวม
2. องค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ องค์กรเหล่านี้ จะจดทะเบียนในรูปแบบของ สมาคม มูลนิธิ ตามกฎหมายและยังมีรูปแบบการจดทะเบียน

เป็นสหกรณ์ประเภทต่างๆ เช่น สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ครู เป็นต้น องค์การประชาชนเหล่านี้จะทำกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ที่จดทะเบียน หรือตามที่ระเบียบกฎหมายบัญญัติบทบาทหน้าที่ไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ที่ประชาชนในท้องถิ่นเลือก หรือแต่งตั้ง เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตกลงใจ ดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นของตน ซึ่งสอดคล้องกับ Rose (2003, pp. 47-64) ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับชุมชนและการมีส่วนร่วมว่าเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและสามารถแปลความหมายได้แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม ซึ่งเขาแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ด้าน ที่แตกต่างกัน คือ การมีส่วนร่วมที่แท้จริงและการมีส่วนร่วมเทียม

2.1 การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (genuine-participation) เป็นการเข้าร่วมในลักษณะที่ปฏิบัติงานตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดของงาน หรือเป็นการประยุกต์ความสามารถของตนมาใช้ในการตัดสินใจร่วมกัน

2.2 การมีส่วนร่วมเทียม (Pseudo-participation) เป็นเพียงการให้ข้อมูล การให้แหล่งทรัพยากรเพื่อนำไปพัฒนาเท่านั้น

สอดคล้องกับงานวิจัยของแสนสุข อำนวยการ (2551, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอถ้าพรธรรมา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอถ้าพรธรรมา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายการกิจกรรม พบว่า การจัดการศึกษาพื้นฐานด้านการวางแผนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการดำเนินการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการติดตามผลและประเมินผลการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพด้านการวางแผนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการดำเนินการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการติดตามผลและประเมินผลการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ด้านการวางแผนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการดำเนินการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการติดตามผลและประเมินผลการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง และระดับปัญหาอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางและปัญหาอุปสรรคที่มีสูงที่สุด

คือ งบประมาณไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน และงานวิจัยของ แสนสุข อำนวยการ (2551, หน้าบทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอถ้าพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอถ้าพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายการกิจกรรม พบว่า การจัดการศึกษาพื้นฐาน ด้านการวางแผนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการดำเนินงานการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการติดตามผลและประเมินผลการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ด้านการวางแผนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการดำเนินงานการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการติดตามผลและประเมินผลการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านการวางแผนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการดำเนินงานการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการติดตามผลและประเมินผลการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน ด้านการวางแผนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการดำเนินงานการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการติดตามผลและประเมินผลการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง และระดับปัญหาอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางและปัญหาอุปสรรคที่มีสูงสุด คือ งบประมาณไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของจันทร์ฉาย กัวงค์ (2552, หน้าบทคัดย่อ) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนเอกชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนเอกชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานทั่วไป การบริหารงานกิจการนักเรียนและชุมชนสัมพันธ์และการบริหารงานงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการบริหารงานบุคคลอยู่ในระดับน้อย การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนเอกชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2 ตามขอบข่ายภาระหน้าที่การบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนจำแนกตามอายุต่ำกว่า 40 ปี อายุ 41 – 50 ปีและอายุ 51 ปีขึ้นไป พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การ

เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนเอกชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2 ตามขอบข่ายภาระหน้าที่การบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของคณะกรรมการอำนวยการโรงเรียนเอกชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 2 ตามขอบข่ายภาระหน้าที่การบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนจำแนกตามอาชีพค้าขายเกษตรกรรมข้าราชการและอาชีพอิสระ พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมได้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมมีรากฐานความเชื่อในคุณค่าและศักยภาพของคน ชุมชน และท้องถิ่นได้เข้ามาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมดำเนินการ อาจเป็นการร่วมกันในลักษณะไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มโดยอิสระไม่มีกฎหมาย ระเบียบรองรับและการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์หรือแบบทางการ โดยมีกฎหมาย ระเบียบรองรับ นอกจากนี้ลักษณะการมีส่วนร่วมยังเกี่ยวข้องกับระยะเวลาและสถานที่ ปริมาณ คุณภาพ เป้าหมาย กระบวนการ การวางแผน การรับรู้สภาพปัญหา ความผูกพันเอื้ออาทรและอารมณ์ขัน อาจเป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่ปฏิบัติตนตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดถือเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง แตกต่างจากการมีส่วนร่วมเทียมที่เป็นเพียงการให้ข้อมูลให้แหล่งทรัพยากรเพื่อไปพัฒนาเท่านั้น

4. กระบวนการการมีส่วนร่วม

มีนักการศึกษาและรายงานการวิจัยหลายเรื่อง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายและแตกต่างกัน ดังนี้

ชัยัญญา อภิบาลกุล (2545, หน้า 130) ได้ศึกษา รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและการจัดการศึกษาภายใต้โครงสร้างการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา เขตการศึกษา 9 ได้สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษาไว้ 3 ระดับ คือ

1. ร่วมคิด

ขั้นตอนและรายละเอียดการดำเนินการ

- และภารกิจ
- 1.1 การกำหนดความคาดหวังเกี่ยวกับตัวนักเรียน
 - 1.2 การกำหนดเป้าหมายต่างๆ
 - 1.3 การกำหนดจุดประสงค์ต่างๆ ในแต่ละเป้าหมาย
 - 1.4 การกำหนดยุทธศาสตร์ของโครงการและกิจกรรม
- พร้อมทั้งระบุตัวชี้วัดความสำคัญของยุทธศาสตร์นั้นๆ
- 1.5 การจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อดำเนินกิจกรรมและแผนการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน
2. ร่วมทำ
- เป็นขั้นตอนที่นำแผนปฏิบัติการที่ได้ร่วมคิดไปดำเนินการตามแผน
3. ร่วมติดตาม
- ขั้นตอนและรายละเอียดการดำเนินการ
- 3.1 การติดตามเพื่อทบทวนผลการดำเนินงานประจำปีเพื่อพัฒนาหรือปรับปรุง
 - 3.2 การประเมินผลการดำเนินงานโดยภาพรวม
 - 3.3 การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงาน
- ซึ่งสอดคล้องกับสุวิมล เปลื้องกระโทก (2552, หน้า 42) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้
1. ร่วมคิด คือ ร่วมในการประชุมปรึกษาหารือในการวางโครงการวิธีดำเนินงาน การติดตามตรวจสอบ และการดูแลรักษาเพื่อให้กิจกรรม โครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์ร่วมตัดสินใจ คือ เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือแล้วจะต้องร่วมกันในการตัดสินใจเลือกกิจกรรม หรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุด หรือที่เหมาะสมที่สุด
 2. ร่วมปฏิบัติตามโครงการ คือ เข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการ เช่น ร่วมออกแรง ร่วมบริจาคทรัพย์ เป็นต้น
 3. ร่วมติดตามและประเมินผลโครงการ คือ เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วได้มีส่วนร่วม ในการตรวจตราดูแลรักษาผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ
- Townsend (1994, p. 157) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วม 3 ระดับ

คือ

1. ระดับการตัดสินใจ (Decision making) ในระดับนี้ ประชาชนชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และจัดการกับกิจกรรมการพัฒนาด้วยตนเอง โดยมีความสัมพันธ์ต่อผลผลิตทางการศึกษาของสถานศึกษา จึงถือได้ว่าการมีส่วนร่วมระดับนี้เป็นระดับความรับผิดชอบด้วยตนเอง (Level of responsibility by themselves)

2. ระดับความร่วมมือ (Cooperation) ในระดับนี้ ประชาชนจะให้ความร่วมมือต่อแผนงานที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจต้องการความเสียหายจากประชาชนในด้านเวลา ทรัพยากร และแรงงาน ซึ่งเกิดจากการได้รับการร้องขอให้เข้ามาสนับสนุนสถานศึกษา เพื่อช่วยให้โครงการประสบผลสำเร็จ การมีส่วนร่วมในระดับนี้ถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมในระดับที่ยอมรับได้ (Acceptable level of participation)

3. ระดับการใช้ประโยชน์ (Utilization) ในระดับนี้ประชาชนจะยอมรับและใช้ประโยชน์จากการบริการที่วางไว้ ให้เป็นการมีส่วนร่วมในระดับการยอมรับบริการเท่านั้น โดยบุคลากรในชุมชน เชื่อว่าชุมชนจะได้รับผลโดยตรงในการเข้ามาช่วยเหลือ

องค์การอนามัยโลก (อ้างถึงในลักษณะ นักร้อง, 2551, หน้า 40) ได้เสนอว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์ จะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (Planning) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผล และประการสำคัญ คือ การตัดสินใจด้วย

2. การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงินและการบริหาร

3. การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

4. การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining benefits) ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ฐานที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

สมภพ อาจนะตีก (2552, หน้า 20) สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่าประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล
5. การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาระบบ

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2553, หน้า 143) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ โดยประชาชนเข้าร่วมในการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

Cohen and Uphoff (1992, pp. 219 – 222) ได้แบ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision-Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ
 - 1.1 การริเริ่มตัดสินใจ (Initial Decisions)
 - 1.2 การดำเนินการตัดสินใจ (Ongoing Decisions)
 - 1.3 ตัดสินใจปฏิบัติการ (Operational Decisions)

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)

ประกอบด้วย

2.1 สนับสนุนด้านทรัพยากร (Resource Contribution)

2.2 การบริหารและการประสานขอความร่วมมือ

(Administration and Co-ordination)

2.3 การให้ความช่วยเหลือสนับสนุน (Enlistment)

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วย

3.1 ผลประโยชน์ในด้านวัตถุ (Material)

3.2 ผลประโยชน์ทางด้านสังคม (Social)

3.3 ผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Personal)

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการการมีส่วนร่วมได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมมี 5 ด้านดังนี้

1. ด้านการบริหารการศึกษา หมายถึง ความต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนการจัดการศึกษา การประชุมและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานด้านการศึกษา การประสานงาน การรายงานการจัดการศึกษาและการติดตามผลการจัดการศึกษา

2. ด้านการจัดการศึกษา หมายถึง ความต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการกำหนดนโยบาย รูปแบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ อัตลักษณ์ พันธกิจ เป้าประสงค์ มาตรฐานสถานศึกษา รวมทั้งการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา การกำหนดเป้าหมายด้านวิชาการและหลักสูตรสถานศึกษาและแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษา

3. ด้านการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา หมายถึง ความต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดบรรยากาศ แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาอาคารสถานที่ การจัดระบบและการดำเนินการตามระบบประกันคุณภาพภายใน การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ควบคุม กำกับ ดูแล บำรุงรักษาทรัพย์สินของสถานศึกษา การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาตลอดจนการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของผู้เรียน

4. ด้านการกำกับดูแลและตรวจสอบการจัดการศึกษา หมายถึง ความต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับทราบข้อมูลด้านวิชาการและการจัดการเรียนการสอน กำกับ ติดตามให้จัดระบบประกันคุณภาพการศึกษา รับทราบแผนงบประมาณ การเบิกจ่ายงบประมาณของสถานศึกษารวมถึงการประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนการกำกับดูแลและการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร และการดำเนินงานเกี่ยวกับกิจการนักเรียน

5. ด้านการประเมินผลการจัดการศึกษา หมายถึง ความต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบายการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สนับสนุนให้นำมาตรฐานของสถานศึกษาไปสู่การปฏิบัติ กำหนดวิธีการประเมินการดำเนินการบริหารจัดการศึกษา รับทราบความก้าวหน้าและความสำเร็จในการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการและการประชาสัมพันธ์ความก้าวหน้าในการจัดการศึกษาภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมใน 3 ระดับ ประกอบด้วย

5.1 ร่วมคิด เริ่มตั้งแต่การเข้าร่วมประชุม การกำหนดเป้าหมาย จุดประสงค์ ยุทธศาสตร์ และการจัดทำแผน

5.2 ร่วมทำ เป็นการนำแผนสู่การปฏิบัติ โดยเข้าร่วมในการดำเนินการตามโครงการ

5.3 ร่วมติดตามและประเมินผล เป็นการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ร่วมรับผิดชอบและรักษาผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมยังมีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในการใช้และรับผลประโยชน์ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประวิทย์ สุขสมโชค (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความพร้อมของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนวังไทร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ความพร้อมของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านวิชาการ โดยภาพรวมมีความพร้อมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีคะแนนค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ความพร้อมในการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน รองลงมา คือ ความพร้อมในการเป็นกรรมการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา ความพร้อมของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านงบประมาณ โดยภาพรวมมีความพร้อมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีคะแนนค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ความพร้อมใน

การร่วมกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับทางโรงเรียน รองลงมา คือ ความพร้อมในการให้ความคิดเห็นในการกำหนดแผนพัฒนาครูและบุคลากรของโรงเรียนและความพร้อมในการร่วมพิจารณารูปแบบการให้รางวัลแก่ครูและบุคลากรของโรงเรียนที่ดีเด่นในด้านต่างๆ ตามลำดับความพร้อมของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ด้านบริหารงานทั่วไป โดยภาพรวมมีความพร้อมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าข้อที่มีคะแนนค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ความพร้อมในการร่วมประสานงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้านต่างๆ รองลงมา คือ ความพร้อมในการร่วมพิจารณาเสนอแนะการพัฒนาบำรุงรักษาอาคารสถานที่ของโรงเรียน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gold (2000, p. 295) ได้ศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยเน้นการให้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ปกครองและนักศึกษา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาในรัฐฟิลาเดลเฟียผลการศึกษา พบว่า การจัดการของชุมชนเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ปกครอง ครอบครัวกับโรงเรียน เพื่อเป้าหมายในการเสริมสร้างการอ่านออกเขียนได้ และการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชุมชนทำให้ผู้ปกครองกับนักการศึกษา ทำให้เกิดทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งในด้านสังคม และวัฒนธรรมให้แก่โรงเรียน และงานวิจัยของ Townsend (2000, pp. 1245-A) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษาของเด็กในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ผู้ปกครองบางส่วนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียน เพราะไม่มีเวลา ส่วนปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ การกำหนดตารางการจัดกิจกรรม จากการศึกษายังพบว่า เด็กที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น มากกว่าเด็กที่ผู้ปกครองไม่ได้มีส่วนร่วมในโรงเรียน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Fantuzzo (2005, pp. 2095-C) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการศึกษาระดับปฐมวัย พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาระดับปฐมวัย มี 3 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่บ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่โรงเรียน และการเข้าร่วมประชุมของโรงเรียน สำหรับผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วม พบว่า ผู้ปกครองที่มีการศึกษาสูงกว่า จะเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาของเด็กปฐมวัย มากกว่าผู้ปกครองที่มีการศึกษาน้อยกว่า ส่วนผู้ปกครองที่มีการติดต่อกับโรงเรียนในระดับสูงไม่มีความสัมพันธ์กับระดับของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาของเด็ก และงานวิจัยของ Pena (2005, pp. 2595-B) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของ

ผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา คือ ภาษา สมาคมผู้ปกครอง ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ทศนคติของบุคลากรในโรงเรียน วัฒนธรรม สภาพครอบครัว และความไม่ตระหนักของครูเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

5. บทบาทการมีส่วนร่วม

การที่จะทำกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและประชาชน การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ในการที่จะทำให้ผลการดำเนินงานนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่เน้นบทบาทของชุมชนและประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีนักการศึกษาและรายงานการวิจัยหลายเรื่อง ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายและแตกต่างกัน ดังนี้

ไพรัช อรรถกามานนท์ และมัทนา โชควัฒน์กร (2553, หน้า 20-21) ได้กล่าวถึง บทบาท ความสำคัญและวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นในการจัดการศึกษา ที่ได้กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จะพบว่าบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีหลายบทบาท เช่น การมีส่วนร่วมในฐานะผู้จัดการศึกษา การมีส่วนร่วมในคณะกรรมการ เป็นผู้แทนองค์กร ผู้ทรงคุณวุฒิ การมีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา โดยให้ใช้สถานประกอบการการให้วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการศึกษา การรับทราบรายงานการจัดการศึกษาประจำปีของสถานศึกษา และชุมชนยังมีบทบาทการมีส่วนร่วมในฐานะปัจเจกบุคคลซึ่ง หมายถึง การที่บุคคล พ่อ แม่ ผู้ปกครองคนในชุมชน ท้องถิ่น ได้เข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่สำคัญ คือ (1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้จัดการศึกษา (2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้มีสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา (3) การมีส่วนร่วมในฐานะกรรมการในคณะกรรมการที่กฎหมายกำหนด (4) การมีส่วนร่วมในฐานะทรัพยากรบุคคลและ (5) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุนช่วยเหลือทั่วไป

สรรรพกร แต่งสกุล (2552, หน้า 28 - 30) ได้กล่าวว่า บทบาทและความสำคัญของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาว่า สภาพสังคมปัจจุบัน พ่อ แม่

ผู้ปกครองต้องทำงานหนักเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ความกดดันต่างๆ ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครอง มีเวลาอยู่ร่วมกับลูกน้อยลง ในขณะที่การให้การศึกษาแก่เด็กๆ ต้องการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครองมากขึ้น จากศึกษาวิจัยพบว่า เมื่อครอบครัวให้ความสนใจและมีส่วนร่วมจัดการศึกษาให้แก่เด็กๆ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กๆ จะสูงขึ้น และพบอีกว่าถ้าครอบครัวที่ได้รับข่าวสารที่เหมาะสมจากโรงเรียนสม่ำเสมอก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับครูมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองและครูก็ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการร่วมกันจัดการศึกษาเพื่อให้เด็กได้ประสบความสำเร็จในการศึกษา

สุวิมล เปลื้องกระโทก (2552, หน้า 44) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย และร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมขององค์จะรู้สึกมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่มีส่วนร่วมปรึกษาหารือและช่วยกันแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของงาน ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ผู้บริหารจะต้องทำงานกับกลุ่มคนมากกว่าการทำงานคนเดียว

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546, หน้า 21-25) ได้กล่าวว่า การศึกษาของชุมชนมีความเจริญก้าวหน้า ทันต่อความเจริญ ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งสามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. ชุมชนต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่มีความจำเป็นจะต้องร่วมกันพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า เพื่อใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาลูกหลานของพลักดันให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน
2. ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ เพื่อหาจุดพัฒนาการศึกษาให้ลูกหลานร่วมกับคณะครูในโรงเรียน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยให้ได้รับความสำเร็จ
3. ชุมชนต้องค้นหาผู้มีความรู้ ความสามารถในท้องถิ่นเข้ามาร่วมให้การศึกษโรงเรียน
4. ชุมชนเข้ามาร่วมปฏิบัติงานช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนา เช่น การปรับปรุงช่วยเหลือซ่อมแซมอาคารเรียน อาคารประกอบ จัดและตกแต่งสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ให้ทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาโรงเรียน ตลอดจนร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นเป็นต้น
5. ร่วมตรวจสอบผลพัฒนาโรงเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียน หากพบปัญหาข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น ก็เข้ามาร่วมแก้ไข้ปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน

6. สร้างความภูมิใจในผลงานการพัฒนาการศึกษาาร่วมกัน โดยชุมชนเข้ารับรู้ความต้องการของโรงเรียน ร่วมกันภาคภูมิใจในผลงานการพัฒนาการศึกษาที่ประสบผลสำเร็จตลอดมา

สอดคล้องกับงานวิจัยของสุระพี อาคมคง (2550, หน้า 178) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคเหนือตอนล่าง คือ รูปแบบความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่ให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาตั้งแต่เริ่มต้นและสิ้นสุดของงาน โดยสถานศึกษาต้องสร้างโอกาสให้องค์การบริหารส่วนตำบล เข้ามา มีบทบาทในการให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษา และขณะเดียวกันองค์การบริหารส่วนตำบล ต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องให้ความร่วมมือในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเข้าร่วมวางแผนการศึกษา การวางโครงการสนับสนุน และร่วมกำกับติดตามประเมินผลในการจัดการศึกษาแต่ละปี นอกจากนี้เพื่อเพิ่มความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่างนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์การบริหารส่วนตำบล จะต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองในปัจจุบันนี้ คือ การพัฒนาด้านความสามารถในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล การให้ความสนใจงานด้านการศึกษาเพื่อจะนำมาพัฒนาการศึกษาในสถานศึกษาต่อไป และงานวิจัยของอภิชัย นุชเนื่อง (2550, หน้า 168-169) ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย มีองค์ประกอบ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การส่งเสริมให้ชุมชนร่วมพัฒนาโรงเรียน 2) การรับรู้และร่วมดำเนินการ 3) ความรู้ ความสามารถต่อหน้าที่ 4) ความสามารถในการปฏิบัติตนต่อส่วนรวม 5) ความสามารถในการเข้าร่วมดำเนินงาน 6) ความภาคภูมิใจและความศรัทธา 7) ประโยชน์ตอบแทนที่ควรจะได้รับ นอกจากนี้ยังพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ด้านบทบาทของกรรมการสถานศึกษา เป็นลักษณะการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสถานศึกษาร่วมกับโรงเรียนและชุมชน ประกอบด้วย 1) การสร้างความร่วมมือกับชุมชน 2) การสนับสนุนการบริหารโรงเรียนและ 3) การเข้าร่วมดำเนินงาน ด้านคุณสมบัติของกรรมการสถานศึกษา เป็นคุณลักษณะของบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียน ประกอบด้วย 1) ความสามารถในหน้าที่ 2) คุณลักษณะการ

ปฏิบัติตน 3) ความพึงพอใจ และ 4) ผลตอบแทนและงานวิจัยของจิณณวัตร ปะโคทัง (2549, หน้า 112) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกันทรารมณีย์ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกันทรารมณีย์มีรูปแบบต่างๆ หลายรูปแบบ ดังนี้ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมกับองค์กรส่วนท้องถิ่น พบว่า เทศบาลตำบลกันทรารมณีย์มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่การสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร และทรัพยากรสนับสนุนด้านอื่นๆ 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนและมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการคิดการวางแผนการลงมือปฏิบัติ การติดตามประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่างๆ ของโรงเรียน 3) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านการระดมทรัพยากร การเข้าถึงผู้ปกครองนักเรียน และการควบคุมดูแลความประพฤติของนักเรียน 4) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการระดมทุน (Capital Mobilization) เป็นการระดมทรัพยากรในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์และการจัดการซึ่งมีการระดมทุนในรูปแบบต่างๆ 5) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นรูปแบบที่สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนกับโรงเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า องค์ประกอบของรูปแบบประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม 2) รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วม 3) เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมได้ว่า ชุมชนมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพราะชุมชนในฐานะเจ้าของการศึกษา จะรู้ดีว่าประชาชนและบุตรหลานต้องการอะไร ชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้หลายลักษณะ เช่น การมีส่วนร่วมในฐานะผู้จัดการศึกษา การมีส่วนร่วมในฐานะผู้มีสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา การมีส่วนร่วมในฐานะกรรมการในคณะกรรมการที่กฎหมายกำหนด การมีส่วนร่วมในฐานะทรัพยากรบุคคล การมีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุนช่วยเหลือทั่วไป

6. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาทฤษฎีการมีส่วนร่วมของนักวิชาการ พบว่า การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับทั้งทางจิตวิทยาและสังคมวิทยา ซึ่งนักการศึกษาได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

อภิญา เวชยชัย (2544, หน้า 32-33) ได้กล่าวถึง แนวคิดการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครอง ในการพัฒนาการศึกษาที่สำคัญๆ ดังนี้ 1) แนวคิดการมีส่วนร่วมในฐานะเป็นหุ้นส่วนของสถานศึกษา หรือเป็นแบบเพื่อน ผู้ปกครองและชุมชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกกระบวนการ โดยมุ่งเน้นการทำงานร่วมกัน อย่างเสมอภาคมากกว่าความร่วมมือที่เป็นพิธีการหรือเป็นความร่วมมือที่ฝ่ายผู้ให้และสถานศึกษาเป็นฝ่ายรับฝ่ายเดียว เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน 2) แนวคิดการสร้างความสัมพันธ์ที่เหมาะสม โดยอยู่บนพื้นฐานความเป็น ยอมรับ ความแตกต่างของบุคคล เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติมากกว่าเป็นแบบทางการและควรเป็นความสัมพันธ์แบบสองทาง มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อยู่ในการสื่อสาร การยอมรับความเห็นๆ การเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง 3) การสื่อสารข้อมูลข่าวสารสองทางทำให้เกิดความร่วมมือที่ข้อมูลเป็นข้อมูลจริง โปร่งใส มีการใช้การสื่อสารหลายๆ รูปแบบ มีความจริงใจ ใช้ภาพที่ง่ายไม่มีการสื่อสารที่สม่าเสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2552, หน้า 183) ได้เสนอแนวคิดของการมีส่วนร่วมว่าเกิดจากแนวความคิดที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวล ส่วนบุคคลที่บังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำการร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตกลงใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นนอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังอาจเกิดจากแนวความคิดอื่นๆ เช่น

3.1 ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือ บุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้าง

สาธารณสุขประโยชน์ การสร้างโปสเตอร์บริหาร เป็นต้น

3.2 ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศ มีตำแหน่งหน้าที่การงานใหญ่โต ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้งๆ ที่ยังไม่มีคุณศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ

3.3 อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับ

อดิน รพีพัฒน์ (2547, หน้า 107 - 111) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการมีส่วนร่วม 5 ทฤษฎี ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

1. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion Theory) การเกลี้ยกล่อมมวลชน หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาคัดแย้งในการปฏิบัติงาน และถ้าจะให้ผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้งให้เกิดศรัทธาตรงกับความต้องการของผู้เกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะในเรื่องของความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของ มาสโลว์ (Maslow) ที่เรียกว่า ลำดับขั้นของความ ต้องการ คือ ความต้องการของคนเป็นไปตามลำดับจากน้อยไปหามาก มีทั้งหมด 5 ระดับดังนี้

1.1 ความต้องการทางด้านสรีรวิทยา เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการในเรื่องอาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

1.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต ได้แก่ ความต้องการที่จะอยู่อย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกายหรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงาน และการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

1.3 ความต้องการทางด้านสังคม ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

1.4 ความต้องการจะมีเกียรติยศชื่อเสียง ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูง ที่เกี่ยวกับความมั่นใจตนเองในเรื่องของความรู้ ความสามารถ และความสำคัญของบุคคล

1.5 ความต้องการความสำเร็จแห่งตน เป็นความต้องการใน

ระดับสูง ซึ่งเป็นความต้องการที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่าง ตามความนึกคิดของตนเองเพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการพิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นไปในแนวทางที่ดีที่สุดตามที่ตนคาดหวังไว้

จากทฤษฎีดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การเกลี้ยกล่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนได้ โดยเฉพาะถ้าการเกลี้ยกล่อมนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการขั้นพื้นฐานที่เกิดจากความพึงพอใจของมนุษย์แล้วก็ย่อมจะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ในที่สุด

2. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Moral Theory) คนเรามีความต้องการทางกายและใจ ถ้าคนเรามีขวัญดีผลการทำงานก็จะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็จะต่ำตามไปด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่างๆ นั่นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้างทัศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอาัดเอาเปรียบ ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อไรก็ตามถ้าคนเรามีขวัญดี จะเกิดมีความสำนึกในการรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคลและขวัญส่วนกลุ่ม

จากทฤษฎีดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การสร้างขวัญของคนเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะคนมีขวัญดีนั้นย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้ดีเช่นกัน

3. ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism Theory) ปัจจัยประการหนึ่ง ที่นำไปสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์รวมของชาติ มีความพอใจในชาติ ของตัวพอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดีผูกพันต่อท้องถิ่นจากทฤษฎีดังกล่าวสรุปได้ว่า การสร้างความรู้สึกชาตินิยม จะช่วยให้เกิดความรู้สึกการเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งจะเป็นผลเกี่ยวโยงไปถึงความรักความหวงแหนท้องถิ่นของตนเอง

4. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory) การสร้างผู้นำจะช่วยให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้ เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังเป้าประสงค์ โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีที่เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน หรือผู้นำพลวัต (Dynamic Leader) คือ

เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอและผู้นำในทางไม่ดี คือ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำ
 นิเสธ (Negative Leader)

จากทฤษฎีดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การจะทำให้เกิดความร่วมมือ
 ปฏิบัติงาน ความช่วยเหลือการปฏิบัติงานอย่างมีขวัญ และมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่ม
 สร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการสร้างผู้นำที่ดี ซึ่งจะนำไปสู่การมี
 ส่วนร่วมในกิจกรรม ต่างๆ ที่ดีด้วย

5. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative and
 Method Theory) การใช้ระบบในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ยาก เพราะใช้กฎหมาย
 ระเบียบแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตาม ผลของความร่วมมือยัง
 ไม่มีระบบใดที่ดีที่สุดในเรื่องการใช้การบริหาร เพราะธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความ
 สัมผัสใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไป
 ตามนโยบายและความจำเป็นร่วมกันของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหารเป็นการปฏิบัติตาม
 นโยบายเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย

จากทฤษฎีกล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมใน
 กิจกรรมทางสังคมจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพและความเสมอภาค การก่อให้เกิด
 การมีส่วนร่วมอาจใช้แรงจูงใจหรือการให้แรงเสริม เนื่องจากปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การมี
 ส่วนร่วมเกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับทั้งตัวและจิต ส่งผลให้เกิดการกระทำและการร่วมรับผิดชอบ
 ดังนั้น แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมที่กล่าวมา จึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่กลุ่มบุคคลจะ
 กระทำไปสู่จุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งการศึกษา
 กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงเป็นแนวทางการให้
 ความร่วมมือ และเข้าร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

นอกจากนี้ อนุสรณ์ สองเมือง (2552, หน้า 20) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม
 ร่วมถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน การมีส่วนร่วมของชุมชนถือว่าเป็นสิทธิพื้นฐานอัน
 ชอบธรรมที่ทุกคนควรได้รับโดยเฉพาะงานด้านการศึกษา การที่ชุมชนต้องการมีส่วนร่วม
 เพราะมีความปรารถนาที่จะให้บุตรหลานของตนเองมีคุณภาพ ซึ่งตรงกับแนวคิดของฮอย
 และมิสเคิล (Hoy & Miskel, 1996 หน้า 289 - 290 อ้างถึงใน นพพงษ์ บุญจิตราดุล, 2540
 หน้า 96) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียน ย่อมสามารถตัดสินใจ
 ร่วมกันได้ ซึ่งสามารถส่งผลต่อคุณภาพการสอนเป็นการรองรับการกระจายอำนาจที่
 จะมีขึ้นในด้านการตัดสินใจ

Shadid and others (1982, pp. 24–25) ได้ให้แนวคิดในการจำแนก
ขั้นตอนหรือประเภทของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการของการ
ตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการและการ
จัดลำดับความสำคัญต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจ
ในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจ ในช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติ
ตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบ
ของการดำเนินงานโครงการนั้น จะได้คำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง
และจะทำประโยชน์ได้ด้วยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและ
ประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ
ผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว
ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้
รวมทั้งผลประโยชน์และเป็นโทษต่อตัวบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการ
ประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็น ความชอบและความคาดหวัง ซึ่งจะ
มีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

นอกจากนั้น Sumtion and Engstrom (อ้างถึงใน นพพงษ์
บุญจิตราดุล, 2540, หน้า 36) ได้เสนอการจัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนใน
โรงเรียน โดยพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมใน
การตัดสินใจ ระดับการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในระดับต้น คือ การมีส่วนร่วมในการรวบรวม
ข้อมูลให้รายละเอียด ข้อมูล เพื่อการวางแผน การกำหนดนโยบาย ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วน
ร่วมในระดับการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในระดับต้น จึงต้องการการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนจำนวนมาก

2. การมีส่วนร่วมระดับกลาง คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนใน
การวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่เก็บรวบรวมในระดับต้น ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจาก
ประชาชนจำนวนหนึ่งในการวิเคราะห์ตีความเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ

3. การมีส่วนร่วมในระดับสูง คือ การมีส่วนร่วมตัดสินใจและดำเนินการเป็นผลต่อเนื่องจากการมีส่วนร่วมในระดับต้นและระดับกลาง ในการมีส่วนร่วมตัดสินใจจึงอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนจำนวนหนึ่งเท่านั้น

Reeder (1974, อ้างถึงใน สุรเดช มาสินทพันธ์, 2545, หน้า 22)

ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับหลักการเข้ามามีส่วนร่วม ไว้ 11 ประการ ดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องตามความเชื่อพื้นฐานของตน
2. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
3. เป็นกิจกรรมที่ตรงตามเป้าหมาย หรือส่งเสริมปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของตนเอง

4. เป็นกิจกรรมที่ตนเองมีประสบการณ์มาก่อน
5. เป็นกิจกรรมที่ตรงกับตนเองมีความคาดหวังเอาไว้
6. เป็นกิจกรรมที่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่
7. เป็นกิจกรรมที่ไม่มีการบีบบังคับ
8. เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับจารีตประเพณี
9. เป็นกิจกรรมที่ขึ้นอยู่กับโอกาสที่อำนวย
10. เป็นกิจกรรมที่ตรงตามความสามารถของตนเอง
11. เป็นกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่น

ศิริกาญจน์ โกลุมภ์ (2542, หน้า 209 – 212) ได้เสนอแนวคิดถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่ามี 8 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ
2. การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน
3. การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม
4. การสร้างกิจกรรม
5. การต่อรองเพื่อการดำเนินการ
6. การร่วมดำเนินการ
7. การร่วมประเมินผลการดำเนินการ
8. การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

จักรพงษ์ ทองเพชร (2549, หน้า 14) กล่าวว่า พลังในการตัดสินใจที่

จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ มีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในอำนาจอย่างกว้างขวาง
2. การตัดสินใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง โดยมีการปรึกษากับ

พวกที่รับผลกระทบซึ่งกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับตัวแปร ดังต่อไปนี้

- 2.1 ความรู้เกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง
- 2.2 การชักจูงและการประเมินผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการตัดสินใจ

การตัดสินใจ

- 2.3 การตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธอันมีผลจากการประเมิน

ประเมิน

- 2.4 การสื่อสารเกี่ยวกับการตัดสินใจ

- 2.5 การกระทำตามการตัดสินใจ

จากที่นักวิชาการได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมข้างต้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นความร่วมมือของประชาชน ชุมชน ที่มีความคิดเห็นพ้องต้องกันและเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ ร่วมตัดสินใจ ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กร ตามกระบวนการ คือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการร่วมตรวจสอบติดตามประเมินผลและรับประโยชน์ร่วมกัน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความสำคัญกับชุมชนได้มีส่วนร่วมบริหารจัดการศึกษาและมีส่วนร่วมจัดกระบวนการเรียนการสอน ดังปรากฏในมาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลครอบครัว ชุมชนองค์กรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการรวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชนมาตรา 40 ให้มีคณะกรรมการ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทน ผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์ และผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่และผู้ทรงคุณวุฒิและมาตรา 24 (6) การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, อ้างถึงใน ไพโรจน์ คะเชนทร, 2557, หน้า 1)

1. ความหมายของชุมชน

มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของชุมชนไว้แตกต่างกัน ดังนี้

นภาพร คงคาหลวง (2548, หน้า 9) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในชุมชนที่ตั้งของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ประสาธ เทียงอยู่ (2548, หน้า 5) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน และที่ปรึกษาโรงเรียน

ช่วงชัย มาตะราช (2549, หน้า 9) ให้ความหมายของชุมชน ว่า หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในชุมชนที่ตั้งของสถานศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มบุคคล ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อนุสรณ์ สองเมือง (2549, หน้า 9) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในชุมชนที่ตั้งของสถานศึกษา ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลดังนี้ ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาและผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

วีชานา อับดุลเลาะ (2551, หน้า 8) ให้ความหมาย ของชุมชนว่า หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้ที่อยู่ในพื้นที่บริเวณสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ มีแนวคิดและความสนใจร่วมกันมีการสื่อสารและระบียบสังคัมร่วมกันในการกระทำและการจัดการ ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน ศิษย์เก่าโรงเรียน ผู้นำ เช่น ผู้นำองค์กร ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำศาสนาต่างๆ

ที่อยู่ในเขตบริการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในชุมชนที่ตั้งของสถานศึกษา ที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีส่วนร่วมกันในการพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานกับโรงเรียน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ หมายถึง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

นักวิชาการทางการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้แตกต่างกัน ดังนี้

เพ็ญศรี สมร่าง (2545, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนได้ค้นคิดแนวทางขึ้นเองเป็นผู้กำหนดการตัดสินใจคิดค้นปัญหาและการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ เช่น แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ และสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภาพที่ดีขึ้น ไพรซ์ อรรถกามานนท์และมัทนา ไชควรวัดนาการ (2545, หน้า 9) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและท้องถิ่นได้เข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกันตลอดจนร่วมพิจารณากำหนดปัญหาความต้องการของประชาชนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาหาแนวทางพัฒนาโรงเรียน

นภาพร ดงคาหลวง (2548, หน้า 7) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา หมายถึง การที่สมาชิกของชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัด ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำองค์กรวิชาชีพ ผู้นำองค์กรเอกชน และผู้ปกครองนักเรียนได้เขามามีบทบาทและมีสว่นรวมเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิเศษ รุ่งสะอาด (2548, หน้า 10) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา หมายถึง การสร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการพัฒนาโดยผ่านกระบวนการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน กระตุ้นให้ประชาชนมีบทบาทในการริเริ่มคิดสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญา และร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนา

และวางแผนปฏิบัติรวมทั้งร่วมช่วยเหลือทรัพยากรทางการบริหาร และมีอำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนของตนเองเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร

กึ่งกาญจน์ ชมอินทร์ (2549, หน้า 7) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา หมายถึง การที่บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีส่วนร่วมใน 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

อนุสรณ์ สองเมือง (2549, หน้า 8) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา หมายถึง การรวมคิด รวมวางแผน รวมดำเนินการ รวมประเมินผลของบุคลากรนักเรียน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา ตามแนวทางในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา 2) การจัดหลักสูตรสถานศึกษา 3) การจัดการกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน 4) การตรวจสอบ ติดตามและการประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ

สิริพัฒน์ ลาภจิตร (2550, หน้า 27) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน รวมทั้ง ร่วมรับผลประโยชน์หรือผลกระทบจากการพัฒนา

ธนสาร บัลลังก์ปัทมา (2551, หน้า 30) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่การศึกษาปัญหาการวางแผนดำเนินการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาและการประเมินร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม คือ หลักร่วมคิดร่วมทำร่วมตรวจสอบร่วมรับผิดชอบ

วีชานา อับดุลเลาะ (2551, หน้า 7) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา หมายถึง การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเสนอแนวคิดตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินงานต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนา

ตลอดจนแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องและเป็นธรรม ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีส่วนร่วมใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการศึกษา ด้านการบริหารและการจัดการศึกษา ด้านการระดมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของสมฤกษ์ ทิมขาว (2551, บทคัดย่อ) ได้วิจัยแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนสังกัดพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า สภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านการดำเนินงาน รองลงมา ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ และด้านการประเมินผล ตามลำดับ ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการประเมินผล รองลงมา ได้แก่ ด้านการดำเนินงาน และด้านการตัดสินใจตามลำดับ การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กที่ประสบความสำเร็จในการมีส่วนร่วมในด้านการตัดสินใจ มีการแจ้งบทบาทหน้าที่ให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทราบ และชี้แจงให้เข้าใจ การสร้างความตระหนัก และจูงใจให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความรู้ ความเข้าใจให้เห็นความสำคัญและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา ผู้บริหารควรมีการให้ข้อมูลกับคณะกรรมการสถานศึกษาก่อนเชิญประชุมเข้าร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานในด้านต่างๆ เพื่อให้คณะกรรมการมีเวลาในการศึกษาข้อมูล ในด้านการดำเนินงาน ควรมีการเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกครั้ง หรือร่วมเสนอแนะแนวทางที่จะนำไปสู่การตัดสินใจเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับคณะกรรมการสถานศึกษาว่า ข้อมูลความคิดเห็นนั้นจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงาน ผู้บริหารและคณะครูต้องเข้าร่วมในการปฏิบัติงานกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และคอยอำนวยความสะดวกแก่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในด้านการประเมินผล ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้ามามีบทบาทในการประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษาทุกปีการศึกษา มีการให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้ตอบข้อมูล และให้ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานโรงเรียน และผู้บริหารมีการเข้าไปพูดคุยขอคำแนะนำจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยตัวเอง แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม

ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตาก เขต 2 ด้านการตัดสินใจมีแนวทางที่สำคัญ คือ ควรมีการแจ้งบทบาทหน้าที่ให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทราบ และชี้แจงให้เข้าใจ ด้านการดำเนินงาน มีแนวทางที่สำคัญ คือ ควรมีการเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกครั้ง หรือร่วมเสนอแนะแนวทางที่จะนำไปสู่การตัดสินใจเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับคณะกรรมการสถานศึกษาว่าข้อมูลความคิดเห็นนั้นจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงาน และด้านการประเมินผล มีแนวทางที่สำคัญ คือ ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้ามามีบทบาทในการประเมินผล การดำเนินงานของสถานศึกษาทุกปีการศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของชล่ำ อรรถธรรม (2553, หน้า 152-153) ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ เสนอเพลอโมเดล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 2 พบว่าสภาพปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโรงเรียนในเขตตำบลเสนอเพลอ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 2 ทั้ง 4 งานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก รูปแบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยใช้เสนอเพลอโมเดล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 2 ที่สร้างขึ้นพบว่า วิธีการดำเนินงาน 5 ร่วม ได้แก่ ร่วมคิด คือ ร่วมระดมความคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ร่วมวางแผน คือ การวิเคราะห์ภารกิจตามกฎหมายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และองค์การบริหารส่วนตำบล จากนั้นร่วมกันจัดทำคู่มือการดำเนินงาน ร่วมดำเนินการ คือ โรงเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และองค์การบริหารส่วนตำบล ดำเนินการตามคู่มือการดำเนินงาน ร่วมประเมิน คือ การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล และร่วมชื่นชม คือ เมื่อโรงเรียนผ่านการประเมิน และได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติและผลการตรวจสอบความเป็นไปได้จากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการทดลองใช้ และประเมินรูปแบบ พบว่า ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) โรงเรียนในตำบลเสนอเพลอ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยร้อยละเพิ่มขึ้น ร้อยละ 2.08 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยร้อยละเพิ่มขึ้นร้อยละ 11.35 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยร้อยละเพิ่มขึ้นร้อยละ 11.35 นักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ โรงเรียนในตำบลเสนอเพลอ หลังดำเนินงานในภาพรวมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของ

นักเรียนลดลงร้อยละ 65.96 สำหรับความพึงพอใจของเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล เสอเพลอ ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 2 ผู้บริหารและครู และนักเรียนในภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วน วีรพร เชื้ออ่ำ (2553, หน้า 154) ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สภาพแวดล้อมชุมชน ได้แก่ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจของชุมชน 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ บทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกฎหมาย งบประมาณ ภาวะผู้นำและ วิสัยทัศน์ของผู้บริหาร บุคลากร 3) โรงเรียน ได้แก่ การดำเนินงานของโรงเรียน ทศนคติ ของครูที่มีต่อการกระจายอำนาจ คุณลักษณะของผู้บริหาร

จากความหมายที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ การศึกษา หมายถึง การเปิดโอกาสให้ชุมชนซึ่งในที่นี้ หมายถึง คณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน และผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการจัด การศึกษาของโรงเรียนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและท้องถิ่นโดยมีส่วนร่วมคิด รวม วางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมชื่นชม ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษา ตามแนวทางในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

3. บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของชุมชนต่อหน่วยงานทาง การศึกษา มีหลายบทบาทที่นักการศึกษาได้ค้นพบและเสนอแนะไว้ ซึ่งจำแนกออกเป็นการ มีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ ดังนี้

Cohen and Uphoff (1992, p. 6) ได้กล่าวถึง บทบาทของชุมชนในการ มีส่วนร่วมว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการ ดำเนินงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ และเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์ จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1981, p. 5)

นอกจากนี้นักการศึกษาหลายท่านยังกล่าวถึง การมีส่วนร่วมในลักษณะ กระบวนการมีส่วนร่วมโดยเสนอว่าชุมชนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

Fornaroff (1980, p. 104) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

นอกจากนี้ อภิญา กังสนารักษ์ (2544, หน้า 14 – 15) ได้นำเสนอ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและ สาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับ ความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ
3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจาก การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผล เป็นระยะต่อเนื่อง หรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

ส่วน อติณ รพีพัฒน์ (2547, หน้า 49) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วม ออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา

3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ
(ออนไลน์, 2557) ได้สรุปและนำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 มีขั้นตอน ดังนี้

1. การคิด
2. การตัดสินใจ
3. การวางแผน
4. การลงมือปฏิบัติ

ลักษณะที่ 2 มีขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดปัญหา
2. การวางแผน
3. การดำเนินงาน
4. การประเมินผล
5. การบำรุงรักษา และพัฒนาให้คงไว้

ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้นจะเกิดจากผลกระทบของ บุคคล สังคม ชุมชน ท้องถิ่น และโรงเรียน ซึ่งจะเป็นการแลกเปลี่ยนปัจจัยพื้นฐานและมอบประโยชน์แก่กันตามที่ต้องการ จึงพิจารณาการมีส่วนร่วมใน 2 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในเชิงกระบวนการ โดยจะมีขั้นตอนในการร่วมกันปฏิบัติ การกิจดังนี้

- 1.1 การวางแผน
- 1.2 การปฏิบัติงาน / ปฏิบัติตามแผน
- 1.3 การตรวจสอบการปฏิบัติงาน
- 1.4 การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา

2. การมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณ หรือระดับของการมีส่วนร่วม โดยจะเริ่มจากน้อยไปหามาก ดังนี้

- 2.1 การเป็นผู้ให้การสนับสนุน
- 2.2 การเป็นที่ปรึกษา

2.3 การมีส่วนร่วมครั้งเดียว

2.4 การมีส่วนร่วมบางโอกาส

2.5 การเป็นผู้ร่วมงาน

2.6 การเป็นผู้นำ

ซึ่งในสภาพความเป็นจริงทั้ง 2 รูปแบบอาจจะเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน หรือต่อเนื่องกันก็ได้

4. ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวถึง การมีส่วนร่วมไว้ในมาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 58 ได้บัญญัติเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาทุกระดับจึงต้องปฏิบัติตามโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ลักษณะของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเป็นบทบาทหนึ่ง ที่ภาครัฐได้ตีกรอบกำหนดและเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม จากการจัดการศึกษาทำได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งชุมชน สังคม และครอบครัว สามารถเข้ามาจัดการศึกษาได้ ซึ่งระบบประกันคุณภาพจะช่วยให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์และการที่ให้ชุมชน สังคม และครอบครัวมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะเป็นเครื่องมือของผู้บริหาร และคณะกรรมการโรงเรียน ที่จะดูแลการเรียนการสอนและพัฒนาตนเองของครูเพื่อความสำเร็จของการขับเคลื่อนการศึกษา (เกษม วัฒนชัย, 2542 ; รุ่ง แก้วแดง, 2542) โดยมีลักษณะของการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making)

ซึ่งการตัดสินใจเป็นสิ่งแรกที่สุดที่จะต้องทำชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดความต้องการ จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนหรือการ

ตัดสินใจในแผนงาน (Planning) การตัดสินใจในปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ และกำหนดวิธีติดตามประเมินผล ประการสำคัญในการตัดสินใจ คือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

ลักษณะที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)

ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การปฏิบัติการ และการประสานความร่วมมือ ต้องมีส่วนร่วมในดำเนินกิจกรรม การดำเนินการ พร้อมทั้งมีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงินนอกจากจะร่วมดำเนินการหรือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องแล้ว ลักษณะที่เกิดขึ้นเหล่านี้อาจจะเป็นไปในลักษณะการมีส่วนร่วมในการสนับสนุน เช่น ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมประชุม ร่วมให้ความคิดเห็น ประชาสัมพันธ์โรงเรียน ร่วมบริจาค ร่วมบริจาควัสดุอุปกรณ์ ร่วมแรงงาน ร่วมเป็นวิทยากร ร่วมงานที่โรงเรียนจัดขึ้น ให้โรงเรียนใช้อาคารสถานที่

ลักษณะที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ เป็นการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการที่ดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (Formative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม (Summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรอยต่อของโครงการซึ่งในการประเมินผล (Evaluation) ชุมชนต้องเป็นกรรมการ และมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรม การดำเนินงานหรือโครงการ โดยสามารถตัดสินใจคุณค่า คุณภาพและประสิทธิภาพของการดำเนินงาน ภายใต้กรอบ หรือตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในลักษณะที่ 1 ในการกำหนดเกณฑ์การประเมินร่วมกัน

ลักษณะที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลโดยสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลกลุ่มต่างๆ ได้ จะเห็นได้ว่าการรับผลประโยชน์ที่ผู้มีส่วนร่วมได้รับทางจิตใจมากกว่าเป็นสิ่งของตอบแทนที่เป็นวัตถุ เช่น การแสดงความคุ้นเคย การทักทายเยิ้มเยียน การยกย่องชมเชยด้วยการประกาศความดี รวมถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างโรงเรียน หน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดการศึกษา และประชาชนในชุมชน แต่ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมหรือสะท้อนความสำเร็จของการจัดการศึกษาจากการที่ชุมชนมีส่วนร่วม เช่น ความรู้ความสามารถของนักเรียนที่สูงขึ้น ผลการทดสอบแข่งขัน ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ พฤติกรรมทางบวกของนักเรียน การดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะของหลักสูตร หรือการเรียนรู้ท้องถิ่น หรือการจัดการเรียนรู้ที่

ได้นำแหล่งเรียนรู้มาใช้อย่างแท้จริง การได้รับประโยชน์ร่วมกันนั้นชุมชนสามารถใช้ประโยชน์โดยที่ชุมชนต้องนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มการพึ่งตนเองและควบคุมทางสังคม หรือชุมชนได้รับประโยชน์ นั่นคือชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ในชุมชนภายใต้พื้นฐานเท่าเทียมกัน ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือในรูปวัตถุก็ได้ (วีระวัฒน์ ไชยคำมิ่ง, 2534 ; Cohen & Uphoff, 1980 ; สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, 2547) ในส่วนของผลประโยชน์นั้นมีทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ อีกทั้งยังต้องพิจารณาผลประโยชน์ทางบวก และผลที่เกิดขึ้นทางลบที่เป็นผลเสียซึ่งจะเป็นประโยชน์และโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย ดังนั้น ลักษณะการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จึงเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังสร้างพฤติกรรมการเสียสละและจิตสาธารณะให้กับประชาชนในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของศฤงคาร แป้นกลาง (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมบริหารจัดการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาด้านวิชาการ กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัด เชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่า สภาพการมีส่วนร่วมบริหารจัดการพัฒนาคุณภาพ การศึกษา ด้านวิชาการของโรงเรียนชุมชนบ้านแม่สาบ พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน และชุมชนในเขตบริการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้านวิชาการของโรงเรียนมากขึ้น และผลจากการมีส่วนร่วมบริหารจัดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนชุมชนบ้านแม่สาบ ที่เกิดจากการใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมบริหารจัดการศึกษาที่ประยุกต์ใช้ตามกรอบแนวคิดของโคเดน และอ็พฮอฟฟ์ใน 4 ขั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า ด้าน การพัฒนางานวิชาการ พบว่า หลักสูตรสถานศึกษามีความสอดคล้องกับบริบทและความ ต้องการของท้องถิ่นโดยมีคณะกรรมการบริหารหลักสูตรที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุก ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนการจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนได้เน้นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์มีการประชุมวิชาการประจำเดือน ซึ่งเป็นรูปแบบการนิเทศภายใน ของโรงเรียนที่ทุกคนมีส่วนร่วม มีแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสามารถเป็นวิทยากรให้ความรู้ได้ นอกจากนี้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันพัฒนาระบบ ประกันคุณภาพภายในโดยมีระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญและร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์ระดับสถานศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปีและ รายงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปี (SAR) ที่เชื่อมโยงสอดคล้องกันเป็นระบบตาม

วงจรรคุณภาพ PDCA และด้านคุณภาพผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการประเมินคุณภาพทั้งในระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่ การศึกษา (LAS) และระดับชาติ (NT, O-NET) มีคะแนนเฉลี่ยที่สูงกว่าระดับอำเภอสะเมิง ระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับประเทศ ในทุกระดับชั้นและทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ได้รับการประเมิน ส่วนด้านความพึงพอใจของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เกรียงศักดิ์ พรหมแพน (2553, บทคัดย่อ) ได้วิจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์การบริหารส่วน ตำบล ในเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านบริการและกิจกรรม ด้านทรัพย์สิน ด้านอื่นๆ และ ด้านวิชาการตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารองค์การบริหารส่วน ตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้บริหารสถานศึกษา เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านอื่นๆ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้บริหารสถานศึกษา เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ด้านทรัพย์สิน ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษาให้เพียงพอ โดยเฉพาะ การปรับปรุง ก่อสร้างอาคารเรียนหรืออาคารประกอบ ให้เพียงพอต่อการดำเนินการจัดการศึกษา ด้านวิชาการ องค์การบริหารส่วนตำบลและสถานศึกษา ควรประสานความร่วมมือกันในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและควรส่งเสริม สนับสนุนให้ครู ทำวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านบริการและกิจกรรม องค์การบริหารส่วนตำบล และสถานศึกษาควรจะมีการวางแผน และประสานความร่วมมือกันในการพัฒนางานด้านบริการและกิจกรรมให้เกิดความชัดเจน และสามารถปฏิบัติได้ และด้านอื่นๆ ควรมีการสนับสนุนบุคลากรให้กับสถานศึกษาที่ขาดแคลน และควรจะมีการจัดสวัสดิการแก่บุคลากรในสถานศึกษา เพื่อเป็นการสร้างขวัญ กำลังใจในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kantanen, D. (1997, pp. 6004 – A) ได้ทำการวิจัย

เรื่อง บทบาทของผู้ปกครองนักเรียนในด้านความร่วมมือ พบว่า

1. ผู้ปกครองยังขาดความรู้ที่เพียงพอเกี่ยวกับความเป็นไปของโรงเรียนและการศึกษา ได้เสนอแนะให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น
2. การขาดข้อมูลข่าวสารและการติดต่อภายในชุมชน ทำให้ผู้ปกครองขาดความร่วมมือกันในชุมชน
3. เครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อไม่เพียงพอ มีข้อเสนอแนะให้แจ้งนโยบายการติดต่อระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จุดมุ่งหมาย ความรับผิดชอบรายละเอียดเกี่ยวกับการเงิน เวลาและความจำเป็นด้านอื่นๆ ของโรงเรียนให้ชุมชนทราบ และงานวิจัยของ Foster (1998, pp. 70 – 74) ได้ศึกษาประเภทของผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการศึกษาของโรงเรียน พบว่า ผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนแยกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ผู้ปกครองนักเรียนที่อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนหรือเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมสภาที่ปรึกษาในโรงเรียน ซึ่งผู้ปกครองประเภทนี้จะมีผลต่อนักเรียนในทางอ้อม 2) ผู้ปกครองนักเรียนที่เข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนที่ส่งผลต่อนักเรียนโดยตรง ได้แก่ ผู้ปกครองที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การเรียนการสอนโดยการช่วยนักเรียนทำการบ้าน หรือช่วยทำโครงการให้กับนักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Barnes (1998, pp. 3152 – A) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนของผู้ปกครองนักเรียน พบว่า การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนของโรงเรียนโดยอุดมคติแล้ว ผู้ปกครองต้องการมีบทบาทในโรงเรียนหรือในชั้นเรียน แม้ว่าจริงๆ แล้วการมีส่วนร่วมของพวกเขาจะไม่ใช่ไปตามอุดมคติดังกล่าว และได้พบว่า ผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนที่บ้านด้วย การศึกษาครั้งนี้ได้หลักฐานเพิ่มเติมว่า บิดา มารดา ชาวอเมริกัน – แอฟริกัน เห็นคุณค่าของการศึกษาและเห็นว่าโรงเรียนจำเป็นต้องตระหนักถึงความคาดหวังด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของผู้ปกครองด้วย และยังสอดคล้องกับ Porter (1999, pp. 1623 – A) ได้ศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนหรือขัดขวางการมีส่วนร่วมในการศึกษาของบุตรของบิดา มารดาผิวดำ พบว่า บิดา มารดาผิวดำ มีความคิดว่าพวกเขาและบุตรได้รับการปฏิบัติต่ออย่างไม่ยุติธรรมและไม่เท่าเทียมกัน บิดา มารดาผิวดำ ยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการศึกษาของบุตรเท่าที่ควร ข้อเสนอแนะสำหรับการเปลี่ยนแปลง คือ การจัดตั้งองค์กรความร่วมมือของชาวผิวดำ และการให้นิยามต่างๆ ของชาวผิวดำ รวมทั้งกลุ่มพลเรือนอื่นๆ ที่ช่วยเหลือชุมชน

ผิวดำมีส่วนร่วมในการศึกษา

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน ที่นักการศึกษาได้เสนอรวมถึงจากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด
สามารถสรุปบทบาทหน้าที่และการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการศึกษาได้ว่า ชุมชน
เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานใน 5 ด้าน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาปัญหา ลำดับความสำคัญ
ตัดสินใจกำหนดความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ
แนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากร
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามโครงการและ/หรือ
สนับสนุนการดำเนินงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล
5. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และร่วมชื่นชม

5. หน่วยงานในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมี
ความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการ
จัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
หลักการนี้จะต้องอยู่ในสำนึกของทุกคนที่จัดการศึกษาต้อง ถือเป็นภาระหน้าที่ของตน
นับตั้งแต่ผู้กำหนดนโยบายในระดับรัฐบาลกระทรวงศึกษาธิการ ผู้บริหารจัดการศึกษา
ระดับเขตพื้นที่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาเอกชนคณะกรรมการ
ศึกษาผู้บริหารศึกษาคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนพ่อแม่ผู้ปกครอง
นักเรียนนั้นต้องคิดและกระทำการต่างๆ ที่ให้ความสำคัญและเพื่อให้เกิดคุณประโยชน์
แก่ผู้เรียนซึ่งชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยผ่าน 2
องค์กรหลักภายในหน่วยงานในชุมชน ในที่นี้หมายถึงหน่วยงานทางการศึกษาในท้องถิ่น คือ
เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษารวมถึงองค์กรตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แก่ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2544) นอกจากนี้
หน่วยงานทางการศึกษาโดยตรงแล้ว ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจำเป็นต้องได้รับความ
ร่วมมือจากองค์กรภายนอกอื่นๆ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแต่ละหน่วยงานมี

ขอบข่ายงานและภารกิจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เป็นหน่วยงานทางการศึกษา ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามบทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2553) มาตรา 37 กำหนดให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มีบทบาทโดยตรงในการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่ ประกอบด้วย อำนาจหน้าที่ ดังนี้

ก. ดำเนินการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา (มาตรา 36)

ข. มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2553) และกฎหมายอื่น และ

ค. มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1) จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาและมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย มาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน และความต้องการของท้องถิ่น

2) วิเคราะห์การจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไปของสถานศึกษา และหน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษา และแจ้งจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้หน่วยงานข้างต้นรับทราบ และกำกับ ตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าว

3) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

4) กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา

5) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

6) ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่างๆ รวมทั้งทรัพยากรบุคคล เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาและการพัฒนาในเขตพื้นที่การศึกษา

7) จัดระบบประกันคุณภาพการศึกษา และประเมิน

สถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

8) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของ

สถานศึกษาของเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลาย ในเขตพื้นที่การศึกษา

9) ดำเนินการ และประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและ

การพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

10) ประสาน ส่งเสริมการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการ

และคณะทำงานด้านการศึกษา

11) ประสานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กร หน่วยงาน

ภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ ในเขตพื้นที่การศึกษา

5.2 สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาที่มีบทบาทหน้าที่และภารกิจตามมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ซึ่งกำหนดบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ ดังนี้

1. ด้านการบริหารงานวิชาการ มีขอบข่ายภารกิจ ดังนี้

1.1 การพัฒนาหรือดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น

1.2 การวางแผนงานด้านวิชาการ

1.3 การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา

1.4 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

1.5 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

1.6 การวัดผลประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน

1.7 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

1.8 การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้

1.9 การนิเทศการศึกษา

- 1.10 การแนะแนว
- 1.11 การพัฒนาประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา
- 1.12 การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ
- 1.13 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น
- 1.14 การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคลครอบครัวองค์กรหน่วยงานสถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา
- 1.15 การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา
- 1.16 การคัดเลือกหนังสือแบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา
- 1.17 การพัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
- 2. ด้านการบริหารงบประมาณ มีขอบข่ายภารกิจ ดังนี้
 - 2.1 การจัดทำแผนงบประมาณและคำขอตั้งงบประมาณเพื่อเสนอต่อเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 2.2 จัดทำแผนปฏิบัติการใช้จ่ายเงินตามที่ได้รับจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยตรง
 - 2.3 การอนุมัติการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรร
 - 2.4 การขอโอนและการขอเปลี่ยนแปลงงบประมาณ
 - 2.5 การรายงานผลการเบิกจ่ายงบประมาณ
 - 2.6 การตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้งบประมาณ
 - 2.7 การตรวจสอบติดตามและประเมินประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ
 - 2.8 การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา
 - 2.9 การปฏิบัติงานอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายเกี่ยวกับกองทุนเพื่อการศึกษา
 - 2.10 การบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการศึกษา
 - 2.11 การวางแผนพัสดุ
 - 2.12 การกำหนดแบบรูปรายการหรือคุณลักษณะเฉพาะครุภัณฑ์หรือสิ่งก่อสร้างที่ใช้เงินงบประมาณเพื่อเสนอต่อเลขาธิการคณะกรรมการ

การศึกษาขั้นพื้นฐาน

จัดหาพัสดุ

2.13 การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการจัดทำและ

2.14 การจัดหาพัสดุ

2.15 การควบคุมดูแลบำรุงรักษาและจำหน่ายพัสดุ

2.16 การจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สิน

2.17 การเบิกเงินจากคลัง

2.18 การรับเงินการเก็บรักษาเงินและการจ่ายเงิน

2.19 การนำเงินส่งคลัง

2.20 การจัดทำบัญชีการเงิน

2.21 การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน

2.22 การจัดทำหรือจัดหาแบบพิมพ์บัญชีทะเบียนและรายงาน

3. ด้านการบริหารงานบุคคลมี ขอบข่ายภารกิจ ดังนี้

3.1 การวางแผนอัตรากำลัง

3.2 การจัดสรรอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการ

ศึกษา

3.3 การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง

3.4 การเปลี่ยนตำแหน่งให้สูงขึ้นการย้ายข้าราชการครูและ

บุคลากรทางการศึกษา

3.5 การดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเงินเดือน

3.6 การลาทุกประเภท

3.7 การประเมินผลการปฏิบัติงาน

3.8 การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ

3.9 การสั่งพักราชการและการสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อน

3.10 การรายงานการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ

3.11 การอุทธรณ์และการร้องทุกข์

3.12 การออกจากราชการ

3.13 การจัดระบบและการจัดทำทะเบียนประวัติ

3.14 การจัดทำบัญชีรายชื่อและให้ความเห็นเกี่ยวกับการเสนอ

ขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

3.15 การส่งเสริมการประเมินวิทยฐานะข้าราชการครูและ

บุคลากรทางการศึกษา

3.16 การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ

3.17 การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ

3.18 การส่งเสริมวินัยคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับ

ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

3.19 การริเริ่มส่งเสริมการขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู

และบุคลากรทางการศึกษา

3.20 การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

4. ด้านการบริหารงานทั่วไป มีขอขำยภารกิจ ดังนี้

4.1 การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ

4.2 การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา

4.3 การวางแผนการบริหารการศึกษา

4.4 งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน

4.5 งานจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร

4.6 การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน

4.7 งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

4.8 การดำเนินงานธุรการ

4.9 การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

4.10 การจัดทำสำมะโนผู้เรียน

4.11 การรับนักเรียน

4.12 การเสนอความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งยุบรวมหรือเลิก

สถานศึกษา

4.13 การประสานงานการจัดการศึกษาในระบบนอกระบบ

และตามอัธยาศัย

4.14 การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา

4.15 การทัศนศึกษา

4.16 การส่งเสริมงานกิจการนักเรียน

4.17 การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา

4.18 การส่งเสริมสนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาของบุคคลชุมชนองค์กรหน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา

4.19 งานประสานราชการกับส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น

4.20 การรายงานผลการปฏิบัติงาน

4.21 การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน

4.22 แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการ

ลงโทษนักเรียน

นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ยังได้กำหนดให้มีคณะบุคคลที่เรียกว่าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งประกอบด้วย ผู้แทน ผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งกำหนดจำนวนบุคคลไว้ว่าโรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 300 คนให้มีคณะกรรมการฯ จำนวน 9 คน และโรงเรียนที่มีนักเรียนมากกว่า 300 คน ให้มีสมาชิกจำนวน 15 คน โดยบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ปฏิบัติคือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 2)

1. กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาของสถานศึกษา
2. ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา
3. ให้ความเห็นชอบในการจัดทำสาระหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
4. กำกับและติดตามการดำเนินงานตามแผนของสถานศึกษา
5. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กทุกคนในเขตบริการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงมีคุณภาพและได้มาตรฐาน
6. ส่งเสริมให้มีการพิทักษ์สิทธิเด็กดูแลเด็กพิการเด็กด้อยโอกาสและเด็กที่มีความสามารถพิเศษให้ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ
7. เสนอแนวทางและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปของสถานศึกษา
8. ส่งเสริมให้มีการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาตลอดจนวิทยากรภายนอกและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนทุกด้านรวมทั้ง

สืบสานจารีตประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ

9. เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนตลอดจนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งวิทยากรของชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

10. ให้ความเห็นชอบรายงานผลการดำเนินงานประจำปีของสถานศึกษาก่อนเสนอต่อสาธารณชน

11. แต่งตั้งที่ปรึกษาหรือคณะกรรมการเพื่อการดำเนินงานตามระเบียบนี้ตามที่เห็นสมควร

12. ปฏิบัติการอื่นตามที่ได้รับกรมอบหมายจากหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้น

5.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรส่วนท้องถิ่น คือ หน่วยงานปกครองที่ได้รับอำนาจจากรัฐบาลเพื่อให้ประชาชนได้ดำเนินการปกครองตนเอง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 โดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารพัฒนา และให้บริการประชาชนในเขตพื้นที่ มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินกิจการภายในขอบเขตของกฎหมายที่กำหนดภายในท้องถิ่นของตนเองโดยอยู่ในความดูแลของรัฐบาล

นอกจากนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษาของรัฐตามที่กฎหมายกำหนดซึ่งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 ได้กำหนดแนวทางการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป ซึ่งมีขอบข่ายภารกิจตามที่ระบุไว้ในขอบข่ายงาน 4 งานที่กล่าวข้างต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550, หน้า 142)

2. การมีส่วนร่วมสนับสนุนส่งเสริมการจัดการศึกษาของรัฐ เช่น ให้ความร่วมช่วยเหลือทางวิชาการการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการเรียนการสอนและกิจการนักเรียน เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 ข, หน้า 26-27)

3. การมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการในการบริหารและจัด

การศึกษาของรัฐในระดับต่างๆ เช่น คณะกรรมการสภาการศึกษา คณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการอุดมศึกษา คณะกรรมการอาชีวศึกษา คณะกรรมการ
เขตพื้นที่การศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

นอกจากนี้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีบทบาทในการจัด
การศึกษาขั้นพื้นฐานโดยเป็นหน้าที่หนึ่งขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งในปัจจุบัน
องค์การบริหารส่วนตำบลได้ทำหน้าที่ด้านการจัดการศึกษาแต่ในระดับหนึ่งเท่านั้น และใน
อนาคตองค์การบริหารส่วนตำบลต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพิ่มขึ้นหรือ
อาจจะจัดการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบได้เองตามที่กฎหมายกำหนด ดังนั้นในเรื่องขององค์การ
บริหารส่วนตำบลกับการจัดการศึกษาซึ่งในปัจจุบันมีการดำเนินการในลักษณะของการมี
ส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เนื่องจากเหตุปัจจัยหลายประการ องค์การบริหารส่วนตำบลส่วน
ใหญ่ยังไม่ได้เข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอย่างเต็มที่นักถึงแม้ว่าการจัด
การศึกษาจะเป็นหน้าที่หนึ่งขององค์การบริหารส่วนตำบลดังที่ ชูศักดิ์ วสันต์ นายก
องค์การบริหารส่วนตำบลตงบัง อำเภอป่าซาง จังหวัดบุรีรัมย์ (สัมภาษณ์, 4
พฤศจิกายน 2558) และสม เสียงไชยอยู่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเซกา จังหวัด
บึงกาฬ (สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2558) ได้อธิบายว่า สาเหตุที่องค์การบริหารส่วน
ตำบลชั้น 1-2 ไม่สามารถจัดการศึกษาได้ในขณะนี้เนื่องจากไม่มีบุคคลที่มีความรู้
ความสามารถในเรื่องการจัดการศึกษา หากมีการปรับปรุงโครงสร้างทางการบริหารให้มี
ฝ่ายการศึกษา ในลักษณะเช่นเดียวกับกองการศึกษาของเทศบาล องค์การบริหารส่วน
ตำบลชั้น 1-2 ก็จะสามารถจัดการศึกษาที่เต็มรูปแบบได้ ส่วน นิมนต์ ชานูชิต นายก
องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์หมากแข้ง อำเภอป่าซาง จังหวัดบึงกาฬ (สัมภาษณ์, 4
พฤศจิกายน 2558) มีความเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลชั้น 3-5 ไม่สามารถจัด
การศึกษาเองได้ เนื่องจากไม่มีความพร้อมทั้งในด้านงบประมาณ และบุคลากร หากรัฐ
ต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบลรับโอนการจัดการศึกษามาดำเนินการอย่างเต็ม
รูปแบบรัฐต้องจัดสรรทั้งงบประมาณ และบุคลากรให้เหมาะสมและเพียงพอสำหรับการ
ดำเนินการ ต้องมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแก่สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้อง
และต้องมีแก้ไขปรับปรุงกฎหมายบางฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับลักษณะของ
ภารกิจ สันติ เดชทะสอน รองประธานสภา องค์การบริหารส่วนตำบลเซกา จังหวัดบึงกาฬ
(สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2558) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทการส่งเสริม

การศึกษาของท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ว่าเห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เปิดโอกาสให้องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถจัดการศึกษาและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของรัฐได้ เพราะโรงเรียนส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล มีความใกล้ชิดกัน จึงรู้ถึงสภาพและปัญหาของโรงเรียน รู้ว่าจะช่วยเหลืออะไรและช่วยเหลืออย่างไร รู้ว่าผู้ปกครองหรือชุมชนนั้นต้องการให้บุตรหลานหรือผู้เรียนมีความรู้หรือมีลักษณะอย่างไร และรู้ว่าโรงเรียนต้องดำเนินการอย่างไรเพื่อให้การจัดการศึกษามีคุณภาพตามบริบทของท้องถิ่นนั้นถึงแม้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลจะไม่ได้จัดการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบ แต่องค์การบริหารส่วนตำบลก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียนในด้านต่างๆ ตามนโยบายของรัฐ ตามโอกาส ตามที่โรงเรียนขอความช่วยเหลือ และตามศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล ในด้านต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมจากการสัมภาษณ์ผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วนตำบลและคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล จากบุคคลที่กล่าวถึงข้างต้น เช่นเดียวกันกับที่ดำเนินการกันในขอบข่ายที่ได้รับการกระจายอำนาจมาสู่สถานศึกษาทั้งงานด้านวิชาการ บุคคล งบประมาณ และบริหารทั่วไป

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย หลักการ จุดมุ่งหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ศิริกาญจน์ โกลุมภ์ (2542, หน้า 38 – 39) กล่าวว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาเบื้องต้นเพื่อเตรียมคนให้มีความรู้ความสามารถที่จะเข้าสู่สังคมได้อย่างดีเพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือเพื่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น โดยหากเป็นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนจะศึกษาที่การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับเดิมหรือการจัดการศึกษาประชาบาลหรือการจัดการศึกษาภาคบังคับที่จัดให้คนส่วนใหญ่ของประเทศ รวมถึงการจัดการศึกษาขยายโอกาส

ทางการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ และมีวิวัฒนาการสืบเนื่องมาจากการศึกษาแบบดั้งเดิมก่อนระบบโรงเรียนการศึกษา ประชาบาลจนมาเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน

กระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 15 – 16) กล่าวว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การจัดประสบการณ์ด้านความรู้ความสามารถทักษะและคุณค่าที่จำเป็นต่อชีวิตซึ่ง ได้แก่ ความรู้ความสามารถและทักษะในการสื่อสารทั้งด้านการพูดและการเรียน ด้านการคิดคำนวณ ด้านการวิเคราะห์ด้วยเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ตลอดจนมีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ที่จะใช้ในการดำรงชีวิตและเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้ทั่วถึงมีคุณภาพและไม่เก็บค่าใช้จ่ายซึ่งระบบการจัดการศึกษาโดยทั่วไปก็จะเริ่มตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ

กมล สุดประเสริฐ (2544, หน้า 26) กล่าวว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาที่จัดให้ประชาชนทั่วไปตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 ข, หน้า 4-5) กล่าวว่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษาสถานศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรา 16 ได้บัญญัติว่าการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็นไปตามกำหนดในกฎกระทรวง

ธีระ รุญเจริญ (2553, หน้า 56) กล่าวถึง โรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานว่ามีความจำเป็นและสำคัญต่อการจัดการศึกษา เพราะเป็นการศึกษาสำหรับประชาชนทุกคนโดยถ้วนหน้าและครอบคลุมการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งจะมีผลต่อความเจริญพัฒนาประเทศทุกด้าน

จากการที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการจัดการศึกษาระดับก่อนอุดมศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและทำประโยชน์ให้กับสังคมตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. หลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 5) ให้หลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

2.1 สร้างความเจริญงอกงามทางปัญญาความคิดจิตใจและคุณธรรมของบุคคลเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเป้าหมายสำคัญเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลระหว่างความเจริญทางจิตใจกับความเจริญทางวัตถุและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

2.2 ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและจะต้องดำรงอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มนุษย์จะต้องตระหนักถึงการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

2.3 การก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือจากภายนอกชุมชน จะต้องประสานควบคู่ไปกับความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นและสังคมไทยเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

2.4 ความสมดุลระหว่างการพึ่งพาอาศัยกับการพึ่งตนเองเป็นหลักการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการประสานความร่วมมือร่วมกันทั้งในระดับบุคคล ชุมชนท้องถิ่นและประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอันจะช่วยส่งเสริมบทบาทของประเทศไทยให้โดดเด่นในประชาคมโลก

สำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (2548, หน้า 2) ให้หลักการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานยึดหลักที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ ดังนี้

1. หลักการพัฒนาผู้เรียนอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจสติปัญญาความรู้และคุณธรรมเป็นผู้ที่มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ใฝ่รู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ที่พอเพียงต่อการพัฒนางานอาชีพและคุณภาพชีวิตส่วนตนสามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันและชาญฉลาดและมีความเป็นประชาธิปไตย

2. หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นไทยให้มีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศชาติมีความรู้และทักษะพื้นฐานสำหรับการประกอบอาชีพสุจริต มีความมุ่งมั่นขยันซื่อสัตย์ประหยัดอดทนมีลักษณะนิสัยและทัศนคติที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีทั้งของครอบครัวชุมชนสังคมไทยและสังคมโลก

3. หลักแห่งความเสมอภาคคนไทยทั้งปวงต้องมีสิทธิ์เสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปีอย่างทั่วถึงเท่าเทียมควบคู่ไปกับความมีคุณภาพโดยไม่แบ่งชนชั้นหรือความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรม

4. หลักการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษาร่วมกับคณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างเอกลักษณ์ศักดิ์ศรีและตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 และฉบับพุทธศักราช 2550 เกี่ยวกับการกระจายอำนาจ

5. หลักแห่งความสอดคล้องอุดมการณ์และมาตรฐานในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องสอดคล้องกับสาระบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 และฉบับพุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 นโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติและสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมาตรฐานการอาชีวศึกษาและมาตรฐานการอุดมศึกษา

3. จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 7) มีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเน้นพัฒนาคนทั้ง 4 ด้าน อย่างสมดุลและกลมกลืนกัน คือ

3.1 ด้านสติปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงเป็นปัญญาคือรู้จักเหตุและผลรู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดีคุณและโทษสิ่งที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความจริง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างฉลาดและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลายมีความคิดสร้างสรรค์และใฝ่เรียนใฝ่รู้เพื่อความก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการต่างๆ รู้คุณค่าทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทยและรู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากภายนอก

3.2 ด้านจิตใจ บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงรู้จักฝึกฝนจิตใจตนเองให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม ได้แก่ มีความละเอียดรอบคอบการกระทำผิดรู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติตามกรอบความถูกต้องที่ดำรงมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจรู้จักพอมีสมาธิและความอดทนหนักแน่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานและการดำรงชีวิต

3.3 ด้านร่างกายบุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีร่างกายที่เจริญเติบโตเหมาะสมกับวัยรู้จักดูแลสุขภาพอนามัยของร่างกายทั้งของตนเองและสมาชิกของครอบครัวและสามารถพัฒนาสมรรถภาพของร่างกายให้เหมาะสมกับการงานอาชีพ

3.4 ด้านสังคมบุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนาทั้งด้านการงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กรและสังคมรู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันโดยไม่เห็นแก่ตัวมีความสามารถและทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่นสามารถใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อติดต่อสื่อสารกับนานาชาติได้ สามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่พึงปรารถนาของไทย ตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่นต่อสังคมและต่อมวลมนุษยชาติ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุขรู้จักและเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศไทยในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม

4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามแนวทาง ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

4.1 หลักการในการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดหลักการการศึกษาไว้ และใช้หลักการดังกล่าวเป็นตัวกำหนดสาระเนื้อหาของกฎหมายว่าด้วยการศึกษาหลักสำคัญในการจัดการศึกษา (ตามมาตรา 8) กำหนดไว้ 3 ประการ คือ การศึกษาตลอดชีวิต การมีส่วนร่วม และการพัฒนาตนเอง ดังนี้

4.1.1 การศึกษาตลอดชีวิต ถือว่าการจัดการศึกษานั้นเป็น การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน หลักการ คือ คนทุกคนต้องได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษานี้ต้องครอบคลุมทุกด้าน มิใช่เฉพาะชีวิตการทำงานเท่านั้น เพราะไม่เพียงบุคคลต้องพัฒนาตนเองและความสามารถในการประกอบอาชีพของตนเอง แต่แต่ละคนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนและประเทศโดยส่วนรวม ทั้งด้าน เศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและวัฒนธรรมด้วย ทั้งนี้ เพราะ

สังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และพัฒนาการทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปรอบตัวเพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

4.1.2 การมีส่วนร่วม สังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมนั้นแสดงออกได้หลายลักษณะ เช่น ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมแสดงความ คิดเห็น ร่วมสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา ร่วมสนับสนุนทรัพยากร ร่วมติดตามประเมิน ส่งเสริมให้กำลังใจและปกป้องผู้ปฏิบัติงานที่มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักการนี้ถือว่า อนาคตของประเทศและความจำเริญรุ่งเรืองของสังคมไทย เป็นความรับผิดชอบของคนไทย ทุกคนมิใช่ถูกจำกัดโดยตรงในการจัดการศึกษา ดังนั้น จึงเป็นทั้งสิทธิและหน้าที่ของคนไทย ทุกคนที่จะเข้ามีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามีส่วนร่วมอย่าง สร้างสรรค์ เพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคของการจัดการศึกษา ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้เกิด การพัฒนาและช่วยดูแลการจัดการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

4.1.3 การพัฒนาต่อเนื่อง การศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องปรับเปลี่ยน ตลอดเวลาให้ทันกับความรู้ที่ก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้ง ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนามีทั้งการค้น คิดสาระและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ การประยุกต์ปรับปรุงเนื้อหาสาระที่มีอยู่ และการ ติดตามเรียนรู้เนื้อหาสาระที่มีผู้ประดิษฐ์คิดค้นมาแล้ว ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายไม่ว่า ครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษา ต้องถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญในการปรับปรุงตนเองให้ทัน โลกและทันสมัย แต่ขณะเดียวกันก็ต้องทำความเข้าใจสภาพแวดล้อม เพื่อประยุกต์ความรู้ ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การรับความรู้มาถ่ายทอดโดยปราศจากดุลยพินิจอาจก่อความ เสียหายโดยไม่คาดคิด จึงเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่จะช่วยกันดูแลให้ความรู้ใหม่ๆ เป็น ประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคมอย่างแท้จริง

นอกจากนี้กฎหมายยังได้ระบุหลักในการจัดระบบ โครงสร้าง และ กระบวนการจัดการศึกษาไว้ด้วย (มาตรา 9) ได้แก่

1. หลักเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ หมายความว่า การจัดการศึกษาจะเน้นนโยบาย หลักการ และเป้าประสงค์ร่วมกัน แต่เปิด โอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้ใช้ดุลยพินิจเลือกเส้นทางและวิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมในการทำงานของตน

2. หลักการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการบริหารที่ให้สถานศึกษาบริหารจัดการ ได้เอง (School-Based Management) ตามหลักการนี้ จำเป็นต้องแยกภาระงานด้านนโยบายเกณฑ์และมาตรฐานออกจากงานด้านปฏิบัติหรืองานบริการ ทั้งนี้ หน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบาย เกณฑ์และมาตรฐาน ส่วนเขตพื้นที่ การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ดำเนินการให้เกิดผล ในทางปฏิบัติ จึงจำเป็นต้องกระจายอำนาจให้หน่วยปฏิบัติดูแลและรับผิดชอบ การตัดสินใจด้วยตนเองโดยหน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่ติดตาม ประเมิน ตรวจสอบ ส่งเสริม สนับสนุนให้หน่วยปฏิบัติที่ได้รับมอบอำนาจสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพ การศึกษา ทุกระดับและประเภทการศึกษา ตามหลักการนี้ ในเมื่อหน่วยปฏิบัติได้รับมอบ อำนาจให้ดำเนินการได้อย่างคล่องตัวพอสมควรแล้วก็จำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานการศึกษา ให้หน่วยปฏิบัติรับผิดชอบ เพราะการมอบอำนาจโดยไม่มีกติกาที่เท่ากับมอบให้ทำงานโดย ไม่มีเป้าหมาย ซึ่งไม่สามารถประเมินได้ ในเมื่อรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ ทรัพยากรสนับสนุนแก่สถานศึกษา และหน่วยงานการศึกษา ซึ่งอาจเปรียบเสมือนการซื้อ สินค้าหรือบริการ ก็ต้องมีสิทธิกำหนดคุณค่าและลักษณะของสิ่งที่ต้องการซื้อ โดยยึด เป้าหมายผลการจัดการศึกษาเป็นหลัก ได้แก่ มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งหน่วยปฏิบัติเอง ก็ต้องวางระบบประกันคุณภาพเพื่อสร้างความมั่นใจแก่ผู้ซื้อสินค้าและบริการของตน จากนั้นจำเป็นต้องมีการประเมินผลการจัดการศึกษาโดยพิจารณาจากมาตรฐานและระบบ ประกันคุณภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย อย่างน้อยผลการประเมินจะส่งเสริมให้ ผู้จัดการศึกษาแต่ละระดับได้ตระหนักว่า ผลการดำเนินการของตนเป็นอย่างไร เมื่อเทียบกับ มาตรฐานการศึกษาและเกณฑ์ชี้วัดของระบบประกันคุณภาพ และต้องหาทางปรับปรุง ผลการจัดการศึกษาให้ได้ตามมาตรฐานและรักษาระดับการประกันคุณภาพของตนให้คงได้ รวมทั้งยกระดับการจัดการศึกษาให้สูงขึ้นด้วย

4. การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการ ศึกษา และการพัฒนาต่อเนื่อง โดยกำหนดมาตรการต่างๆ เช่น การกำหนดให้มีใบอนุญาต ประกอบวิชาชีพ การกำหนดมาตรฐานวิชาชีพ การส่งเสริมให้มีการพัฒนาดตนเองอย่าง ต่อเนื่องตามหลักสูตรการอบรมมาตรฐานต่างๆ ทั้งนี้ โดยมีเจตนาเพื่อรักษาคุณภาพของ ผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้อยู่ในระดับที่พึงประสงค์ และกระตุ้นส่งเสริมให้พัฒนา ปรับปรุงตลอดเวลา อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ได้รับการศึกษาโดยตรง

5. การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้เพื่อการจัดการ

ศึกษา ทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา ได้แก่ ทรัพยากรการเงิน วัสดุ อุปกรณ์ ทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในการเรียนการสอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อและเทคโนโลยีต่างๆ ล้วนเป็นทรัพยากรจำเป็นแต่รัฐไม่สามารถจัดหามาสสนับสนุนได้อย่างเพียงพอ จึงถือเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนในการจัดการศึกษาจะเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของหน่วยงานการศึกษาในแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ครูอาจเชิญผู้เฒ่าในหมู่บ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน มาช่วยสาธิตหรือสอนวิชาที่เกี่ยวข้องได้

6. การมีส่วนร่วม การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของบุคคล

ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในการจัดการศึกษา โดยบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรต่างๆ จะได้รับการส่งเสริมให้เข้าร่วมเสนอแนะ กำกับ ติดตาม และสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม

4.2 เป้าหมายของการจัดการศึกษา

เป้าหมายของการจัดการศึกษาในภาพรวม คือ สมาชิกทุกคนในสังคม แต่เนื่องจากมวลชนเหล่านี้มีจำนวนมากเกินไปเกินกว่าจะมีองค์กรใดสามารถจัดการศึกษาให้ครบถ้วนครอบคลุมได้ จึงต้องมีการแบ่งกลุ่มประเภทของเป้าหมายออกตามความเหมาะสมในการจัด เช่น แบ่งตามอายุ แบ่งตามสาระเนื้อหา แบ่งตามลักษณะของบุคคล เป็นต้น เป้าหมายของการจัดการศึกษาอาจแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

4.2.1 เด็กก่อนวัยเรียน เมื่อทารกคลอดออกจากครรภ์ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ปู่ย่าตายาย ญาติ หรือคนเลี้ยงดู เป็นกลุ่มบุคคลเริ่มแรกที่ทำหน้าที่ดูแลเลี้ยงดู และขณะเดียวกันก็ให้การศึกษาอบรมด้วย การให้การศึกษาลักษณะนี้ โดยทั่วไปยังไม่เป็นระบบ แต่เป็นธรรมชาติ จึงยังไม่ถือว่าเป็นการจัดการศึกษาเมื่อทารกเติบโตขึ้นอายุถึงวัยประมาณสามขวบ สถานศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มนี้มีการจัดการศึกษาที่เป็นระบบและมีรูปแบบมากขึ้น ซึ่งการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กวัยนี้เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะการเตรียมความพร้อมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ได้แก่ กิจกรรมการเคลื่อนไหวตามจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นต้น

4.2.2 บุคคลในวัยเรียน ผู้ที่อยู่ในวัยเรียนโดยทั่วไป หมายถึง ผู้ซึ่งรัฐกำหนดให้ผู้ปกครองต้องนำไปเข้าเรียน คือ อยู่ในข่ายการศึกษาภาคบังคับ โดยแต่ละประเทศกำหนดอายุ ไว้แตกต่างกันไปตามที่เห็นว่าเหมาะสม สำหรับประเทศไทยกำหนดให้การศึกษาระดับประถมถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามเป็นการศึกษาภาคบังคับ และหากผู้ปกครองมีความพร้อมก็ส่งเสริมให้บุตรหลานของตนได้เรียนต่อสูงขึ้นไปอีกตามกำลังความสามารถ ระดับการศึกษาของกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้อาจแบ่งได้หลายระดับ ได้แก่

4.2.2.1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทั่วไป เป็นการจัดการศึกษาสำหรับบุคคล ในวัยเรียนในระบบการเรียนในโรงเรียน ในครอบครัว หรือในสถานศึกษารูปแบบอื่นในประเทศไทย การศึกษาขั้นพื้นฐานไล่เรียงกันไปตั้งแต่ระดับประถมศึกษา (ชั้นประถมปีที่หนึ่งถึงชั้นประถมปีที่หก) ไปจนจบชั้นมัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่หนึ่งถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่หก) การศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นมักใช้เวลาประมาณสิบสองปีเป็นส่วนใหญ่ ในช่วงปลายของการศึกษาระดับนี้ เยาวชนที่สนใจศึกษาสายอาชีพแทนที่จะศึกษาสายสามัญ ก็อาจเลือกเข้าเรียนในสถานศึกษาสายอาชีพ ซึ่งได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษาระดับต้นต่างๆ ได้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2.2.2 การศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียนที่มุ่งศึกษาต่อก็อาจเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา (ซึ่งรวมสถาบันอุดมศึกษาสายอาชีพต่ำกว่าปริญญาด้วย) ในกรณีที่ศึกษาระดับปริญญา ก็อาจศึกษาต่อเนื่องไปตั้งแต่ระดับปริญญาตรี โท เอก หรือศึกษาเฉพาะด้านหลังจากสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี โท เอก

4.2.2.3 ผู้ด้อยโอกาส หรือบุคคลลักษณะพิเศษกลุ่มเป้าหมายนี้เป็นคนกลุ่มพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากบุคคลปกติทั่วไป สิ่งที่ทำให้แตกต่างกันนั้นอาจเกิดจากฐานะทางเศรษฐกิจ คือ คนจนที่ด้อยโอกาสในการเล่าเรียนตามปกติ เช่น เด็กที่ผู้ปกครองไม่ส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียน เด็กไร้ผู้อุปการะ หรือความแตกต่างอาจเกิดจากลักษณะทางร่างกายจิตใจและสมอง เช่น เด็กพิการ เด็กปัญญาอ่อน เด็กที่มีปัญหาทางจิตใจและอารมณ์ เด็กอัจฉริยะ เป็นต้น ผู้ด้อยโอกาสหรือบุคคลลักษณะพิเศษเฉพาะเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษเพื่อให้มีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เช่นเดียวกับเด็กอื่น แต่การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายนี้จำเป็นต้องจัดให้ตามรูปแบบที่เหมาะสมกับลักษณะและความจำเป็นสำหรับกลุ่มด้วย โดยอาจต้องมีครูที่ได้รับการอบรมมาเป็นการเฉพาะ ในกรณีที่ผู้ด้อยโอกาสร่วมเรียนในชั้นเรียนปกติ ครูจำเป็นต้อง

ให้ความสนใจผู้เรียนกลุ่มนี้เป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องใช้ความอดทน ความเมตตา ความเข้าใจ และความละเอียดละไมในการปฏิบัติต่อพวกเขา สำหรับผู้บริหารที่จัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสต้องมีความเข้าใจ มีทักษะ และได้รับการอบรมมาโดยเฉพาะ อย่างพอเพียงในการปฏิบัติหน้าที่ของตน

4.2.2.4 ผู้มีงานทำ ผู้ที่ประกอบอาชีพการงานแล้วเป็น

กลุ่มเป้าหมายอีกกลุ่มหนึ่ง บุคคลเหล่านี้ได้รับการศึกษามาแตกต่างกันไปและมุ่งศึกษาเพิ่มเติมโดยมีเหตุผลต่างกันไป ส่วนหนึ่งเข้าศึกษาระดับสูงขึ้นไปในสถาบันการศึกษาปกติหรือเข้ารับการศึกษาดำเนินโครงการพิเศษ (เช่น โครงการศึกษาเฉพาะที่มีผู้จัดบริการให้ในสถานที่ทำงาน โครงการศึกษาอบรมเฉพาะด้าน เป็นต้น) นอกจากนี้ หน่วยงานทางการศึกษาอาจจัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น การศึกษาสัญจรที่ผู้สอนตระเวนให้ความรู้ การศึกษาผ่านสื่อโทรคมนาคม การศึกษาโดยเอกสาร หรือสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองต่างๆ การจัดการศึกษาเช่นนี้ อาจมีการรับรองวุฒิให้หรืออาจไม่เทียบวุฒิต่างเป็นทางการก็ได้ การจัดการอบรมสำหรับผู้มีงานทำนั้น รวมถึงครูซึ่งต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย ครูจึงควรสนใจติดตามรับการอบรมตามหลักสูตรต่างๆ ที่จะช่วยส่งเสริมความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพของตน

4.2.2.5 ประชาชนทั่วไป ประชาชนโดยทั่วไปถือเป็น

กลุ่มเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกของสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์สำหรับการเป็นพลเมืองที่ดีและการเพิ่มพูนความคิด ความอ่านของตนอย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาลักษณะนี้ถือเป็นส่วนเสริมจากการที่ประชาชนได้เรียนรู้จากสื่อมวลชน จากกลุ่มคนใกล้ชิด การจัดการศึกษาเพื่อปวงชนอาจทำได้ผ่านสื่อต่างๆ ได้หลากหลาย แต่ย่อมเป็นไปได้เพื่อการพัฒนาคุณภาพของประชากรให้รู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และปรับตัวเองกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้มักเป็นการจัดการศึกษาเสริมในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลัก

เนื่องจากเป้าหมายของการศึกษามีหลากหลาย ผู้นำชุมชนและท้องถิ่นพึงมีบทบาทในการสำรวจกลุ่มเป้าหมาย กำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมาย และร่วมสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถจัดบริการการศึกษาแก่กลุ่มเป้าหมายให้ครบถ้วนและเกิดประโยชน์ได้จริง

4.3 ดัชนีชี้วัดและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา

ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษานั้น เน้นที่คุณภาพของผลผลิตของ กระบวนการศึกษาเป็นหลัก ส่วนปริมาณเป็นปัจจัยรอง กล่าวคือ การจัดการศึกษาต้องมุ่ง ถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ในเชิงคุณภาพเป็นเกณฑ์ โดยมีดัชนีชี้วัดบางประการ ดังต่อไปนี้

4.3.1 คุณภาพของผู้เรียน คุณภาพของผู้เรียนถือว่าเป็นผลที่เกิด จากการจัดการศึกษา คำว่า “คุณภาพของผู้เรียน” มีความหมายครอบคลุมหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ทักษะ และพฤติกรรม ดัชนีชี้วัด คุณภาพของผู้เรียนซึ่งจะใช้วัดผลการจัดการศึกษาต้องเป็นผลทางตรงหรือทางอ้อมที่มาจาก การจัดการศึกษา ไม่ใช่ผลบังเอิญหรือผลที่ไม่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น สถานศึกษาอาจสอน ไม่ดี แต่นักเรียนทำคะแนนผลสอบได้ดีเพราะไปรับการสอนพิเศษ หรือผู้ปกครองกดดัน ดูแลและสั่งสอนเพิ่มเติม ในแง่คุณภาพของผู้เรียน ครูควรกำหนดวัตถุประสงค์เชิง พฤติกรรม (วัตถุประสงค์ที่วัดได้จริง) ที่มุ่งให้เกิดขึ้น อันเป็นผลจากการจัดการเรียนการสอนของครู และประเมินวัตถุประสงค์ดังกล่าวเพื่อวัดประสิทธิภาพของวิธีการสอนของตน

4.3.2 คุณภาพของการจัดการเรียนการสอน คุณภาพของการ จัดการเรียนการสอนขึ้นกับปัจจัยหลายประการซึ่งเป็นปัจจัยชี้วัดในระบบประกันคุณภาพ การศึกษา เช่น คุณภาพของครู สภาพแวดล้อม รูปแบบและระบบการเรียนการสอน สื่อ และเทคโนโลยี กระบวนการเรียนรู้ เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นส่วนหนึ่งที่น่ามากำหนด เป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพของการจัดการศึกษาได้

4.3.3 ความคุ้มค่าในการจัดการศึกษา เนื่องจากการจัดการศึกษา ต้องใช้จ่าย ความคุ้มค่าจึงถือเป็นดัชนีชี้วัดการจัดการศึกษาด้วย คำว่าความคุ้มค่านี้มิได้ หมายถึงการประหยัดด้านงบประมาณแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายความว่า ค่าใช้จ่ายเพื่อ การศึกษานั้นให้ผลคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ บ่อยครั้งเราพบว่า ค่าใช้จ่ายการจัดการศึกษา ในระบบโรงเรียนอาจสูงกว่าการจัดการศึกษานอกระบบ แต่ต้องถือว่าคุ้มค่า เพราะผู้เรียน มีโอกาสได้ร่วมในสังคม มีเพื่อน มีผู้ให้คำแนะนำปรึกษาในด้านต่างๆ แต่ในทางตรงกันข้าม หากพบว่าการจัดการศึกษาในชั้นเรียนนำไปสู่การติดยาเสพติด การมั่วสุมทางเพศ ความ เสื่อมทางศีลธรรม หรือความไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพและชีวิต ก็ต้องถือว่าการจัดการศึกษา ของสถานศึกษาที่สร้างผลดังกล่าวไม่คุ้มค่า

4.3.4 ผลลัพธ์ของการจัดการศึกษา ผลลัพธ์หรือผลสะท้อน หมายถึง ผลต่อเนืองที่เกิดจากการจัดการศึกษา เช่น นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจาก โรงเรียนประจำจังหวัดแห่งหนึ่งได้คะแนนระดับดี ถือเป็นส่วนหนึ่งของคุณภาพผู้เรียน ส่วน

นักเรียนจากโรงเรียนนี้สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงได้เป็นจำนวนมาก ถือเป็นผลลัพธ์ของการจัดการศึกษาของโรงเรียนนี้ และการที่ศิษย์เก่าของโรงเรียนไปประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน ก็ถือเป็นผลลัพธ์ต่อเนื่องกันไป ส่วนผลลัพธ์ของการจัดการศึกษาในภาพรวมของประเทศหนึ่งก็พิจารณาได้จากความเจริญของประเทศ สภาพปัญหาภายในประเทศ หรือความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ส่วนหนึ่งอันเกิดจากคุณภาพของประชากรที่ได้รับการศึกษาของประเทศ เป็นต้น

ดัชนีชี้วัดข้างต้นนี้เป็นเพียงตัวบ่งชี้กว้างๆ ที่ผู้บริหารต้องไปแจกแจงรายละเอียดเพื่อวัดสัมฤทธิ์ผลของการบริหาร ครุ่นำไปกำหนดเป้าหมายผลการสอนของตน ส่วนผู้แทนชุมชนและท้องถิ่นหรือผู้ปกครองอาจเลือกประยุกต์เพื่อประเมินความสำเร็จของการเรียนการสอนหรือการจัดการศึกษา ทั้งนี้ การกำหนดดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวมิได้มุ่งเพียงประเมินความดีความชอบหรือฐานะตำแหน่งของบุคคล แต่ควรนำไปใช้เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้ทราบสถานภาพของตนเอง เปรียบเสมือนกระจกส่องตัวเอง อันจะเป็นประโยชน์สำหรับการปรับปรุงพัฒนาหรือแสวงหาการช่วยเหลือสนับสนุนต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

คุณภาพการศึกษาเป็นประเด็นที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกให้ความสนใจกันอย่างกว้างขวาง เพราะถือว่าเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ แต่มุมมองในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อสามารถตอบสนองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งมีทั้งผู้รับบริการการศึกษาซึ่งได้แก่ นักเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน นั้นอาจแตกต่างกันไปตามบริบท ความเชื่อหรือกระบวนทัศน์ในการพัฒนาในแต่ละยุคสมัย การทำความเข้าใจกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจึงต้องเข้าใจทั้งความหมายและองค์ประกอบของคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

1. ความหมายของคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพ

การศึกษา

1.1 ความหมายของคุณภาพการศึกษา

ในบริบทของการศึกษาคำว่า “คุณภาพ” มีหลากหลายความหมาย และยังไม่สามารถลงข้อสรุปที่ชัดเจน อัดัม (Adams, 1993 อ้างถึงใน UNICEF, 2000 p. 4) กล่าวว่า คำที่มักใช้ในความหมายเดียวกับคุณภาพ ได้แก่ ประสิทธิภาพ (Efficiency) ประสิทธิผล (Effectiveness) และความเสมอภาค (Equity) ถึงแม้คำจะแตกต่างกันแต่หลักการศึกษาศึกษาปัจจุบันเห็นสอดคล้องกันว่า คำเหล่านี้จะประกอบกันเป็นมิติพื้นฐานของการศึกษาที่มีคุณภาพ ดังนั้น คุณภาพการศึกษาตามแนวคิดของยูนิเซฟจึงพิจารณาจาก 5 ประการ ได้แก่ ตัวผู้เรียนสภาพแวดล้อมในการเรียน เนื้อหาสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนการสอน และผลลัพธ์ ดังนี้

ผู้เรียนที่มีสุขภาพแข็งแรง มีภาวะโภชนาการที่ดี มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ และได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชน

สภาพแวดล้อมที่ถูกละเลยลักษณะ ปลอดภัย ป้องกันการคุกคามทางเพศ และมีการจัดหาทั้งทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอเหมาะสม

เนื้อหาสาระการเรียนรู้ต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างหลักสูตร หนังสือ สื่อ อุปกรณ์การเรียน และทักษะพื้นฐาน โดยเฉพาะการอ่านออก เขียนได้ และการคิดคำนวณ รวมถึงทักษะชีวิตที่เด็กจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับสุขภาพที่ดี ความปลอดภัย ความรู้เรื่องเพศศึกษา การโภชนาการ การป้องกันการติดเชื้อต่างๆ

กระบวนการเรียนการสอน ที่ครูเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในบรรยากาศของห้องเรียนนอกห้องเรียนมีการบริหารจัดการที่ดี ครูมีทักษะการประเมินผล การเรียนรู้เพื่อนำมาพัฒนาผู้เรียนและลดช่องว่างความแตกต่างในการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพจะต้องสะท้อนถึงความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายการศึกษาของชาติ และการมีส่วนร่วมของสังคม

ในทำนองเดียวกัน ยูเนสโก (UNESCO, 2005) ได้เสนอว่าการศึกษามีคุณภาพสามารถพิจารณาจากกรอบและตัวชี้วัดการศึกษาที่สะท้อนถึงคุณภาพ ดังตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 2 กรอบและตัวชี้วัดคุณภาพการศึกษา

กรอบพิจารณา	ตัวชี้วัดคุณภาพการศึกษา
ลักษณะของผู้เรียน	1. นักเรียนมีสุขภาวะที่ดี ภาวะโภชนาการที่สมบูรณ์ และมีแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์
กระบวนการเรียนการสอน	2. ครูมีคุณภาพในการสอนและมีเทคนิคการสอนที่กระตือรือร้น 3. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ นิยามชัดเจนโดยครอบคลุมการวัดความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณค่า
เนื้อหาสาระ	4. หลักสูตรสอดคล้องและสนองความต้องการของสังคมและที่พัฒนามาจากความรู้และประสบการณ์ของครูและผู้เรียน
ระบบ	5. สิ่งอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์การศึกษามีเพียงพอเหมาะสม 6. สภาพแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นระเบียบเรียบร้อย ถูกสุขลักษณะและมีความปลอดภัย 7. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม 8. เคารพและผูกพันกับชุมชนท้องถิ่นและวัฒนธรรม

คุณภาพการศึกษายังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของการจัดการศึกษาที่มีมาตรฐานทำให้เกิดผลอย่างยั่งยืนแก่ผู้เรียน ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร และสามารถสนองความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน หรืออาจกล่าวได้ว่าคุณภาพการศึกษา คือ คุณภาพของผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนด ทั้งนี้คุณภาพของผู้เรียนดังกล่าวเกิดจากความร่วมมือของทุกๆ ฝ่าย ได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนที่เอาใจใส่การจัดการศึกษา หน่วยงานระดับนโยบายและระดับปฏิบัติมีระบบการบริหารที่ได้มาตรฐานและโดยเฉพาะระดับปฏิบัติซึ่ง หมายถึง สถานศึกษามีระบบการเรียนการสอนที่ลงถึงระดับห้องเรียนอย่างมีคุณภาพ อันเป็นผลมาจากการมีผู้บริหารและครูมืออาชีพ รวมทั้งมีคณะกรรมการสถานศึกษาที่ให้คำปรึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ (รัตนา ดวงแก้ว, 2556, หน้า 11)

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาดังกล่าว ทำให้เข้าใจได้ว่า การศึกษาเป็นระบบที่ซับซ้อนที่มีบริบททางการเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจฝังรากลึกและมีมิติต่างๆ กั

มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และมีอิทธิพลซึ่งกันและกันซึ่งในบางครั้งไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ และคุณภาพการศึกษามีตัวร่วมที่สำคัญ ได้แก่ บริบท กระบวนการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ที่เป็นคุณภาพของผู้เรียน และหัวใจของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกล่าวว่า เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีเป้าหมาย คือ คุณภาพของผู้เรียนที่ไม่ต่ำกว่ามาตรฐานที่รัฐกำหนดไว้

1.2 ความหมายของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สำหรับความหมายของ “การพัฒนาคุณภาพการศึกษา” ถ้าอาศัยแนวคิด ISO 9000 (Hoyle, 2009) อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาคุณภาพ หรือการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาเป็นการดำเนินการทั่วทั้งองค์การเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกิจกรรม (Activities) และกระบวนการ (Processes) เพื่อให้เกิดสิทธิประโยชน์แก่องค์การ ผู้ปกครอง และชุมชน หรืออาจกล่าวง่าย ๆ ว่าการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นอะไรก็ตามที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ และในการพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพการศึกษาตามแนวทางของ ISO 9000 สามารถดำเนินการได้ 2 วิธีพื้นฐาน ได้แก่ วิธีการควบคุมที่ดีกว่า (Better control) และวิธีการสร้างมาตรฐานหรือนวัตกรรม (Raise Standards/ Innovation) ซึ่งอธิบายได้ ดังนี้

1.2.1 การพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพโดยวิธีการควบคุมที่ดีกว่า เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนมาตรฐานการศึกษาชุดเดิม ไม่ใช่กระบวนการที่สงวนรักษาหรือสร้างมาตรฐานใหม่ มาตรฐานที่ได้จากวิธีนี้เป็นมาตรฐานที่ได้รับการปรับปรุงผ่านกระบวนการของการเลือก การวิเคราะห์ และการปรับแก้ไขของผู้ที่มีประสบการณ์ในการใช้

1.2.2 การพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพโดยวิธีการสร้างมาตรฐานหรือนวัตกรรม เป็นกระบวนการที่ไม่เกี่ยวกับการสงวนรักษาหรือปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาที่มีอยู่เดิม แต่จะสร้างมาตรฐานขึ้นมาใหม่ผ่านกระบวนการที่เริ่มต้นจากการศึกษาความเป็นไปได้และพัฒนาผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา (R & D) มาตรฐานที่สร้างขึ้นใหม่จะผ่านการทดลองนำมาใช้งานแบบทำซ้ำมาตรฐานดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านนวัตกรรม เทคโนโลยี การตลาดและการจัดการ

ถ้าอาศัยแนวคิดของ Ofsted (1994, p. 6 อ้างถึงในรัตนดา ดวงแก้ว, 2556, หน้า 12) “การพัฒนาคุณภาพการศึกษา” จะใช้ในความหมายแตกต่างกัน ใน 4

ลักษณะ ได้แก่ 1) ยกกระดับมาตรฐาน (Raise Standards) 2) เพิ่มคุณภาพ (Enhance Quality) 3) เพิ่มประสิทธิภาพ (Increase Efficiency) และ 4) บรรลุเป้าหมายในการพัฒนา นักเรียนทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรม สังคม และวัฒนธรรม จากความหมายทั้ง 4 ลักษณะดังกล่าว สถาบันการศึกษาสามารถนำมาใช้อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการ ตรวจสอบคุณภาพการศึกษาโดยพิจารณา ทั้งด้านกระบวนการและเป้าหมายหรือผลลัพธ์ ว่ามีการพัฒนาเพิ่มขึ้นหรือไม่เพียงใด โดยมีแนวคำถามในการตรวจสอบ 4 ข้อ ได้แก่ 1) สภาพที่เป็นอยู่ในขณะนี้เป็นอย่างไรร 2) ต้องการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง 3) เมื่อเวลาผ่านไป จะบริหารการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร และ 4) จะทราบได้อย่างไรว่า การบริหารการเปลี่ยนแปลงนั้นประสบความสำเร็จ

สำหรับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในบริบทของสังคมไทยนับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มุ่งเน้นการขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีแนวคิดเรื่องการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาในทุกๆระดับ ดังจะเห็นได้จากการกำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อเป็นหลักประกันว่า การให้บริการการศึกษาของหน่วยงานการศึกษาจะสามารถสนอง ความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคมได้ ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องยึด มาตรฐานคุณภาพที่กำหนดโดยหน่วยงานต้นสังกัดเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา คุณภาพการศึกษาของตนเพื่อเป็นหลักประกันว่ากระบวนการบริหารจัดการศึกษาของ สถานศึกษาบรรลุตามมาตรฐานคุณภาพที่ได้กำหนดไว้ตลอดเวลา พร้อมทั้งมีการทบทวน ตรวจสอบรับรองคุณภาพมาตรฐานจากหน่วยงานอิสระภายนอกเป็นระยะ จึงเห็นได้ว่าการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในแนวคิดของต่างประเทศและในบริบทของสังคมไทยมีความ สอดคล้องกันในประเด็นที่เกี่ยวกับเป็นกระบวนการ “เปลี่ยนแปลง” หรือ “ปรับปรุงหรือ พัฒนา” ในการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังซึ่งเป็นมาตรฐานที่กำหนดไว้ อันจะนำมาซึ่งความพึงพอใจของผู้ปกครอง ชุมชน และสังคมโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม การ ปฏิบัติให้เกิดประสิทธิผลนั้น ไม่มีสูตรเฉพาะหรือแบบแผนตายตัวและก็ไม่ง่ายในการ ขับเคลื่อน ทั้งนี้ขึ้นกับบริบทของสังคมนั้นๆ และการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต

2. องค์ประกอบเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

หัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอยู่ที่การสร้างระบบความ รับผิดชอบ (accountability) ของทุกฝ่ายในสังคม นับตั้งแต่ภาคประชาคม ภาครัฐบาล และ

กระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยปฏิบัติซึ่ง หมายถึง โรงเรียนต้องมีความ
 รับผิดชอบโดยตรงต่อผู้ปกครองและนักเรียนมากขึ้น ควรเป็นหน่วยหลักในการพัฒนา
 คุณภาพการศึกษาและมีอิสระในการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการออกแบบ
 หลักสูตร วิธีการสอน และวิธีการวัดผลตามแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ให้สอดคล้อง
 กับวิสัยทัศน์และเจตนารมณ์ของโรงเรียนซึ่งต้องตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความ
 ต้องการของผู้ปกครองและชุมชน รวมถึงการฝึกอบรมพัฒนาครู และการประเมินคุณภาพ
 สถานศึกษาภายใน โดยมีการปฏิรูประบบการจัดทำและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพ
 ของสถานศึกษาต่อสาธารณะเพื่อช่วยการตัดสินใจของผู้ปกครองในการคัดเลือกโรงเรียน
 การพัฒนาคุณภาพการศึกษายุคใหม่จึงควรดำเนินการร่วมกันในทั้ง 5 องค์ประกอบ ได้แก่
 1) หลักสูตร สื่อการสอนและเทคโนโลยี 2) ระบบการประเมินผลผู้เรียน 3) ระบบประเมิน
 และพัฒนาคุณภาพครู 4) ระบบการประเมินคุณภาพสถานศึกษา และ 5) ระบบการเงิน
 เพื่อการศึกษา ทั้งนี้ การพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามแนวคิดนี้ ต้องดำเนินไปทั้งสองระดับ
 คือ ระดับประเทศ ที่ต้องสร้างความรับผิดชอบของสังคมโดยเน้นบทบาทของรัฐเป็นสำคัญ
 และระดับสถานศึกษา ในฐานะเป็นหน่วยหลักที่มีความเป็นอิสระในการจัดการเรียนการ
 สอนและการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนอย่างเชื่อถือได้ สอดคล้องกับสมเกียรติ
 ตั้งกิจวานิชย์ และคณะ (2556, หน้า 50) ได้อธิบายองค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพ
 การศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 พอสังเขปดังนี้

2.1 หลักสูตร สื่อการสอน และเทคโนโลยี เป็นองค์ประกอบสำคัญที่
 เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ โดยแสดงให้เห็นถึง องค์ประกอบของหลักสูตรทั้งเนื้อหา
 สมรรถนะ (ทักษะ) และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่มีความสอดคล้องกับทักษะ
 แห่งศตวรรษที่ 21 โดยหลักสูตรมีโครงสร้างกระชับ มีความยืดหยุ่น เน้นกระบวนการคิด
 ชั้นสูงและบูรณาการ ดังเช่น แนวคิดหลักและคำถามสำคัญในสาระการเรียนรู้ เรียนรู้ผ่าน
 โครงการงานและการทำงานเป็นทีม และการใช้ ICT ในการเรียนรู้

2.2 ระบบการประเมินผลผู้เรียน เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการวัด
 คุณภาพผู้เรียนโดยใช้การทดสอบมาตรฐานในระดับประเทศ ซึ่งควรเป็นการทดสอบเพื่อวัด
 ความรู้ความเข้าใจและทักษะ (literacy-based test) โดยประยุกต์เนื้อหาเข้ากับโจทย์จริงใน
 ชีวิตประจำวันได้ และการนำผลการทดสอบมาตรฐานระดับประเทศ ไปสร้างความ
 รับผิดชอบต่อเกิดขึ้นในระบบการศึกษา เช่น การประเมินผลงานของครู การประเมิน
 สถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและเข้าช่วยเหลือสถานศึกษาที่มีปัญหา รวมถึงการ

ประเมินผลและให้รางวัลแก่ผู้บริหารสถานศึกษา นอกจากนี้ยังเกี่ยวกับการมีระบบสารสนเทศ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายของรัฐและการเลือกสถานศึกษาของผู้ปกครอง สำหรับในระดับโรงเรียน นอกจากนี้ การวัดและประเมินผลนักเรียนในระดับห้องเรียนควรมีวิธีหลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการประเมินผลเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้และวิเคราะห์ผู้เรียน (Formative Test)

2.3 ระบบประเมินและพัฒนาคุณภาพครู เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูแบบใหม่ซึ่งสนับสนุนให้เกิดระบบชุมชนเรียนรู้ทางวิชาการร่วมกัน (Professional Learning Community) แทนการฝึกอบรมครูที่รัฐเป็นผู้กำหนด ให้เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้กำกับดูแลคุณภาพและส่งเสริมการจัดการความรู้ โดยให้โรงเรียนเป็นหน่วยพัฒนาหลัก ได้รับการจัดสรรงบประมาณ และมีอำนาจในการตัดสินใจเลือกหลักสูตรและผู้อบรมเอง และให้ความสำคัญกับการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง นอกจากนี้ ระบบการประเมินครูเพื่อให้ผลตอบแทนต้องขึ้นอยู่กับพัฒนาการของผลการทดสอบมาตรฐานระดับประเทศของนักเรียน และควรใช้วิธีสังเกตการณ์ร่วมกับการพิจารณาเอกสาร ทั้งนี้กำหนดให้มีการประเมินคงสภาพวิทยฐานะทุก 5 ปี และปรับลดงานธุรการของครูลง ให้เน้นหน้าที่ในการสอนเป็นสำคัญ

2.4 ระบบการประเมินคุณภาพสถานศึกษา เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับระบบการประเมินคุณภาพภายในของโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยหลักในการประเมินเพื่อพัฒนาคุณภาพ ส่วนระบบการประเมินคุณภาพสถานศึกษากายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) เป็นหน่วยสนับสนุนด้านความรู้ให้แก่โรงเรียน กำกับคุณภาพของโรงเรียน และประเมินโรงเรียนตามระดับปัญหา (Risk-Based Inspection) เพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม

2.5 ระบบการเงินเพื่อการศึกษา เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรในระบบการศึกษาเพื่อสร้างความรับผิดชอบและลดความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ โดยมีการใช้ข้อมูลผลการประเมินผู้เรียนซึ่งเป็นคะแนนการทดสอบมาตรฐานขั้นต่ำของนักเรียนในการพิจารณาจัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่โรงเรียนในเขตพื้นที่ด้อยโอกาสอย่างเหมาะสม รวมทั้งใช้ประเมินผลการทำงานและให้รางวัลแก่ผู้บริหาร และควรปรับเปลี่ยนงบประมาณด้านการศึกษาไปสู่ระบบการเงินด้านอุปสงค์ คือ ตัวผู้เรียนมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับการสร้างความรับผิดชอบทางการศึกษา

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง

หรือปรับปรุงพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังซึ่งเป็นมาตรฐานที่กำหนดไว้ อันจะนำมาซึ่งความพอใจของผู้ปกครอง ชุมชน และสังคมโดยทั่วไปในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อยู่ในศตวรรษที่ 21 ต้องอาศัยความรับผิดชอบร่วมทั้งในระดับประเทศ และระดับสถานศึกษาโดยคำนึงถึงองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ (หลักสูตร สื่อการสอน และเทคโนโลยี) การประเมินผลผู้เรียน การประเมินและพัฒนาคุณภาพครู การประเมินคุณภาพสถานศึกษา และการจัดสรรงบประมาณเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

3. การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ในการจัดการศึกษา เมื่อนักเรียนเข้าสู่สถานศึกษา ปัจจัยนำเข้าที่สำคัญอันประกอบด้วยครูก็จะดำเนินการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนตามกรอบหลักสูตร โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนและการบริหารจัดการของแต่ละสถานศึกษาจนจบหลักสูตร และได้ผลผลิตเป็นผู้สำเร็จการศึกษาที่มีคุณภาพ (อำรุง จันทวานิช, 2542, หน้า 4) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้ระบุคุณภาพผู้เรียนที่สังคมต้องการไว้อย่างชัดเจน ในมาตรา 6 ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ (หมายถึง สุขกาย สุขใจ) สติปัญญา ความรู้ (หมายถึง เป็นคนเก่ง) และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (หมายถึง เป็นคนดีของคนรอบข้างและสังคม) และในมาตรา 7 ที่ระบุว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ เสรีภาพ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง” นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังได้ประกาศวิสัยทัศน์เกี่ยวกับคนไทยยุคใหม่ของการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 – 2561) ว่าคนไทยยุคใหม่ต้องได้เรียนรู้ตลอดชีวิต มีสติรู้ทัน มีปัญญา รู้คิด มีสมรรถนะและมีคุณธรรม

รับผิดชอบต่อครอบครัว ประเทศชาติ และเป็นพลเมืองดีของโลก (สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, หน้า 4-5)

สำหรับคุณภาพผู้เรียน ในโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทั่วไปจัดการศึกษาใน 2
ระดับ คือ การศึกษาระดับปฐมวัย และการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิด
เกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาทั้งสองระดับไว้โดยสังเขป ดังนี้

3.1 คุณภาพผู้เรียนระดับปฐมวัย

คุณภาพผู้เรียนระดับปฐมวัยที่สังคมต้องการ ได้มีหน่วยงานทาง
การศึกษาได้ ระบุไว้ที่สำคัญ คือ

หลักสูตรปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายที่มุ่ง
พัฒนาให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความแตกต่างระหว่าง
บุคคล ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้เด็กพัฒนาตนเองเป็น
คนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการเรียนรู้และดำรงชีวิตในอนาคต (สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2547, หน้า 9)

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา
(องค์การมหาชน) กำหนดตัวบ่งชี้พื้นฐานในการประเมินภายนอกกรอบสาม ระดับการศึกษา
ปฐมวัย (2-5 ปี) ในส่วนที่เป็นคุณภาพผู้เรียนไว้ ดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและ
ประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2554, หน้า 17-40)

1. เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกายสมวัย
 - 1.1 เด็กมีสุขภาพกายสมวัย
 - 1.2 เด็กมีสุขนิสัยสมวัย
2. เด็กมีพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจสมวัย
 - 2.1 เด็กมีสุขภาพจิตสมวัย
 - 2.2 เด็กมีสุนทรียภาพสมวัย
3. เด็กมีพัฒนาการด้านสังคมสมวัย
 - 3.1 เด็กมีวินัยและรู้รับผิดชอบสมวัย
 - 3.2 เด็กสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้
4. เด็กมีพัฒนาการด้านสติปัญญาสมวัย
 - 4.1 เด็กมีความใฝ่รู้สมวัย

- 4.2 เด็กมีการเรียนรู้ด้วยตนเองสมวัย
- 4.3 เด็กมีทักษะในการสื่อสารสมวัย
- 4.4 เด็กมีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์สมวัย
- 5. เด็กมีความพร้อมศึกษาต่อในขั้นต่อไป
 - 5.1 เด็กมีทักษะพื้นฐานตามพัฒนาการทุกด้านสมวัย
 - 5.2 เด็กมีความรู้พื้นฐานสมวัย

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้ใช้มาตรฐานการศึกษา
ปฐมวัย เพื่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน 4
มาตรฐาน 16 ตัวบ่งชี้ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, หน้า 11-12)

มาตรฐานที่ 1 เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย

- 1.1 มีมีน้ำหนักส่วนสูงเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน
- 1.2 มีทักษะการเคลื่อนไหวตามวัย
- 1.3 มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพของตน
- 1.4 หลีกเสี่ยงต่อสภาวะที่เสี่ยงต่อโรค อุบัติเหตุ ภัยและสิ่ง

เสพติด

มาตรฐานที่ 2 เด็กมีพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ

- 2.1 ำรเริง แจ่มใส มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง
- 2.2 มีความมั่นใจและกล้าแสดงออก
- 2.3 ควบคุมอารมณ์ตนเองได้เหมาะสมกับวัย
- 2.4 ชื่นชมศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหวและรักธรรมชาติ

มาตรฐานที่ 3 เด็กมีพัฒนาการด้านสังคม

- 3.1 มีวินัย รับผิดชอบ เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อ แม่ ครู

อาจารย์

- 3.2 มีความซื่อสัตย์สุจริต ช่วยเหลือแบ่งปัน
- 3.3 เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
- 3.4 ประพฤติตนตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐานที่ 4 เด็กมีการพัฒนาด้านสติปัญญา

- 4.1 สนใจเรียนรู้สิ่งรอบตัว ชักถามอย่างตั้งใจ และรักการ

เรียนรู้

ประสบการณ์การเรียนรู้

4.2 มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดจาก

4.3 มีทักษะทางภาษาที่เหมาะสมกับวัย

4.4 มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์

4.5 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

สรุปได้ว่า คุณภาพผู้เรียนระดับปฐมวัย คือการที่ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่ระบุไว้ในหลักสูตร โดยมีคุณภาพใน 4 ด้าน คือ มีพัฒนาการด้านร่างกาย มีพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ มีพัฒนาการด้านสังคม และมีพัฒนาการด้านสติปัญญา

3.2 คุณภาพผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คุณภาพผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สังคมต้องการ ได้มีหน่วยงานทางการศึกษาได้ระบุไว้ ที่สำคัญ คือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดจุดมุ่งหมายที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 5)

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) กำหนดตัวบ่งชี้พื้นฐานเพื่อรองรับการประเมินภายนอกรอบสาม ด้านคุณภาพผู้เรียน ดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2555, หน้า 19-57)

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี

1.1 ผู้เรียนมีน้ำหนัก ส่วนสูง และสมรรถภาพทางกาย

ตามเกณฑ์ รวมทั้งรู้จักดูแลตนเองให้มีความปลอดภัย

1.2 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

2.1 ผู้เรียนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง

2.2 ผู้เรียนเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน

2.3 ผู้เรียนมีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

ตัวบ่งชี้ที่ 3 ผู้เรียนมีความใฝ่รู้ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3.1 ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้จากการอ่าน และใช้เทคโนโลยี

สารสนเทศ

3.2 ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงร่วมกับผู้อื่นทั้งในและนอกสถานศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 4 ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น

4.1 ผู้เรียนมีความสามารถด้านการคิด

4.2 ผู้เรียนมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคม

ตัวบ่งชี้ที่ 5 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

5.1 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ในระดับชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6

5.2 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ในระดับชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6

5.3 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ในระดับชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6

5.4 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในระดับชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6

5.5 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ในระดับชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6

5.6 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะในระดับชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6

5.7 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ในระดับชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6

5.8 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ในระดับชั้น ป.6 ม.3 และ ม.6

ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้กำหนดให้ใช้มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน 4 มาตรฐาน 16 ตัวบ่งชี้ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, หน้า 11-12)

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีสุขภาพที่ดีและมีสุนทรียภาพ

1.1 มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพและออกกำลังกายสม่ำเสมอ

- 1.2 มีน้ำหนัก ส่วนสูง และมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์
มาตรฐาน
- 1.3 ป้องกันตนเองจากสิ่งเสพติดให้โทษและหลีกเลี่ยงตนเอง
จากสภาวะ ที่เสี่ยงต่อความรุนแรง โรคภัย อุบัติเหตุ และปัญหาทางเพศ
- 1.4 เห็นคุณค่าในตนเอง มีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่าง
เหมาะสม
- 1.5 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและให้เกียรติผู้อื่น
- 1.6 สร้างผลงานจากการเข้าร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ ดนตรี/
นาฏศิลป์ กีฬา/นันทนาการ ตามจินตนาการ
- มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่
พึงประสงค์
- 2.1 มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร
- 2.2 เชื้ออาทรผู้อื่นและกตัญญูทวดเวทิต่อผู้มีพระคุณ
- 2.3 ยอมรับความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่าง
- 2.4 ตระหนัก รู้คุณค่า ร่วมอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
- 3.1 มีนิสัยรักการอ่านและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจาก
ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้และสื่อต่างๆ รอบตัว
- 3.2 มีทักษะในการอ่าน ฟัง ดู พูด เขียน และตั้งคำถามเพื่อ
ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม
- 3.3 เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อการ
เรียนรู้ระหว่างกัน
- 3.4 ใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้และนำเสนอผลงาน
- มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ
คิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างมีสติสมเหตุผล
- 4.1 สรุปความคิดจากเรื่องที่อ่าน ฟัง และดู และสื่อสารโดย
การพูดหรือเขียนตามความคิดของตนเอง
- 4.2 นำเสนอวิธีคิด วิธีแก้ปัญหาด้วยภาษาหรือวิธีการของ

ตนเอง

4.3 กำหนดเป้าหมาย คาดการณ์ ตัดสินใจแก้ปัญหาโดย

มีเหตุผลประกอบ

4.4 มีความคิดริเริ่ม และสร้างสรรค์ผลงานด้วยความ

ภาคภูมิใจ

มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นตาม

หลักสูตร

5.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยแต่ละกลุ่มสาระเป็นไปตาม

เกณฑ์

5.2 ผลการประเมินสมรรถนะสำคัญตามหลักสูตรเป็นไปตาม

เกณฑ์

5.3 ผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียนเป็นไปตาม

เกณฑ์

5.4 ผลการทดสอบระดับชาติเป็นไปตามเกณฑ์

มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน

สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

6.1 วางแผนการทำงานและดำเนินการจนสำเร็จ

6.2 ทำงานอย่างมีความสุข มุ่งมั่นพัฒนางาน และภูมิใจใน

ผลงานของตนเอง

6.3 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

6.4 มีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพสุจริตและหาความรู้เกี่ยวกับอาชีพ

ที่ตนเองสนใจ

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังได้กำหนดจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนสนองการขับเคลื่อนหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561) ซึ่งเป็นคุณภาพในตัวผู้เรียนที่มีความครอบคลุมในด้านความสามารถและทักษะตลอดจนคุณลักษณะที่จะช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณภาพบรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553, หน้า 4)

1. ด้านความสามารถและทักษะ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีความสามารถอ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น มีทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน ทักษะชีวิต และทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ตามช่วงวัย

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีความสามารถอ่านคล่อง เขียนคล่อง คิดเลขคล่อง มีทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน ทักษะชีวิต และทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ตามช่วงวัย

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ มีทักษะการคิดขั้นสูง ทักษะชีวิต และทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ตามช่วงวัย

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีความสามารถในการแสวงหาความรู้เพื่อการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) มีทักษะการคิดขั้นสูง ทักษะชีวิต และทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ตามช่วงวัย

2. ด้านคุณลักษณะ

ด้านคุณลักษณะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกระดับชั้นมีความเป็นพลเมือง รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่กำหนดไว้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมีคุณลักษณะที่ต้องเน้นเป็นการเฉพาะในแต่ละช่วงวัยและพัฒนาต่อเนื่องในทุกช่วงชั้น ดังนี้ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 เน้นความใฝ่ดี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ใฝ่เรียนรู้ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 อยู่อย่างพอเพียง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีความมุ่งมั่นในการศึกษา และการทำงาน

สรุปได้ว่า คุณภาพผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การที่ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่ระบุไว้ในหลักสูตร โดยมีคุณภาพใน 6 ด้าน คือ มีสุขภาวะที่ดี และมีสุนทรียภาพ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักเรียนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบคิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างมีสติสมเหตุผล มีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าคุณภาพผู้เรียนที่สังคมต้องการทั้งในระดับ

ปฐมวัย และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย และมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนตามรูปแบบที่ ศึกษาในครั้งนี้

การส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก

1. ความเป็นมาและปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็ก

โรงเรียนขนาดเล็กหรือโรงเรียนที่มีนักเรียน 120 คน ลงไป เป็นปรากฏการณ์ ที่ทำลาย วงการศึกษาไทยมาช้านาน และนับวันจะทวีจำนวนมากขึ้น เมื่ออัตราการเกิดลด น้อยลง โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในชนบท การเกิดและดำรงอยู่ อาศัย ความสนับสนุนจากชุมชนนั้นๆ เป็นหลัก ทั้งยังเป็นที่ยอมรับนักเรียนที่ผู้ปกครองไม่ประสงค์ หรือไม่มีปัจจัยที่จะส่งให้ไปเรียนไกลบ้าน แม้ว่าจะเป็นเสมือนที่พึ่งทางการศึกษาของ ครอบครัวชนบท แต่โรงเรียนขนาดเล็กมักเป็นเป้าหมายของการยุบรวมเพื่อลดจำนวนให้ น้อยลง เพราะต้องใช้ทรัพยากรสูงในการพัฒนาให้มีคุณภาพ และเมื่อไม่ได้รับการ สนับสนุนตามความจำเป็นจะมีคุณภาพการศึกษาที่ไม่ได้มาตรฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, หน้า 4-7) ได้ศึกษา สภาพปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ประสบปัญหา คล้ายคลึงกันใน 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน ด้านความ พร้อมทางปัจจัยของโรงเรียน และด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน ซึ่งในแต่ละ ด้านมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

1. ปัญหาด้านการบริหารจัดการ

ที่ผ่านมา การคมนาคมภายในประเทศนับว่าไม่สะดวกมากนัก ดังนั้น รัฐบาล จึงจำเป็นต้องตั้งโรงเรียนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่ แต่ในปัจจุบัน ความจำเป็นดังกล่าวได้ลดลง ประกอบกับประชากรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องดังที่ กล่าวมาแล้วตั้งแต่ตอนต้น ดังนั้น จึงทำให้มีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก ซึ่งโรงเรียน ดังกล่าวมีอัตราส่วน ครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อห้องเรียนต่ำกว่ามาตรฐาน ค่าใช้จ่ายต่อ นักเรียน 1 คน สูงกว่าโรงเรียนขนาดอื่นๆ ในอีกด้านหนึ่ง ยังมีโรงเรียนขนาดเล็กอีกจำนวน หนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น พื้นที่ห่างไกลความเจริญ พื้นที่บนภูเขาสูง บนเกาะ

ชายขอบของประเทศ เป็นต้น ซึ่งนักเรียนในโรงเรียนลักษณะดังกล่าวมีปัญหาในการเดินทางไปโรงเรียนเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่านักเรียนจะได้รับค่าพาหนะในการเดินทางแล้วก็ตาม แต่ค่าพาหนะที่ได้รับนั้นก็มักจะไม่ค่อยเพียงพอและต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้บริหารโรงเรียนขาดการใช้ข้อมูลสารสนเทศ การนำผลของการประเมินโครงการมาใช้วางแผน ปรับปรุงพัฒนางาน ยังมีน้อย นอกจากนี้การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรวัยเรียนที่ย้ายไปรับจ้างงานต่างพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง

2. ปัญหาด้านการเรียนการสอน

ในด้านการเรียนการสอนนั้น พบว่า ครูส่วนใหญ่ขาดทักษะในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนในสภาพที่ครูไม่ครบชั้นและนักเรียนมีจำนวนน้อยในแต่ละชั้น ครูสอนไม่เต็มเวลาและเต็มความสามารถ เพราะมีภารกิจอื่นที่นอกเหนือจากการเรียนสอนที่ครูจำเป็นต้องปฏิบัติ ทั้งจากสังกัดเดียวกันและจากต่างสังกัด หลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ไม่ค่อยสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน สื่อการเรียนการสอนและแหล่งการเรียนรู้มีจำนวนจำกัด ซึ่งมีสาเหตุมาจากโรงเรียนได้รับงบประมาณน้อย สื่อเทคโนโลยีและการสื่อสารมีใช้อย่างจำกัด และที่โรงเรียนมีอยู่ ก็ไม่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในท้ายที่สุดก็ส่งผลทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำไปด้วย

3. ปัญหาด้านความพร้อมเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุน

ในการจัดสรรงบประมาณให้กับโรงเรียนที่ผ่านมา ได้ใช้เกณฑ์การจัดสรรหลายๆ เกณฑ์ ซึ่งขนาดโรงเรียนก็เป็นเกณฑ์หนึ่งในการจัดสรร เนื่องจากมีการคำนึงถึงประสิทธิภาพในการใช้จ่ายงบประมาณ ดังนั้น จึงทำให้โรงเรียนขนาดเล็กได้รับการจัดสรรบุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์สิ่งก่อสร้างเป็นจำนวนน้อย สภาพอาคารเก่า ชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากก่อสร้างมาเป็นเวลานาน คอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ยังมีไม่เพียงพอ โรงเรียนไม่สามารถระดมทรัพยากรจากผู้ปกครอง ชุมชนได้มากนัก เนื่องจากผู้ปกครองและชุมชนดังกล่าว มีความยากจน สำหรับด้านนักเรียนนั้น พบว่า นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กมาจากครอบครัวที่ยากจน

4. ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ที่ผ่านมานั้น ถึงแม้ว่าจะมีตัวแทนของชุมชนและองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานก็ตาม แต่บทบาทของคณะกรรมการดังกล่าวยังมีไม่มากนัก และหากกล่าวถึงการประสานงานกับ

หน่วยงาน องค์การอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชนด้วยแล้ว เกือบจะกล่าวได้ว่ามีน้อยมาก หรือไม่ มีเลย ในบางพื้นที่ ชุมชน ผู้ปกครอง มีฐานะยากจนไม่สามารถส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนและการเรียนของบุตรหลาน ได้เท่าที่ควร

2. การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ภารกิจหลักของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการก็คือ การให้โอกาสกับผู้ที่อยู่ในวัยเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคนได้เรียนรู้ตามวัยอย่างมีคุณภาพ ภายใต้การจัดการศึกษาด้วยรูปแบบที่หลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ ในอดีตที่ผ่านมา การคมนาคมไม่ค่อยสะดวกเหมือนอย่างปัจจุบัน ดังนั้นหากมีประชากรอยู่ที่ใด รัฐก็จำเป็นต้องไปตั้งโรงเรียนเพื่อบริการผู้ที่อยู่ในวัยเรียนเหล่านั้น ปัจจุบันนี้ การคมนาคมสะดวกขึ้น ประกอบกับโครงสร้างประชากรเปลี่ยนไปจากเดิมมาก กล่าวคือ อัตราการเกิดของเด็กไทยมีการชะลอตัวลง ดังนั้น จึงทำให้ตัวบ่อนของโรงเรียนมีแนวโน้มลดลงตามลำดับ ส่งผลให้มีโรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีโรงเรียนขนาดเล็กรวมทั้งสิ้น 14,816 โรงเรียนจากโรงเรียนทั้งหมด 31,116 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 47.62 รับผิดชอบนักเรียน ร้อยละ 13.41 ของนักเรียนทั้งหมด อัตราส่วนครูต่อนักเรียน เท่ากับ 1 : 12 จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่าโรงเรียนขนาดเล็กยังประสบปัญหาในเรื่อง คุณภาพของเด็กนักเรียน กล่าวคือ นักเรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ทักษะด้านการคำนวณ และภาษาต่างประเทศ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ตัวบ่อน ประกอบกับการบริหารจัดการและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากมีจำนวนบุคลากรในโรงเรียนจำกัด และโรงเรียนมีภาระงานอื่นๆ จำนวนมาก การดำเนินงานที่ผ่านมา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน บริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก โดยมีเป้าหมายในการพัฒนา สำคัญ 2 ประการคือ

2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น เป็นผลจากการพัฒนาคุณภาพโรงเรียน และห้องเรียนมีการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาร่วมกันระหว่างโรงเรียน และเป็นเครือข่ายช่วยเหลือกันทางวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การเพิ่มอัตรานักเรียนต่อครูสูงขึ้น นำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพทางการศึกษา มีการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนแบบคละชั้น หรือบูรณาการ และ

การจัดการให้นักเรียนจากโรงเรียนใกล้เคียงไปเรียนยังโรงเรียนศูนย์เครือข่าย หรือโรงเรียน ศีลศรีตำบลโดยดำเนินการ ดังนี้

2.2.1 ส่งเสริมการสอบแบบบูรณาการ

2.2.2 สนับสนุนการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัด

กิจกรรมการเรียนรู้

2.2.3 อำนวยความสะดวกในการเดินทางไปโรงเรียนของนักเรียน เช่น จัดสรรค่าพาหนะนักเรียน จัดทำโครงการจักรยานยืมเรียน จัดหารถบรรทุกเล็กเพื่อ รับส่งนักเรียนและครู สิ่งที่จะดำเนินการต่อไป : กระทรวงศึกษาธิการ เห็นความสำคัญการ แก้ปัญหาโรงเรียนเล็กโดยมีเจตนารมณ์ที่จะสร้างโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำทางการ ศึกษา จึงมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำแผนบริหาร จัดการโรงเรียนขนาดเล็กด้วยรูปแบบการควบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก โดยการให้นักเรียนไป เรียนรวมที่โรงเรียนหลัก ซึ่งจะส่งผลให้มีจำนวนนักเรียนมากขึ้นในแต่ละชั้นเรียน ช่วย แก้ปัญหาการขาดแคลนครู และมีการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างคุ้มค่า อันจะทำให้การ บริหารจัดการทรัพยากรและการเรียนการสอนโรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น สามารถสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ชนบทได้ โดยการสนับสนุนการ ดำเนินการดังกล่าว ดังนี้

2.2.3.1 สนับสนุนงบประมาณค่าพาหนะเดินทางไปเรียนของ นักเรียนมารวม/เลิกจัดสรรตามระยะทาง ถ้าระยะทางไม่เกิน 3 กิโลเมตรคนละ 10 บาท/ วัน ระยะทางระหว่าง 3-10 กิโลเมตรคนละ 15 บาท/วัน ถ้าระยะทางมากกว่า 10 กิโลเมตร ขึ้นไปคนละ 20 บาท/วัน

2.2.3.2 ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 จัดทำโครงการโครงการ พัฒนาคุณภาพการศึกษาในระดับตำบล โดยจัดหารถตู้โดยสารเพื่อรับส่งนักเรียนในแต่ละ ตำบล และเปิดโอกาสให้หน่วยงานอื่นเข้ามาใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น อาคารเรียน อาคาร อเนกประสงค์ รถยนต์ตู้โดยสาร และครุภัณฑ์อื่นๆ ในช่วงที่โรงเรียนไม่ได้ใช้ประโยชน์ เป็นต้น

2.2.3.3 ปรับปรุงกฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับต่างๆ ที่เป็น อุปสรรคต่อการดำเนินงานตามนโยบายบริหารจัดการ เช่น ระเบียบการบริหารงานบุคคล ระเบียบบริหารงบประมาณ เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากต้องการให้การบริหารจัดการ โรงเรียนขนาดเล็กประสบความสำเร็จตามเจตนารมณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

ขั้นพื้นฐานมีข้อเสนอเชิงนโยบาย ดังนี้

- 1) นโยบายเกี่ยวกับโรงเรียนขนาดเล็กต้องชัดเจน และต่อเนื่อง
- 2) ต้องพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีโอกาสเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ
- 3) แก้ปัญหาขาดแคลนครูโดยใช้นวัตกรรมรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลาย
- 4) พัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพทั้งการบริหารจัดการ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 5) ลดภาระงานของบุคลากรในโรงเรียนที่ไม่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 6) สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากรในการดำเนินงานตามนโยบาย แก้ปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก
- 7) วิจัยและพัฒนา นวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการและการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 8) พัฒนาหลักสูตรและสื่อให้เหมาะสมกับบริบท ของโรงเรียน
- 9) จัดสรรงบประมาณให้เพียงพอตามเกณฑ์
- 10) แสวงหาความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนา โรงเรียนขนาดเล็กการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กที่มีเจตนาจะทำให้โรงเรียน ขนาดเล็ก หดไปจากระบบการจัดการศึกษา เพียงแต่มุ่งหวังให้เกิดการใช้ทรัพยากรเพื่อ การจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ เกิดผลตอบแทนการลงทุนมากที่สุด ในท้องที่ใด จำเป็นต้องมีโรงเรียนขนาดเล็กก็จำเป็นต้องคงไว้ ท้องที่ใดมีความจำเป็นน้อยลงก็ต้องมีการ บริหารจัดการด้วยรูปแบบต่างๆ อย่างมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะ เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. รูปแบบการบริหารจัดการที่ส่งเสริมคุณภาพการศึกษาโรงเรียน ขนาดเล็ก

การแก้ปัญหาในการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กของ

กระทรวงศึกษาธิการได้แสวงหาแนวทางและกำหนดรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาและส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยังเป็นสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จนเป็นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้มีการพัฒนารูปแบบต่างๆ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550, หน้า 4) ได้สำรวจจนวัดกรรมการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ พบว่ามีรูปแบบนวัตกรรม ที่สอดคล้องกัน สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กได้ จำนวน 7 รูปแบบ ซึ่งจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพได้ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การจัดการเรียนรู้แบบรวมชั้นเรียน

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบรวมชั้นเรียน ประกอบไปด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ ช่วงชั้นและการเรียนรู้แบบคละชั้น โดยวิธีการยุบชั้นเรียน ให้โรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้น สามารถจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนได้โดยไม่ทิ้งห้องเรียน โรงเรียนจึงสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้รูปแบบ “เรียนรวมช่วงชั้น”

รูปแบบที่ 2 การบูรณาการหลักสูตร

การบูรณาการ (Integration) คือ การนำความรู้มารวบรวม ประมวลไว้ในหน่วยเดียวกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของหน่วยบูรณาการ ซึ่งหน่วยบูรณาการนี้จะช่วยสะท้อน ให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงของการใช้ชีวิตอีกด้วย เพราะการดำรงชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันต้องอาศัยหลายอย่างมาผสมกลมกลืนกันเพื่อทำให้เกิดความสุข ไม่ได้แยกเป็นส่วนๆ ดังนั้นวิชาต่างๆ ควรจัดให้ผสมกลมกลืนกันไป การพัฒนาหลักสูตรเป็นภารกิจสำคัญของสถานศึกษา เพราะจะทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ การนำหลักสูตรไปใช้จึงจะบังเกิดผลตามที่ต้องการ สำหรับการบูรณาการเนื้อหารายวิชา สามารถดำเนินการได้โดยการศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร แล้วนำวัตถุประสงค์และเนื้อหาการเรียนรู้ ในแต่ละกลุ่มวิชาที่ สอดคล้องกันมาเชื่อมโยงสู่การจัดทำหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ หลังจากนั้นจึงนำหน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการแล้วมากำหนดกิจกรรม เพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้

ครั้งเดียวพร้อมกันในแต่ละช่วงชั้น

รูปแบบที่ 3 ความร่วมมือจากชุมชน

การบริหารและจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพ นับเป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วนของทุกสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพราะแนวโน้มของประชากรลดลงทำให้มีโรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มมากขึ้นทุกปี ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กจะขาดแคลนครู มีครูไม่ครบชั้นเรียน ไม่ตรงวิชาเอกโดยเฉพาะวิชาหลักๆ งบประมาณไม่เพียงพอขาดสื่อเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาต่ำ นักเรียนขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนค่อนข้างต่ำ ซึ่งหากกรอบงบประมาณจากทางราชการและการจัดสรรอัตรากำลังให้เพียงพอคงเป็นไปได้ยากมาก จำเป็นที่โรงเรียนขนาดเล็กต้องแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ด้วยการบริหารและจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพด้วยรูปแบบความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของโรงเรียนจึงจะประสบความสำเร็จ

รูปแบบที่ 4 การใช้ ICT ในการพัฒนาคุณภาพ

เทคโนโลยีทางการศึกษา คือ หัวใจของการแก้ปัญหาและพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหลายแห่ง จึงได้นำเทคโนโลยีมาใช้อย่างหลากหลาย เช่น ใช้รถคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ (Mobile Unit) เพื่อให้บริการห้องเรียนคอมพิวเตอร์เคลื่อนที่สำหรับนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ห่างไกลได้มีโอกาสเข้าถึงสื่อการเรียนรู้จากคอมพิวเตอร์ การส่งเสริมการเรียนการสอนด้วยการรับสัญญาณการสอนทางไกลจากโรงเรียนไกลถึงหัวหิน และการเรียนรู้จากห้องสมุดเคลื่อนที่ เป็นต้น

รูปแบบที่ 5 รูปแบบโรงเรียนเครือข่าย

โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีปัญหาด้านการบริหารจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ จากสาเหตุการขาดแคลนครูบุคลากรวัสดุอุปกรณ์ สามารถดำเนินการจัดในรูปแบบโรงเรียนเครือข่ายการรวมโรงเรียนในลักษณะต่างๆ ได้ โดยโรงเรียนหลักและโรงเรียนเครือข่าย วางแผนการดำเนินการร่วมกัน ซึ่งจะทำให้การบริหารจัดการโรงเรียนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

รูปแบบที่ 6 ผสมผสานด้วยวิธีการหลากหลาย

ในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้เปิดโอกาสให้โรงเรียนขนาดเล็ก คิดหาวิธีการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพด้วยรูปแบบของตนเอง ให้บรรลุผลสำเร็จ ตามสภาพปัญหาและบริบทแต่ละโรงเรียน และจากการ

วิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัด พบว่า มีโรงเรียนขนาดเล็กที่มีการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาด้วยวิธี ที่หลากหลาย เช่น การบูรณาการหลักสูตร การรวมชั้นเรียน การใช้เทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยนำวิธีการดังกล่าวมา ผสมผสานในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ทำให้โรงเรียนจำนวนมากประสบผลสำเร็จ

รูปแบบที่ 7 การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

โรงเรียนขนาดเล็กที่สามารถบริหารจัดการได้ประสบผลสำเร็จ

ในรูปแบบและวิธีการต่างๆ มีจำนวนมาก ปัจจัยหลักแห่งความสำเร็จของการบริหารจัดการโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ คือ ผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการสถานศึกษา มีวิสัยทัศน์ ภาวะผู้นำ พร้อมบริหาร การเปลี่ยนแปลง มีความเป็นประชาธิปไตย ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาสามารถใช้มิตรภาพ และใจที่มุ่งมั่นสร้างเครือข่ายการทำงานพร้อมกันระหว่างครูและชุมชนโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับงานวิจัยของสมศรี สุ่มมาตย์ (2557, หน้า 149 – 154) ได้ศึกษาวิจัย รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 3 พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จำต้อง

- 1) อาศัยหลักความสอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการและบริบทของโรงเรียนใช้ หลักการมีส่วนร่วมของทุกคนทุกฝ่าย หลักการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หลักการพึ่งตนเอง และหลักการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ 2) เน้นจุดมุ่งหมาย เพื่อพัฒนานักเรียนทั้งเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุขและสอดคล้องกับคุณภาพมาตรฐานของนักเรียนตามที่กำหนดไว้ 3) โรงเรียนมีกลไกในการดำเนินการโดยความร่วมมือระหว่าง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ความเข้มแข็งของคณะกรรมการบริหารวิชาการ มีคณะกรรมการประสานความร่วมมือกับภายนอกและจัดให้โรงเรียนเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ 4) ใช้วิธีดำเนินการในการพัฒนาคุณภาพนักเรียนโดยการเตรียมความพร้อมของทุกคนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกคน บริหารแบบองค์รวม พัฒนาสมรรถนะครูให้สามารถสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และศึกษาด้วยตนเอง จัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ดูแลช่วยเหลือนักเรียนและพัฒนาสมรรถนะการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน จัดกิจกรรมการสอนโดยการจัดชั้นเรียนและจัดครูสอนในหลายรูปแบบ

และสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีในการเรียนรู้ นิเทศการจัดการเรียนการสอนแบบกัลยาณมิตร และเผยแพร่ผลงานให้รับทราบทั่วไป 5) จัดให้มีการประเมินคุณภาพนักเรียนและกิจกรรม การจัดการศึกษาโดยใช้กิจกรรมเครื่องมือและผู้ประเมินแต่ละฝ่ายตามความเหมาะสม นำ ผลมาปรับปรุงและพัฒนาอยู่เสมอ 6) โดยมีเงื่อนไขว่า ทุกฝ่ายตระหนักและมีความรู้ความ เข้าใจในแนวทางการจัดการศึกษาที่แท้จริง ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ นักเรียนสังเกต ปฏิบัติเรียนรู้เอง นักเรียนมีสมรรถนะการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้บริหาร สามารถสร้างความร่วมมือของทุกฝ่ายได้เป็นอย่างดี

จากสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็ก สรุปได้ว่า ในอดีตที่ผ่านมา หน่วยงานทุกระดับ ได้ใช้ความพยายามในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วย นวัตกรรม แต่ละวิธีการรูปแบบต่างๆ เช่น การยุบรวมโรงเรียน การพัฒนาสื่อการเรียน การสอน การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม การสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น แต่ภายใต้ ข้อจำกัดและสภาพปัญหาที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนขนาด เล็กยังอยู่ในระดับต่ำ กว่าโรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่ไม่ผ่านการประเมิน รับรองมาตรฐานอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันโรงเรียนขนาดเล็กก็ต้องดำเนินงานตามภารกิจ เหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่ยังคงมีปัญหาอย่างต่อเนื่อง อันได้แก่ ปัญหาด้านวิชาการ ด้าน บุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านการบริหารจัดการ ซึ่งจะต้องได้รับการแก้ไขพัฒนา ให้ดีขึ้นต่อไป

การวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนา (The Research and Development) เป็นการวิจัยลักษณะ หนึ่งที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนางาน พัฒนาวิชาชีพ หรือการพัฒนาวิถีชีวิตของ มนุษย์ ซึ่งในปัจจุบัน องค์กรจำนวนมากได้พยายามส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดมีความรู้ ความสามารถด้านการวิจัยและพัฒนา โดยเชื่อว่า การวิจัยและพัฒนาจะช่วยให้ได้ ทางเลือกหรือวิธีการใหม่ๆ ที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ในการศึกษาผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับ ความหมาย แนวคิด รูปแบบและกระบวนการของการ วิจัยและพัฒนา ซึ่งได้เสนอตามลำดับดังนี้

1. ความหมายของการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนา (The Research and Development) เป็นลักษณะหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่ใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ มุ่งพัฒนาทางเลือกหรือวิธีการใหม่ๆ เพื่อใช้ในการยกระดับคุณภาพงานหรือคุณภาพชีวิต มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายและกล่าวถึงการวิจัยและพัฒนาไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

กานดา พูนลาภทวี (2552, หน้า 70) ให้ความหมายของการวิจัยและพัฒนาว่าเป็นการวิจัยที่มุ่งค้นคว้า พัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาและตรวจสอบผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น เช่น อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน คู่มือ แผนกิจกรรม หนังสือแบบเรียน รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เป็นต้น ในการวิจัยและพัฒนาที่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้น โดยมีการนำไปทดลองใช้ แล้วแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนได้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพ

สุพัตร์ พิบูลย์และคณะ (2552, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของการวิจัยและพัฒนาว่า เป็นกระบวนการวิจัยที่ใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ มุ่งพัฒนาทางเลือกหรือวิธีการใหม่ๆ เพื่อใช้ในการยกระดับคุณภาพงานหรือคุณภาพชีวิตมีการพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม (หมายถึงสื่อ/สิ่งประดิษฐ์ หรือวิธีการ) แล้วมีการทดลองใช้เพื่อตรวจสอบคุณภาพในเชิงประจักษ์ ทั้งนี้ นวัตกรรมที่นำมาทดลอง คือ ปฏิบัติการ (Treatment) หรือตัวแปรต้น โดยมี “ดัชนีชี้คุณภาพ” ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นตัวแปรตาม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2553, หน้า 59) ได้สรุปความหมายของการวิจัยและพัฒนาไว้ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) เป็นการศึกษาที่มุ่งแก้ปัญหาทางการศึกษา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา ด้วยวิธีการออกแบบสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ทดลองใช้ ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งได้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด 2) ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาครอบคลุมถึงอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน หนังสือ แบบเรียน คู่มือ แผนกิจกรรม นวัตกรรม เทคโนโลยี สิ่งประดิษฐ์ รูปแบบ (Model) โปรแกรม กระบวนการและวิธีการต่างๆ ทางการศึกษา

ปรีชา เนาว์เย็นผล (2554, หน้า 57) ได้ให้ความหมายของการวิจัยและ

พัฒนาว่า เป็นการวิจัยที่บูรณาการกระบวนการวิจัย และกระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งแก้ปัญหาทางการศึกษา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา ด้วยวิธีการออกแบบสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ทดลองใช้ ปรับปรุง และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งได้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

รัตน์ บัณฑิต (2554, หน้า 94) ได้ให้ความหมายของการวิจัยและพัฒนาว่า เป็นการนำวิธีวิจัยมาเป็นกระบวนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่บุคคลและหน่วยงานนั้นจัดให้มีขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า ผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นนั้นสามารถที่จะนำไปใช้ได้จริงตรงตามวัตถุประสงค์ ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นนี้มีลักษณะหลากหลาย เช่น วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ สิ่งของแนวคิด และทฤษฎีต่างๆ ก็ได้

องอาจ นัยพัฒน์ (2554, หน้า 232) ได้ให้ความหมายของการวิจัยและพัฒนาว่าเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้หรือความเข้าใจในแง่มุมใหม่ๆ เกี่ยวกับผลผลิตกระบวนการและบริการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ แล้วประยุกต์ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการแสวงหา ไปสร้างสรรค์หรือปรับปรุงให้เกิดผลผลิต กระบวนการ และบริการใหม่

สายันต์ บุญใบ (2555, หน้า 91) ได้ให้ความหมายของการวิจัยและพัฒนาว่าเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้หรือความเข้าใจในแง่มุมใหม่ๆ เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ กระบวนการและการบริหารที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ แล้วประยุกต์ความรู้หรือความเข้าใจที่ได้จากการแสวงหา ไปสร้างสรรค์หรือปรับปรุงให้เกิดผลผลิตและกระบวนการแบบใหม่ขึ้น ซึ่งมีประสิทธิภาพและเป็นที่ต้องการของบุคคลหรือองค์การ

Gay (2002, p. 8 อ้างถึงใน พิณทิพย์ ราชโรจน์, 2550, หน้า 5) ได้กล่าวถึง การวิจัยและพัฒนาว่าเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ภายในโรงเรียนซึ่งผลิตภัณฑ์จากการวิจัยและพัฒนาจะหมายถึงรวมถึงวัสดุอุปกรณ์ของครูที่ใช้ในการฝึกอบรม วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการฝึกอบรม การเรียนรู้การกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม สื่อการสอน และระบบการจัดการการวิจัยและพัฒนาซึ่งครอบคลุมถึงการกำหนดจุดประสงค์ลักษณะของบุคคลและระยะเวลา รวมถึงระยะเวลาที่จะสมบูรณ์เมื่อผลิตภัณฑ์ถูกนำไปทดสอบภาคสนามและ หาประสิทธิภาพให้ได้อยู่ในระดับที่ได้มาตรฐาน

Borg & Gall (2006, p. 782 อ้างถึงใน พิณทิพย์ ราชโรจน์, 2550, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของการวิจัยและพัฒนาว่า คือ กระบวนการเพื่อพัฒนาและตรวจสอบความถูกต้องของผลิตผลทางการศึกษาซึ่งผลิตผลจะไม่ได้หมายถึงสิ่งที่อยู่ในหนังสือ फिल्म

หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงวิธีการและโปรแกรมการศึกษาการพัฒนาโปรแกรมที่จะทำให้เกิดระบบการเรียนรู้ซึ่งรวมถึงการพัฒนาอุปกรณ์และการฝึกอบรมบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน เป็นต้นพอสรุปได้ว่าการวิจัยและการพัฒนาเป็นกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่เกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อแก้ปัญหาทางการศึกษาบางประการภายในห้องเรียนโรงเรียน หรือกับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ผู้วิจัยจะต้องออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยผลิตภัณฑ์นี้จะไม่ได้ออกมาเฉพาะหนังสือ บทเรียน ตำรา พิล์มหรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงรูปแบบ วิธีการ กระบวนการและโปรแกรมทางการศึกษา จุดเน้นของการวิจัยและพัฒนา คือ การพัฒนารูปแบบวิธีการหรือกระบวนการที่จะทำให้เกิดระบบการเรียนรู้ทางการศึกษาขึ้นใหม่อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อช่วยยกระดับคุณภาพทางการศึกษาหรือทำระบบการศึกษามีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การวิจัยและพัฒนา หมายถึง กระบวนการวิจัยงานที่มีลักษณะสร้างสรรค์ เพื่อแสวงหาความรู้หรือความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับผลผลิต กระบวนการและบริการที่ดำเนินการอยู่เป็นระบบด้วยการทำวิจัย (Research) แล้วประยุกต์ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการแสวงหาไปสร้างสรรค์หรือปรับปรุงให้เกิดผลผลิต กระบวนการ และบริการใหม่เกิดขึ้น จากการสร้างต้นแบบหรือผลิตภัณฑ์นวัตกรรมด้วยการดำเนินงานพัฒนา (Development) และสามารถขยายผลจากต้นแบบการพัฒนาไปสู่ผู้ใช้ด้วยการเผยแพร่ (Dissemination)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนา เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีการพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม (หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ หรือ วิธีการ) แล้วมีการทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบคุณภาพในเชิงประจักษ์ ทั้งนี้ นวัตกรรมที่นำมาทดลอง คือ ปฏิบัติการ (Treatment) หรือตัวแปรต้น โดยมี “ดัชนีชี้คุณภาพ” ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นตัวแปรตาม สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา มีนักวิชาการได้กล่าวถึงในลักษณะที่แตกต่างกันไป ดังนี้

ทิตินา แชมมณีและคณะ (2548, หน้า 5) กล่าวว่า การวิจัยและพัฒนาจะให้ผลลัพธ์ที่สำคัญ 2 ลักษณะ คือ นวัตกรรมประเภทวัตถุที่เป็นชิ้นอันซึ่งอาจเป็นประเภท วัสดุ/อุปกรณ์/ชิ้นงาน เช่น รถยนต์ คอมพิวเตอร์ ชุดการสอน สื่อการสอน ชุดกิจกรรม เสริมความรู้ คู่มือประกอบการทำงาน เป็นต้น นวัตกรรมประเภทที่เป็นรูปแบบ /

วิธีการ/ กระบวนการ/ระบบปฏิบัติการ อาทิ รูปแบบการสอน วิธีการสอน รูปแบบการบริหารจัดการระบบการทำงาน Quality Control (Q.C.) Total Quality Management (TQM) The Balanced Scorecard (BSC) ระบบ ISO เป็นต้น ผลงานทางวิชาการประเภทงานวิจัย และพัฒนาคุณค่าของงานจะอยู่ที่ “สิ่งประดิษฐ์/ผลงานเป็นชิ้นเป็นอันที่สร้างขึ้น” หรือ “วิธีการ/รูปแบบการทำงาน/รูปแบบการจัดการ” ที่พัฒนาขึ้น ผลงานวิจัยและพัฒนาที่มีคุณค่ามาก คือ กรณีที่สามารถสร้างสิ่งประดิษฐ์หรือวิธีการที่ “ดูดี มีคุณค่า ใช้งานได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ”

สิริมา ภิญโญนนต์ตพงษ์ (2550, หน้า 8) ได้กล่าวถึง จุดมุ่งหมาย และลักษณะของการวิจัยและพัฒนาการศึกษา ว่าเป็นการวิจัยเพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยที่คิดค้นให้สามารถนำมาใช้ปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาการศึกษา ประกอบด้วยวงจรการผลิตงาน โดยการเริ่มต้นจากการสร้าง การทดสอบภาคสนาม นำผลที่ได้มาแก้ไขปรุงแต่งให้เหมาะสม ซึ่งอาจอยู่ในงานวิจัยพื้นฐานและงานวิจัยประยุกต์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2551, หน้า 4) ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการวิจัยพัฒนา คือ การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ปัญหาในกระบวนการผลิต การตลาด อุตสาหกรรม หรือสังคมดั่งนั้น การวัดความสำเร็จของโครงการจากวัดที่ความสำเร็จจากการที่ผลงานนั้นๆ ถูกนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ เชิงนโยบาย และเชิงสาธารณะ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2553, หน้า 59-60) ได้อธิบายความสัมพันธ์ของการวิจัยและพัฒนากับการวิจัยทางการศึกษาว่า การวิจัยและพัฒนาแม้ว่าจะเป็นการวิจัยทางการศึกษาอย่างหนึ่ง แต่ก็มีความแตกต่างจากการวิจัยทางการศึกษาทั่วไปในประเด็นหลักอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. เป้าหมาย (Goal) การวิจัยทางการศึกษามุ่งค้นคว้าหาความรู้ใหม่ โดยการวิจัยพื้นฐานหรือมุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน โดยการวิจัยประยุกต์ แต่การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษามุ่งพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา แม้ว่าการวิจัยประยุกต์ทางการศึกษาหลายโครงการก็มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา เช่น การวิจัยประยุกต์ทางการศึกษาสำหรับการสอน แต่ละแบบแต่ละผลิตภัณฑ์เหล่านี้ได้ใช้สำหรับการทดสอบสมมุติฐานของการวิจัยแต่ละครั้งเท่านั้น ไม่ได้พัฒนาไปสู่การใช้สำหรับสถานศึกษาทั่วไป

2. วิธีวิจัย (Method) การวิจัยทางการศึกษาทั่วไปบางประเภทใช้

การศึกษาข้อมูลที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น การวิจัยเชิงสำรวจ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ บางประเภทอาจใช้การจัดกระทำกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เช่น การวิจัยเชิงทดลอง เมื่อดำเนินการตามจุดประสงค์ได้ครบถ้วน และตรวจสอบสมมติฐานแล้วก็ถือว่าเสร็จสิ้น แต่งานวิจัยและพัฒนาต้องใช้เวลาทดลองซ้ำ เมื่อทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ครั้งแรกแล้วศึกษาผลพบว่าไม่ชอบพร้อม ต้องนำข้อบกพร่องนั้นมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น แล้วนำไปทดลองใหม่และนำผลมาปรับปรุงแก้ไข ดำเนินการเช่นนี้ 2-3 รอบ หรือมากกว่า จนกระทั่งมั่นใจว่าได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพซึ่งสามารถนำไปใช้ได้

3. การนำไปใช้ (Utility) การวิจัยทางการศึกษาจำนวนมาก

มีช่องว่างระหว่างผลการวิจัยกับการนำไปใช้จริงอย่างกว้างขวาง คือ ผลการวิจัยทางการศึกษาจำนวนมากอยู่ในตู้ไม่ได้รับการพิจารณานำไปใช้ นักการศึกษาและนักวิจัยจึงหาทางลดช่องว่างดังกล่าวโดยวิธีที่เรียกว่า “การวิจัยและพัฒนา” อย่งไรก็ตามการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา มิใช่สิ่งที่ทดแทนการวิจัยทางการศึกษา แต่เป็นเทคนิควิธีที่จะเพิ่มศักยภาพของการวิจัยทางการศึกษาให้มีผลต่อการจัดการทางการศึกษา คือ เป็นตัวเชื่อมเพื่อแปลงไปสู่ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่ใช้ประโยชน์ได้จริงในโรงเรียนทั่วไป ดังนั้น การใช้กลยุทธ์การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาเพื่อปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา จึงเป็นการใช้ผลจากการวิจัยทางการศึกษา (ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยพื้นฐาน หรือการวิจัยประยุกต์) ให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป การวิจัยและพัฒนา จะให้ผลลัพธ์ที่สำคัญ 2 ลักษณะ คือ นวัตกรรมประเภทวัตถุที่เป็นชิ้นอันซึ่งอาจเป็นประเภท วัสดุ/อุปกรณ์/ชิ้นงานและ นวัตกรรมประเภทที่เป็นรูปแบบ/วิธีการ/กระบวนการ/ระบบปฏิบัติการ เป็นการวิจัยเพื่อเชื่อมโยงงานวิจัยที่คิดค้นให้สามารถนำมาใช้ปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาการศึกษา ซึ่งอาจอยู่ในงานวิจัยพื้นฐานและงานวิจัยประยุกต์ การวัดความสำเร็จของการวิจัยและพัฒนาจากวัดที่ความสำเร็จจากการที่ผลงานนั้นๆ ถูกนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ เชิงนโยบาย และเชิงสาธารณะ

3. รูปแบบและกระบวนการการวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2553, หน้า 61-63) ได้อธิบาย กระบวนการวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วยกระบวนการวิจัย (Research: R) และ กระบวนการพัฒนา (Development: D) การดำเนินการวิจัยและพัฒนาอาจเริ่มด้วยการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาเพื่อแก้ปัญหา (R1) หลังจากนั้นจึงพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่คาดว่าเหมาะสมกับการแก้ปัญหา (D1) แล้วนำผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้เพื่อตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา (R2) ต่อจากนั้นจึงปรับปรุงผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น (D2) และได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาซึ่งประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันปัญหา หรือ ความต้องการจำเป็น การวิจัยเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา ถ้าพบว่ามีปัญหาหลายปัญหาที่ต้องจัดลำดับความสำคัญและเลือกปัญหาที่มีความจำเป็นเร่งด่วนมาดำเนินการแก้ไขก่อน โดยวิเคราะห์หาสาเหตุ กำหนดวิธีการแก้ปัญหาซึ่งอาจมีได้หลายวิธี 2) การศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจปัญหาและทางเลือกในการแก้ปัญหาให้ชัดเจนขึ้น ศึกษาหลักการและทฤษฎีที่จะนำมาสนับสนุน เกี่ยวกับการสร้างการพัฒนา การตรวจสอบคุณภาพและการใช้นวัตกรรม ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสร้างกรอบความคิดของการวิจัยในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา 3) การสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยดำเนินการออกแบบและสร้างผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยต้องมีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่จะสร้างและเนื้อหาวิชา และสร้างเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ตรวจสอบผลของการใช้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพและให้ข้อเสนอแนะ 4) การทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา หลังจากได้แก้ไขปรับปรุงผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ขั้นตอนต่อไปเป็นการนำผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย นำผลการทดลองใช้มาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาให้มีคุณภาพดีขึ้น ในขั้นตอนนี้อาจทำซ้ำหลายรอบ ทดลองใช้ แล้วนำผลย้อนกลับมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาจนกระทั่งได้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 5) การสรุปและเขียนรายงานการวิจัยและพัฒนา ผู้วิจัยต้องเขียนรายงานกระบวนการสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ตั้งแต่ขั้นตอนการสร้าง การทดลองใช้ การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยและพัฒนาจนกระทั่งได้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพ รวมทั้งรายงานถึงรายละเอียดของตัวผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้นเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้ต่อไป 6) การเผยแพร่ผลการวิจัยและพัฒนา เป็นขั้นตอนสุดท้าย ผลงานการวิจัยและพัฒนาจะเพิ่มคุณค่ามากขึ้นเมื่อได้มีการเผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในระหว่าง

กลุ่มผู้ทำวิจัยด้วยกันและเผยแพร่ไปยังผู้เกี่ยวข้องและผู้สนใจทั่วไป รับฟังข้อเสนอแนะ นำมาพัฒนาเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้นำไปใช้ประโยชน์ในสถานการณ์จริงที่กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น

รัตนะ บัวสนธ์ (2554, หน้า 13-15) กล่าวว่า การวิจัยและพัฒนาเป็นกระบวนการดำเนินงานที่มีขั้นตอนต่อเนื่องกันตามลำดับ กล่าวคือ ผลที่ได้รับจากการดำเนินงานในขั้นตอนหนึ่งๆ จะได้รับการนำไปใช้สำหรับดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้ในแต่ละขั้นตอนมิได้แยกกันโดยเด็ดขาด แต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยทั่วไปแล้วการวิจัยและพัฒนาจะประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญๆ 5 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สืบหาข้อมูลปัจจุบัน ปัญหาหรือความต้องการ มีลักษณะของการดำเนินงานเป็นลักษณะของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) หรือการวิจัยเชิงสังเคราะห์ (Synthesis Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบ สร้าง และประเมินนวัตกรรมหรือผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากขั้นตอนที่ 1 กล่าวคือ เมื่อได้ผลการศึกษาจากขั้นตอนที่ 1 แล้ว ก็นำผลมาใช้ในการออกแบบหรือวางแผนที่จะสร้างนวัตกรรม แล้วก็สร้างนวัตกรรมตามที่ออกแบบไว้ และเมื่อสร้างเสร็จก็จะมีการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างส่วนประกอบต่างๆ ของนวัตกรรม และประเมินตรวจสอบความเหมาะสมก่อนที่จะนำนวัตกรรมไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้นวัตกรรมหรือการนำนวัตกรรมไปทดลองใช้เมื่อมีการปรับปรุงแก้ไขนวัตกรรมแล้ว ก็นำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งมีการดำเนินงานเป็นไปตามลักษณะของการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental research)

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุงนวัตกรรมเพื่อนำผลที่ได้รับไปเป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงนวัตกรรมให้สมบูรณ์ต่อไป ซึ่งจะดำเนินการในลักษณะการประเมินโครงการหรือการวิจัยเชิงประเมิน (Project evaluation or Evaluation research)

ขั้นตอนที่ 5 การเผยแพร่ นวัตกรรมเป็นการเผยแพร่ นวัตกรรมที่ผ่านการทดลองใช้ ประเมินผลในภาพรวมและปรับปรุงขั้นสุดท้าย ออกสู่กลุ่มผู้ใช้ในวงกว้างต่อไป

วิโรจน์ สารรัตนะ (2554, หน้า 151-154) กล่าวว่า หากนักวิจัยจะนำกรอบแนวคิดการวิจัยและพัฒนาไปใช้ในการออกแบบโปรแกรมในการพัฒนาวิชาชีพ ผู้วิจัย

จะต้องเน้นการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นที่จะศึกษาวิจัยหรือที่ต้องการพัฒนา เพื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดเป็นโปรแกรมการพัฒนา และได้เสนอขั้นตอนการดำเนินการ วิจัยและพัฒนาไว้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตรวจสอบกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีจากผู้ทรงคุณวุฒิ และหรือผู้มีส่วนได้เสีย

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างโปรแกรมในรายละเอียด โดยเฉพาะจากกรอบ เหตุผลสัมพันธ์ในระดับโครงการนั้น จะเป็นเสมือนกรอบแนวคิดเพื่อนำไปสู่การนำเสนอ เนื้อหาที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย กรณีศึกษา กิจกรรม เพื่อการฝึกทักษะใดทักษะหนึ่ง แนวปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ และอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบและการปรับปรุงโปรแกรม โดย ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Borg (1982) ที่กล่าวถึง การปรับปรุงแก้ไขสื่อการเรียนการสอน ทั่วไป ในกระบวนการวิจัยและพัฒนา 3 ระยะ ดังนี้ คือ ระยะที่ 1 การทดสอบภาคสนาม เบื้องต้นและการปรับปรุงแก้ไข (Preliminary field testing and revision) ระยะที่ 2 การ ทดสอบภาคสนามครั้งสำคัญและการปรับปรุงแก้ไข (Main field testing and revision) และ ระยะที่ 3 การตรวจสอบเพื่อยืนยันและปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 4 การสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในขั้นตอนการทดลองใช้ โปรแกรมภาคสนาม ซึ่งหากพิจารณาจากแนวคิดของ Guskey (2000, pp. 495-500) ได้ อธิบายว่า ควรจะมีแบบประเมินผล 5 ประเภท คือ 1) แบบประเมินปฏิกริยาของกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยต่อโปรแกรมเพื่อการปรับปรุงแก้ไข 2) แบบประเมินผลการเรียนรู้ของกลุ่ม ตัวอย่างในการวิจัยในความรู้และทักษะใหม่ที่ได้รับตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในระดับ โครงการแต่ละโครงการ 3) แบบประเมินการสนับสนุนและการเปลี่ยนแปลงขององค์การ 4) แบบประเมินการใช้ความรู้และทักษะใหม่ของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย และ 5) แบบ ประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในระดับโปรแกรม โดยการ สร้างเครื่องมือในขั้นตอนหลังจากที่โปรแกรมได้รับการพัฒนาตามขั้นตอนที่ 4 จนได้ โปรแกรมที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด (ค่า IOC สูงกว่า .50) นั้น วิโรจน์ สารรัตน์ (2554, หน้า 154) ให้เหตุผลว่า เพื่อให้ได้เครื่องมือการประเมินที่มีความตรงเชิงเนื้อหา กับ โปรแกรมที่มีประสิทธิภาพแล้วนั้นเป็นเบื้องต้น แต่อย่างไรก็ตาม เครื่องมือที่สร้างขึ้น จะต้องมีการนำไปพัฒนาคุณภาพและทดสอบต่อไป เช่น การตรวจสอบความตรงเชิง เนื้อหาโดยการสอบถามความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แล้ววิเคราะห์หาค่า

IOC รวมทั้งการทดลองใช้ (Try out) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) จากกลุ่มตัวอย่าง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 5 การทดลองใช้โปรแกรมในภาคสนาม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi – Experiment) รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น The nonrandomized control group pretest–posttest design หรือ The time–series experiment หรือ control group, time series หรือ equivalent time – samples design เป็นต้น Leedy (1993) มีกิจกรรมหลักในการดำเนินการวิจัย คือ การใช้แบบประเมินการสนับสนุนและการเปลี่ยนแปลงขององค์การและแบบประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในระดับโปรแกรม หากเลือกใช้รูปแบบการวิจัย ที่มีการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) ด้วยเพื่อให้ทราบผลก่อนดำเนินการทดลองใช้โปรแกรม จากนั้นจึงเป็นการใช้โครงการแต่ละโครงการที่บรรจุในโปรแกรมที่พัฒนาได้ในขั้นตอนที่ 3 ดำเนินการพัฒนาวิชาชีพนับกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยหลังเสร็จสิ้นการพัฒนาของแต่ละโครงการก็มีการประเมินผลการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยในความรู้และทักษะใหม่ที่ได้รับตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในระดับโครงการแต่ละโครงการ ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา ดังกล่าวข้างต้น ดังภาพประกอบ 3 ดังนี้

ภาพประกอบ 3 ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา
ที่มา : วิโรจน์ สารรัตนะ (2554, หน้า 154)

จากการศึกษาขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาของ รัตนะ บัวสนธิ์ (2554, หน้า 13-15) และวิโรจน์ สารรัตนะ (2554, หน้า 151-154) สรุปได้ว่าขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการจำเป็น โดยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การศึกษาเอกสาร

ขั้นที่ 2 การศึกษาสำรวจ

ระยะที่ 2 การตรวจสอบและปรับปรุง แบ่งออกเป็น 3 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 การประชุมกลุ่มเฉพาะ

ขั้นที่ 2 การศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

ระยะที่ 3 การนำไปทดลองใช้

ในการศึกษารูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้ศึกษาขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาของการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาของนักการศึกษาหลายท่าน ดังนี้

ชาญญา อภิบาลกุล (2545, หน้า 90-91) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและการจัดการศึกษาภายใต้โครงสร้างการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา เขตการศึกษา 9 โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการและปัจจัย ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและการจัดการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาหลักการ ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากระยะที่ 1 มาศึกษาเพื่อกำหนดกรอบตัวแปรที่เกี่ยวข้องและสร้างรูปแบบ 3) จัดสัมมนาผู้เชี่ยวชาญ ระยะที่ 3 แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1) จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมและดำเนินการฝึกอบรม 2) เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรม นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาปรับปรุงและนำเสนอรูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของประสาท เทียงอยู่ (2548, หน้า 45-46) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนวัดมูลเหล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร เขต 1 ได้กำหนดขั้นตอนการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐาน ไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่ 2 ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 3 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและปรับแต่งรูปแบบตามผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะและสุระพี อาคมคง (2550, หน้า 92) ได้พัฒนารูปแบบความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคเหนือตอนล่างโดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขั้นตอนที่ 2 การสังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาความเป็นไปได้และเงื่อนไขในการประยุกต์ใช้รูปแบบสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิชัย นุชเนื่อง (2550, หน้า 87) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การร่างรูปแบบการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) การตรวจสอบรูปแบบฉบับร่าง 3) การปรับปรุงรูปแบบ ขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วม ส่วนงานวิจัยของวีรพร เชื้ออ่ำ (2553, หน้า 115) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเบื้องต้นของรูปแบบ ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาเครื่องมือ ขั้นตอนที่ 3 การสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 4 การเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์การวิเคราะห์ ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์รูปแบบที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ขั้นตอนที่ 6 การตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสอดคล้องกับงานวิจัยของสราวดี เฟิงศรีโคตร (2554, หน้า 68) ได้วิจัย เรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัย ผลการวิจัย พบว่า

- 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัยมี 5 องค์ประกอบ ดังนี้
 - 1) หลักการและแนวคิด ได้แก่ การส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนและการมีข้อตกลงร่วมกันในการทำงานระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง 2) วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาเด็ก พัฒนาผู้ปกครองและพัฒนาโรงเรียน 3) ลักษณะการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองมี 2 แบบ ได้แก่ แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ 4) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ได้แก่ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมประเมินผล 5) บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองมี 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการอบรมเลี้ยงดูในสถานะผู้ปกครอง ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการอาสาสมัคร ด้านการเรียนรู้ที่บ้าน ด้านการตัดสินใจ และด้านการร่วมมือกับชุมชน 2) ผลการใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัย พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัยมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

จากการศึกษาขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ออกเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 การหาองค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำรูปแบบรับร่างและการตรวจสอบเบื้องต้น

ระยะที่ 2 การสร้างและการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาร่วมกัน

ของชุมชน

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างคู่มือการดำเนินการเพื่อใช้ในขั้นตอนการ

ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาร่วมกันของชุมชนในสถานการณ์จริง

ระยะที่ 3 การทดลองและประเมินการใช้รูปแบบการพัฒนาร่วมกัน

ร่วมของชุมชน

ขั้นตอนที่ 1 การทดลองใช้รูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การประเมินผลการใช้รูปแบบ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาร่วมกันของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นได้ว่า มีเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ หลักการแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การจัดการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพรวมทั้งการส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กและระเบียบวิธีวิจัยซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนาส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเป็นงานวิจัยที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการพัฒนาร่วมกันของชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาอย่างแท้จริง จากการศึกษาทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และผลการวิจัยที่มีหลากหลายมุมมองเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนแนวทางในการดำเนินงานวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้วิจัยในการทำวิจัยต่อไป